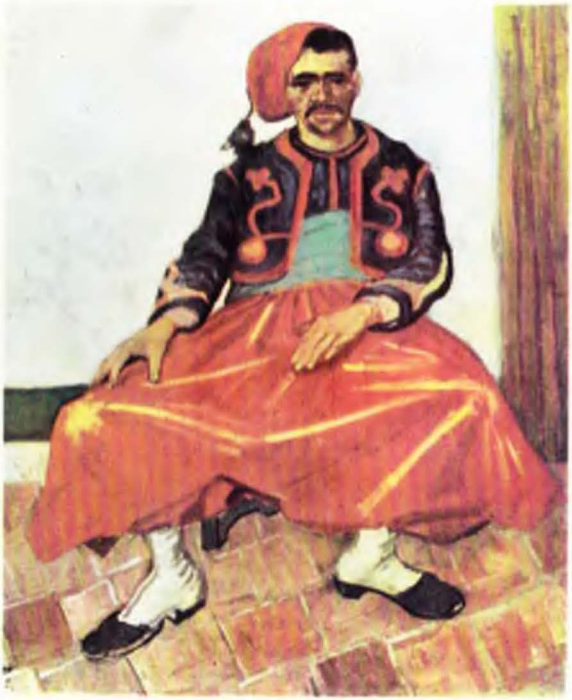
PANAİT İSTRATİ

ANGEL DAYI

62

PANAİT İSTRATİ

ANGEL DAYI

YANKI YAYINLARI

PANAİT İSTRATİ

ANGEL DAYI

Türkçesi
BERTAN ONARAN

YANKI YAYINLARI

Dizgi Baskı
YAYLACIK MATBAASI
İSTANBUL — 1972

I

ANGEL DAYI

İbrail'in aşağı yukarı beş kilometre ötesindeki Baldovinesti köyü, Nisan başlarında bir gün, akşam olurken, İsa'nın yeniden canlanışının yıldönümünü kutluyordu. Köylüler, bütün avlularda, kuru sazlardan oluşturdukları küçük yığınları tutuşturmuşlardı; dört bir yandan, insanların en iyisinin anısına gösterilen geleneksel köylü saygısının belirtisi olan neşeli silâh sesleri yükseliyordu.

Ailenin en küçüğü olan Dimi Dayı'nın kulübesinde, kentten gelen, dört erkek kardeşin ablası Zoitza Ana'yla on şekiz yaşında-

ki biricik oğlu Adrien başta olmak üzere, bütün aile, üç günlük Büyük Yortu için toplanmıştı. Zoitza Ana, çocuğunu doğurduktan bir ay sonra dul kalmış, bir daha evlenmemiş, çalışıp kendi emeğiyle yaşamıştı.

Dimi'nin evinde de pek yer yoktu hani. Zavallı köylücük, genç yaşında çoluğa çocuğa karışmıştı, ama iyi yürekli abla odanın bir köşesine kıvrılıveriyor, yer değiştirmelere bayılan Adrien'se, dayısıyla güle oynaya samanlıkta yatmaya gidiyor, sevinçle onun öykülerini dinliyor, kendisi de ona kentten haberler veriyordu.

Adrien, zaman zaman bu yaşayışa şaşıyor:

— Sen samanlıkta yatıyorsun, karın da çocuklarla: yaşamak mı bu!... diyordu.

— Böylesi daha iyidir, be aslanım; yoksa, hani nasıl söylemeli? Bir de bakıyorsun çocuk *çıkagelmiş*...

— Amma da açıklama ha! Peki samanlıktan inince?

— O zaman da bataklığa, saz kesmeye giderim...

— Bataklıktan gelince?

— Samanlığa çıkarım yeniden...

— Ee, çocuklar nerden *geliyor* peki?

— Tanrı yolluyor onları...

Borçka çorbasından, kızarmış kuzu etinden, *Kozonak*'tan (yağlı yumurtalı çörekten) ve «kırmızı yumurtalar»dan oluşan geleneksel akşam yemeği biter bitmez, Dimi avluya

çıktı, kuru sap yığınını tutuşturacak, havaya silâh atacaktı. Büyükler, küçük kızan kısrak da ardından.

Gece yıldızlıydı. Dimi, Galatz'a gitmekte olan trenin sesine kulak verdi, sonra:

— Dokuz ekspresi, dedi.

Ve sapları tutuşturdu. Ateşin çevresinde kızıl suratlı küçük iblisler gibi hora tepen yumurcakların sevinç çığlıkları arasında, bir anda, kapkara dumanlı alevler yükseldi göğe. Dimi ateşi yaktıktan sonra, av tüfeğinin iki mermisini birbiri ardından havaya sıktı, her seferinde, geleneğine sıkı sıkıya bağlı her Hıristiyan gibi:

— İsa yeniden canlandı! diyerek.

Tam bu sırada, Adrien'in anası oğlunun koluna yapıştı, bir köşeye çekti, sıkıntılı ve buyurgan bir sesle:

«Yeğenimiz Papaz Stefan'ın evine koş, hemen buraya gelmesini rica ettiğimi söyle. Sonra Angel Dayının evine uzan, onu da al buraya getir», dedi.

Adrien, anası git şu yılanı tut getir demişcesine ürperdi:

— İyi ama, anacığım, sen de biliyorsun ki Angel Dayı bize küs, hiç birimizi görmek istemiyor!

— İşte bunun için gelmesi gerek ya; de ki ona, ben, ablası çağırıyorum kendisini. Hadi durma, koş!

Adrien, evin köpeği *Sultan*'ı çağırdı, bir

değnek aldı, ve kimseciklere çaktırmadan karanlığa dalıp gitti.

Bu yoksul ailede, Angel Dayı ikinci çocuktu.

Alnının yazısı pek kara çıkmıştı; ve bu kara yazgı onu, coşkun ve inanç dolu bir adamken, asık suratlı, dinsizin biri yapmıştı. Bir toprakağasının yanında köle gibi çalışan bir köylünün çocukları olan bu dört erkekle iki kızın elinde, babaocağının mertekleriyle, birkaç meyve ağacı ve bağdan başka şey yoktu. Toprak onların değildi. Dul anasının yanında kalan küçük oğlanın dışında. her biri bir yana dağıldı. İki kız, hepsinden önce davranıp, yasa içi evlenmeye kıçlarıyla gülen iki paralı Rum'la yaşamaya gitti. Oğlanlardan Angel, dokuz yaşında, en yakın kent olan İbrail'de, bir şarap tüccarının yanına girdi. Ta küçük yaştan beri, başkasının toprağında çalışmaya ölesiye düşmandı.

Tam on yıl, dürüst bir adam olan bu şarapçının yanında kaldı, ve adam, hizmetlerinin karşılığını bol bol verdi. Köye döndüğünde, bölgenin en güzel, en yoksul kızına çılgınca vuruldu, ve hemen evlendi. Miyop olduğundan askere alınmadı, ufak bir toprak satınaldı, köyün çıkışında, Galtaz yolu üzerinde bir içkievi açtı.

İşleri iyi gitti. 1877 Türk-Rumen savaşı

ve sonrası ona yaradı. On yıl içinde, dükkânından beş yüz metre ötede, başka bir toprak almasına izin verecek kadar para biriktirdi; en iyi meyve ağaçlarını dikti, parmakla gösterilen bir bağ ortaya çıkardı, ve ahırıyla, iyi cins inekleri, kümesi, koyun ve domuz ahırıyla, köyün en güzel evini yaptırdı oraya.

Ama evinde bu kadar mutlu olamadı; hattâ tam tersine. Bundan sonraki on yıl onu yıkıma götürdü. Karısı budala, ikiyüzlü, böyle bir evi çekip çeviremeyecek kadar beceriksiz, ve insanın midesini bulandıracak kadar pisti. Gölge bir yere kaykılıyor, ağzı bir karış açık, sinekler burnunun ucunda vızıldar, çocuklar yanında yöresinde bok içinde yüzerken, saatlarca uyuyordu. Hayvanlar susuzluktan çılgına dönüyor. Eve, avluya, öteberi çalmak isteyenden başkası girmiyordu. Adrien, bir yaz günü, evdeki, sinek pisliğinden ışığı bile geçirmez hale gelmiş bütün camları indirirken görmüştü dayısını. Kadınsa, onca şangırtıya karşın uyanmamıştı. Kocası, yanından geçerken, horul horul uyuyuşuna bakmış, hak tuu diyerek koskoca bir balgam savurmuştu suratına. Beriki kılını bile kıpırdatmamıştı. Adamcağız, dayakla iyi ederim sanarak sık sık dövmeye başlamıştı karısını. Ama daha da vurdumduymaz hale getirmekten başka bir sonuç elde edememişti. Bunun üzerine, bütün hayvanları satmış, evden ayrılmıştı; artık ancak ayda bir kez geliyordu oraya.

Doğurduğu çocuklar böyle rezil bir ana görmesinler diye, beş yaşına gelir gelmez onları kadının yanından alıyor, Galatz'taki bir akrabasının evine yerleştiriyor, yılda beş altı kez görmeye gidiyor, yetişmelerini yakından izliyordu. Derken, kendisini kadına bağlayan son bağı, bedensel bağı da kopardı. Bölgenin en içaçıcı evi olmak üzere kurulan yapı, en geniş insan ahırı haline geldi.

Sevgisi sıfıra indirilen adamcağız, ilkin, bu işe eğilim duyduğundan değil, sırf öç almak, karısını kışkırtmak, «uyandırmak» için birkaç oynaş tuttu. Kadın söylenenleri işitti, olup biteni kendi gözüyle gördü, ama hiç oralı olmadı. Uyku çok daha tatlıydı çünkü. Ondan sonra artık yüzünü gözünü yıkamayı bile bir yana bıraktı, masa başında uyumaya başladı.

Ama bu yorulmak bilmez adamın servetinin artışını kinli bir kıskançlıkla izleyen insanlar, evde çektiği acıyla doymadılar; kocalık yönünden talihsizliği yetmedi onlara. Bir gece, suçüstü yakalanmaktan çekinmeyen eller, o güzelim evi ateşe verdi. Angel Dayı, dükkânının arka pencerelerinden, damı galvanizli saçla kaplı evinin alev alışını gördü. Malını kurtarmaya koşması için bağırıp çağıranlara kulak asmadı; kendi kendine:

— İnşallah *şu karı da* içinde yanar! diyordu.

Oysa *karı* yanmadı, konu komşunun yan-

maktan kurtardığı kısımların gölgesinde uyumaya devam etti, hem de, onu insanoğullarına kadın güzelliklerinin ters yüzünü göstermek üzere dünyaya getirmiş olan Yaratan, amansız bir zatürreyle tam ciğerinden vurup, Arafat'taki günâhkârlara gözdağı vermek için yanına çağırana dek.

Angel Dayı, bütün tahminlerin tersine, onun beklenmedik ölümüyle sarsıldı.

On beş yaşına doğru, fırsat buldukça yanına gelip kendisine kara sevda öyküleri okuyan, «dünyanın kökenini» ya da «yeryüzünün oluşumunu» anlatan ve yiğit adamın sınırsız bir sevgiyle bağlı bulunduğu yeğeni Adrien, bu konudaki üzüntülerine tanık oldu.

Kaç kez, güzel mi güzel ayaydınlık gecelerde, birlikte yangın yerinde dolaşırlarken, mendilini çıkarıp gözyaşlarını sildiğini görmüştü! Çöken çatının parçaları, odalarda biriken yağmur suları içersinde çürümekteydi. Kalasların kavuştuğu yerlerde ev eşyası kalıntıları yatıyordu. Beri yanda, kala kala birtakım duvar parçaları kalmıştı. Hiç bir şey olmayan büyük ahır, insanın içini burkan bir havayla, yaşamaya devam edemeyecek kadar çok kıskançlığa yol açan bir sürüyü hatırlatıyordu kişiye. Avluda sere serpe boy atan yabani meşeler, katırtırnakları ve baldıranlar adam boyu olmuşlardı.

— Görüyor musun, Adrien, diyordu talihsiz adam acıdan kısılmış bir sesle, şu mezarlığı görüyor musun? Onun yarısını insanlar yaptı, yarısını da felek. Bu mal mülk bana babamdan kalsaydı, her ne kadar gidip beylerin saraylarını ateşe vermeseler de, insanların onu yakıp yıkmasını anlardım. Ama yirmi yıl uğraşıp didindikten sonra, alnımın teriyle kurdum bu evi. Aşırı bir şatafat değil, bir adamın, karısıyla birlikte, salak bir hayvan gibi değil de, insan gibi yaşayabilmesi için gerekli olan şeydi o. Üstelik, eli sıkı olduğum da söylenemez: karnı acıkan, evimde hep yiyecek bir şeyler bulur, bayram geldiğinde, bir alay çocukla kimsiz kimsesiz yaşayan dulları düşünür; onlara Paskalya yumurtası, peynirli çörek, yarım kuzu, Noel'de de domuz eti ve yağı götürürdüm. Hem de bunu, sadaka verir gibi değil, görevim olduğu için yapardım. Tanrı bana vermişti. Ben de artanı başkalarına verir, bundan ötürü de gişinmezdim. Hakkım yoktu buna, çünkü iyilik yönünden beni fersah fersah geçenleri görmüştüm: ellerindeki ekmeği yolda karşılarına çıkan ilk aç adamla paylaşanlardı bunlar...

«Beri yandan, hiç kimse beni, zenginleşeyim diye müşterilerimi soymuş olmakla da suçlayamaz. Bana iş veren adamın yanında gördüğüm dürüstlüğü sürdürüyordum. Çok kâr ettiysem, bu, şarabı ve içkiyi, ilk kaynağından ve su gibi aktıkları günlerde, kendi

elimle aldığım içindi. Ama soğuk kış günü, buz tutmuş bıyığıyla kapımı açan arabacıyı hep kardeşim olarak görmüşümdür. Donmuş elini sıkmış, ona sobamın başında yer vermişimdir. Hayvanları için, yirmi fersahlık bölge içinde bir eşi daha bulunmayan bir sığınak yapmışımdır; önlerine attığım bir avuç ot içinse metelik almamışımdır. Önüne koyduğum şarap ve içki hep en iyisi olmuş, ve iki gözüm üstüne yemin ederim ki, herkesin yaptığı gibi, bir damla bile su katmamışımdır onlara. Adamın yeterince içtiğini, aşka gelip ölçüyü kaçırmak, aklını peynir ekmekle yemek üzere olduğunu görünce bir kadeh de kendimden ısmarlayıp hemen yola koyulmasını salık vermişimdir. Çoğu kez, adamı tutup arabasına bindirmek zorunda kalmışımdır. Senin anlayacağın, bir bakıma uşaklık etmişimdir onlara, çünkü sabah kırağısından gece yarısına dek, ayakta, yollarını gözlemişimdir. Dükkânı kapadıktan sonra biri gelip de çalınca, hırlı mıdır hırsız mıdır diye düşünmeden kalkmış, kapıyı açmışımdır.

«Ama iyilik pek bir işe yaramaz, yeryüzü iyilikbilmezlerle dolu olmasa bile, tek bir kötünün eli, yüz erdemli kişiye baskın çıkar, bir de bakarsın kötülük kol geziyor. İşte bu el pusuya yatmış, tepeme inmek için fırsat kolluyordu. Bolluk içinde olmamı hoşgöremezdi elbet. Kendisi gibi dilenmeye ya da zayıfın kafasına inmeye hazır, uyuz bir el olmayışıma dayanamadı. Tepeme indi. Çok ko-

lay bir işti bu: karım uyuyordu.

«Ah, Adrien, ah! Kötü adamın eli, böylece, yıkım işinde Talih'inkiyle buluştu, dört dörtlük bir iş çıkarabilmek üzere birleştiler!... Köyün en güzel kızını sevmiş olmak bir yanılgı mıydı? Kim çıkıp da en çirkini sever? Hiç aklım ermiyor bu işe. Bildiğim bir şey varsa, severken gözüm sağı solu görmez oldu, yatağının altını süpürüp süpürmediğine, kulağının arkasının temiz olup olmadığına, ayaklarını yıkayıp yıkamadığına bakmayı akıl edemedim. Bak Adrien, günün birinde için benimki gibi kutsal bir ateşle yanarsa, sözlerimi aklına düşür, kendini ruhun ve bedeninle insanî çürümüşlüğe teslim etmezden önce, benim yapmadığımı yap: sevdiğin güzelin yatağının altına, kulağının arkasına, cicili bicili pabuçlar içinde gizlenen ayaklarına bak. Sözlerimi unutursan, şurdaki mezarlığı düşün, şu yıkıntılara bir göz at, insanın yüzüstü bırakılmışlığına indirilmiş ilençli bir yumruk gibi sere serpe boy atan şu yabani otlara, yitirdiği o güzelim hayvanlara ağlayan şu ahıra, mutsuzluklarını göğe haykıran şu duvar kalıntılarına, şu eğri büğrü, paslanmış sac yığınlarına bak; bir zamanlar güneş altında ayna gibi parlayan bu saçlar, bir yığın derme çatma köylü kulübesi arasında, ışıktan korkan köstebek gibi değil, rahatlık ve temizlik içinde, insanca yaşamak isteyen insanoğlunun bu temel hakkını dünyaya ilân etmek üzere başını göğe uzatmış bir damı

örtmekteydi. Burda gördüğün şeyleri unutma. Kanın seni çevrenin en güzel kızının ayaklarına kapanmaya iterse, diren, şu yıkıntıları yardımına çağır, ve kendi kendine:

«Angel Dayı, köyün en güzel kızını körü körüne sevdiği, yatağının altına, kulağının arkasına, ayak parmaklarına bakmadığı için yaşamının içine sıçtı!» de.

«Ve hemen kendinden uzaklaştır o amansız kara yazıyı!...»

Angel Dayı, karısının ölümünden sonra, o yanmış yıkılmış evi, bekçi falan tutmadan, kendi haline bıraktı Çocuklar büyüyüp de onu çekip çevirecek duruma geleceği gün eski görkemine kavuşturmayı tasarlıyordu. İçindeki değerli şeyleri alıp dükkânın çevresine yığdırttı, keşiş gibi yaşamaya başladı, ama bu keşiş, yavaş yavaş, sattığı şarapla dilini ıslatmayı alışkanlık haline getirmekteydi.

Uzun boylu, güçlü kuvvetli, kendinden emin yürüyüşlü, güzel sakallı, yarı ağarmış, kıvırcık ve güzel saçları olan, yakışıklı bir adamdı, görünüşüyle herkesi etkilerdi. İçeri gireni tanıyabilmek için geniş göğsünü geleninkine doğru sokulmaya zorlayan miyopluğu bu etkiyi daha da arttırırdı. Aslında iyi bir insandı, ama alın terleriyle bir yerlere «varmış» bütün insanlar gibi, kendisine karşı çıkılmasından hoşlanmazdı. O talihsiz olay-

lardan sonra, kendi deyişiyle, çocukları adına onur katacak duruma gelince, «yıkıntıları saray haline çevirme» amcıyla, eskisinden on kat fazla çalışmaya girişti. Böylece, uğradığı korkunç yıkıma karşın, varlıklı bir adam sayılıyordu.

Oysa asıl varlığı, mutluluğu, umudu, on yedi yaşındaki oğluyla, sekiz ve on yaşlarındaki kızlarıydı. Oğlan, bir yıl sonra liseyi bitirecekti; ondan sonra:

— Sonrası Allah kerim, diyordu Adrien'in anasına; okuldan çıkar çıkmaz, orduda bir yıl eğitim görecek. Silâh işine yatkınsa, yurdu koruyacak sağlam kollu, akıllı bir subay yapmak isterim onu; yoksa, hoşuna giden uğraşı seçer.

Kızlarınıysa «iyi birer ev kadını» yapmak, yüklüce çehizler verip kentten birileriyle evlendirmek istiyordu.

Niyet etmesi kuldan....

Korkunç bir kış günü, o tek başına tasarıları üzerinde düşünür, karayel de ıssız ovayı kasıp kavururken, dükkâna tanımadığı dört kişi girer. Her zamanki gibi, gelenleri tanıyabilmek üzere gövdesini öne verir; ama yüreciği, tehlikeli bir şeye dokunan sümüklüböcek duyargaları gibi büzüşüverir: karşısındaki suratlar hiç hoşuna gitmemiştir:

«Şu adamlar iyi insansalar, bundan böyle yüreğime de inanmam gayri», der kendi kendine, cebinden eksik etmediği tabancanın kabzasına yapışarak.

— Merhaba, Angel! der adamlar, güzel yer senin burası!

— Hoşgeldiniz, yolcular! Hava da pek kötü, değil mi?

Bunu derken, bir yandan da kendi kendine: «Hapı yuttum. Heriflerin sesi, tam adam boğazlayanlarınkine benziyor», diye ekler.

— Açız, Angel, içki içmek istiyoruz. Şarabının buzu bile erittiği söyleniyor.

— Belki de öyledir, dostlarım. Ama bazı buzların hiç erimeyeceğini de bilirim.

— Ha, ha, haa! şakacı adamsın be, Angel. N'eymiş bu hiç erimeyen buz?

— Bilirsiniz canım: «Köpek ruhu» deriz biz buna ama aslında yanlıştır bu lâf, çünkü böyle demekle şu sadık dostlarımıza hakaret etmiş oluruz, dedi dizinin dibinden ayrılmayan iki iri çoban köpeğini göstererek.

— Oo, çok kötü fikirlerin var. Dünya o kadar kötü değildir ki.

— Belki; ama insan, benim gibi, yol ağzında içkievi işletirse, bin bir türlü kişiyle karşılaşıyor ve geceleri tek gözüyle uyuyor.

Bu uyarma, müşterilere, karşılarındaki nin çetin ceviz olduğunu duyurdu. İstedikleri önlerine getirildi: domuz yağı, ekmek ve şarap.

— Hey Angel, dedi içlerinden biri sesini yumuşatarak, bodrumdan soğuk şarap getiremez misin bize?

Angel Dayı acı acı sırıttı ve: «Kapana

kıstırmak istiyorsunuz değil mi beni?» diye düşündü.

— Az önce, beş litrelik bir testi çıkardım, diye karşılık verdi. Şaraptan anlıyorsanız, taze olduğunu görürsünüz.

Bu, tasarılarını suya düşürdü azıcık, ama adamlar kararlı haydutlardı. Az sonra, içlerinden biri «işemeye» çıktı, Angel Dayı bunun saldırı işareti olduğunu anladı: herif gözcülüğe çıkmıştı. Beti benzi attı, kavgaya hazırlandı. Bir an için silâhını çekip: «Eller yukarı!» diye bağırsam nasıl olur dedi kendi kendine. Ama, belki de yanılıyorumdur diye düşündü sonra.

Birkaç dakika geçmeden, öyle yapmadığına pişman oldu. Adamlar, yüksek sesle, düzmece bir öykü anlatıyorlardı birbirlerine. Kibrit istediler. Angel Dayı; «Hah, çıngar başlıyor!» diye geçirdi içinden.

Sağlam adımlarla, yüreğini de sağlam tutarak, bir eli paltosunun cebindeki silâhta, adamlara doğru yürüdü, sol eliyle kibrit kutusunu uzattı. Heriflerin en güçlüsü, öbürleriyle konuşmaya devam ederken, ağır ağır kutuya uzandı; ama tam alacağı sırada atıldı, çelik gibi parmaklarıyla Angel'in bileğine yapıştı; gerçi o anda kurbanın cebinden çıkan kurşunla yere serildiyse de, berikiler Angel Dayı'ya silâhını çekme fırsatı bırakmadılar. Sopalarla beynini dağıttılar; zavallıcık yere yıkılırken, köpekler de boşu boşuna heriflerin baldırlarına saldırıyordu, ancak adam-

larla başa çıkamadılar, yenildiler. Kasadaki para hemen cebe indirildi ve haydutlar, cansız yatan arkadaşlarını orda bırakarak tüydüler.

Angel Dayı, suçlulardan birini yaralayan tabanca ile öldürülen iki köpeği sayesinde canlı kalmıştı. Zavallı hayvanlar, öbür iki haydutun bacaklarını öyle bir ısırmışlardı ki, herifler herhalde burdan kaçamayacağız diye düşünmüşlerdi.

Bir saat sonra ordan geçen arabacılar, haydutların saldırısına uğrayan adamcağızla soyguncuyu kan revan içinde buldular, birinin kafası yarılmış, öbürü karnına kurşunu yemişti, ama ikisi de yaşıyordu; alıp İbrail'e götürdüler onları, ikisi de kurtarıldı.

Angel Dayı, elli gün hastanede kaldıktan sonra çıktı, azıcık zayıflamış, ama çok şükür kanından başka bir şey yitirmemişti. Altı ay sonraysa, en değerli şeyini yitiriyordu: iki küçük kızı, Tuna üzerindeki bir gezinti sırasında, kayıkların devrilmesiyle boğulan daha bir sürü insan arasındaydı.

İşte bu olayda, *acımasız Feleğin kara elini* iyice burnunun dibinde gördü. Adamcağız, Alınyazısı tarafından, «*Yüce Tanrı insanın omuzuna taşıyacağı kadar yük vurmaz zaten!*» diyen Rumen atasözünün en acı yanlarını sınamak için seçilmişti sanki. Bu durumda, güçlü birinin nelere katlanmak zorunda kalacağını varın siz hesaplayın artık!

Kızlarının ruhuna düzenlettiği âyinden sonra kiliseden dönüp dükkâna kapandı, elleri cebinde, saatlarca dolandı durdu. Sonunda kapıyı ardına dek açtı, eşiğe çıktı ve canlı birinin surtına tükürüyormuş gibi, hak tuu diye koca bir tükrük savurdu:

— Al bakalım, kahpe Felek! dedi. Sen her belimi büküşte, ben yeniden doğruluyorum. Al sana!

Ve bir daha tükürdü.

Geriye kala kala, acının ve içkinin karanlığına gömülen beynini aydınlatan tek meşale, yani oğlu kalmıştı. Kara Talih püf dedi, onu da söndürdü.

Oğlu bir atlı birliğe yazıldıktan on bir ay, Angel'in de ondan orduda kalmak istediğini bildiren mektubu alışından yirmi dört saat sonra, o sırada hâlâ mutlu olan dünyanın en mutsuz adamı, kente gidip yanıp yıkılan evi onartmak üzere ustalar getirtmek için ata biniyordu. İki yüz metre gitmeden bir atlı postacı yanına geldi, eline bir telgraf tutuşturdu. Adamcağızın yüreği bu konuda hiç bir şey demedi. Hiç acele etmeden telgrafı açtı ve okudu:

«Oğlunuz Aleksander Angel, bir saldırı sırasında attan düşmüş, ve can ver...»

Kâğıt elinden düştü; üzengiler üzerinde dikilip acı acı uludu ve devrilen bir sütun gibi küt diye yere yıkıldı.

Böylece, Angel Dayı, Feleğin sunduğu tadibine dek içmiş oldu.

Bu katmerli talihsizliğin artık son olduğunu sanabilirsiniz. Hiç de öyle olmadı. Onun için en iyi kurtuluş yolu sayılacak ölüm gelmedi bir türlü, ve neden canına kıymadığına kimsecikler akıl erdiremedi.

Kıymadı canına. Ama en güçlü içkisinden bardak bardak yuvarlayarak, her gün bir parça öldü. Artık en iyi müşterisi kendisiydi.

Sevecen bir baba, iyi bir yurttaş, inançlı bir adam olan bu insanın çözülüşü, şu satırları yazanın bildiği öykülerin en acıklısıdır. Burada onun yalnızca başlangıcını bulacaksınız. İnsanın içini sızlatan sonunuysa, başka yerde göreceksiniz.

Oğlan ölünce, Angel gömme töreninin köyde yapılmasını ve orda toprağa verilmesini istedi. Törene bütün köy halkı katıldı, ve tüfekler saygı gösterisi olarak havaya sıkılıp da tabut mezara indirilirken, herkes gözyaşları içinde diz çöktü. Saygı duruşu için gelmiş olan subayla erler bile ağlıyordu. Tek bir kişinin gözleri kuruydu: babanın. Elinde şapkası, başı açık çukurun kıyısında durmuş, dibe indirilmiş olan tabuta bakıyordu. Tam bu sırada, kalabalığın arasından bir adam fırladı, Angel'in ayaklarına kapandı, bacaklarına sarılıp:

— Angel! Angel! bağışla beni n'olur, diye bağırdı: evini ben yaktım!... Cezamı sen ver! Ama önce bağışla!

Angel başını çevirdi, ayaklarının dibinde,

akkor üzerine oturtulmuş gibi kıvranan ve durmadan:

— Bağışla beni, ondan sonra istersen öldür, hapse tık! diye bağıran adama baktı.

— Peki, bağışlıyorum seni, dedi ve yürüdü gitti. Kimse ardına düşmeye cesaret edemedi.

Dükkâna varınca, kucağında İsa'yla Meryem Ana'yı gösteren ikonayı, kralın, kraliçenin ve büyük oğullarının resimlerini duvardan indirdi. Bir kazma, bahçede bir çukur açtı, ikonayla resimleri içine koydu, üstlerini örttü.

Sonra gidip dükkâna kapandı, ruhu ve bedeniyle kendini içkiye verdi. Gömme töreninin yapıldığı günün üzerinden geçen bir yıl içinde, evde biri var mı yok mu belli olmadı. Gelip geçenler, perdeleri çekilmiş pencereler önünde diz çöküp haç çıkarıyor, sonra yollarına devam ediyorlardı. Geceleri, köpeğini de yanına alıp çıkıyor, evinin kalıntıları arasında dolaşıyor, ve geri dönüyordu. Gündüzleriyse, sarhoş falan olmaksızın, içkisini yuvarlıyor, çenesini elleri arasına alıp perdenin aralığından yanmış evinin duvarlarına bakıyordu.

Bu yaslı yıl bitince, dükkânı açtı. Daha doğrusu, neden kimisine evet, kimisine hayır dediği kestirilemeden, canının çektiğine içki vermeye, çekmediğine vermemeye başladı. Gelip geçen yolcular onun bu arzusuna boyuneğiyordu, çünkü başına gelenleri beş fer-

sah ötede oturanlar bile öğrenmişti. Ayrıca, yeni mal de getirtmiyordu, bodrum şarap ve içki fıçılarıyla dolmuştu.

Angel'in konuşmaya razı olduğu tek insan, Adrien'le anasıydı. İçkievinin açılışından sonraki yıl içinde, yüreği küt küt atarak, iki kez görmeye geldi onu. Angel Dayı, kapıyı kilitlemiş, bardağı elinde, şişesi önünde, köpeği dizinin dibinde, her zamanki yerine oturmuş, pencereden dışarı bakıyordu. Bir araba geldi, iki sürücü indi, kapıyı çaldı. Bizimki yerinden bile kıpırdamadı, adamlar da alıp başlarını gittiler. Derken başka bir araba geldi. İçindeki adam, inmeden:

— Angel! bir kadeh bir şey içebilir miyiz? diye bağırdı.

Ve adama içkisi verildi.

Adrien, anasının buyruğu üzerine Angel Dayı'yı aramaya giderken, başına gelenleri düşünüyor ve kendi kendine:

«Annem, dayımı o köstebek yuvasından çıkarabileceğimi sanıyorsa, yanılıyor», diyordu.

Hiç de kolay iş değildi bu. Çünkü yapılacak şey yalnızca basit bir ziyaret değil, bir barışmaydı. İki dayı, sekiz yıl önce, analarının ölümünde, basit bir miras sorunu yüzünden kapışmışlardı. Angel Dayı, tartışmanın verdiği heyecanla, bölüştürmeye karşı çıkan

ablasının arzusuna falan da aldırmaksızın «Anamdan bana kalan neyse onu istiyorum, bu parayla yüz altmış beşlik bir tespih alıp, anacığımın anısıdır diyerek Meryem Ana ikonasına asacağım» deme yanlışlığına düşmüştü. Sert bir adam olan Dimi Dayı buna küfürle karşılık vermiş; ağbisi ona bir tokat atmış, küçük de, elindeki bastonu Angel'in alnına indirme densizliğini göstermişti. Bunun üzerine, o da:

— Gelip herkesin önünde çizmemin altını öpene dek, ne ben senin evine ayak basacağım,ne de sen benim! diyerek babaocağından çıkmıştı.

O zamandan beri küstüler. Angel Dayı'nın kaderine tüy diken son ölümden önce, kardeşlerin en küçüğü, ablasının bütün üstelemelerine karşın, büyük bir inatla, gidip ağbisinden özür dilememekte direnmişti. O korkunç ölümden sonraysa, hiç kimse Angel'in sessizliğini böyle küçük bir işten ötürü bozmaya cesaret edemedi.

Adrien'in anası artık iki kardeşi mutlaka barıştırmak istiyordu. Kalkıp evine gidecek yerde, dayağı yiyene seslenirken, bir yandan gururunu törpülemiş olan acıya bel bağlıyor; öte yandansa, kardeşleri üzerinde, özellikle de, malların paylaşılmasını önerdiği zaman hiç çekinmeden hayır diyebildiği için, ailenin en zengini üzerindeki etkisine güveniyordu.

Adrien, dayısının evine vardığında saat

akşamın sekiziydi. Evin köye bakan güney yüzündeki pencerede ışık vardı. Adrien, çekili perdelerin ardındaki adamı düşününce, tepeden tırnağa ürperdi. Pencereye yaklaştı, kulağını cama dayadı. Yanan gaz lâmbasının sesinden başka en küçük bir hayat izi yoktu. Sabırsız Sultan havladı. Dayısının köpeği karşılık verdi, ama içerde hiç bir kıpırtı olmadı. Adrien, kapıyı çalmanın işe yaramayacağını biliyordu. Burnunu cama yasladı, ve çekine çekine:

— Dayı! Ben geldim, Adrien! seninle konuşmak istiyorum.

Bir dakikalık beklemeden sonra, perde aralandı, dayısının eli kapıya gel diye işaret verdi, ve elinde lâmba, gelip açtı. Adrien, Sultan'la birlikte içeri girdi.

Yarı karanlık evin içine bir göz atınca, yüreği sızladı. Ah o harika insan elinin yüzüstü bıraktığı şeylerin hüznü, ne güçlüdür senin dilin! Tezgâhın üstündeki bardaklar, koca masadaki ekmek, tavandan aşağı kocaman kütükler gibi sarkan tütsülenmiş domuz yağları, yatay bir değneğe geçirilmiş gevrek simitler yokolup gitmişti. Geriye yalnızca toz toprak, unutuluş, yüzüstü bırakılış, ölümcül bir dinginlik kalmıştı...

Bir zamanların başı dik, aslan yapılı adamı, yine epey uzun boylu, ama beli bükük Angel Dayı, paltosu omuzlarında, bu yeni mezarlığın ortasında durmuş, dingin bir yüzle yeğenine bakıyordu. Beriki, dayısının

boşta kalan eline sarıldı, gelenek uyarınca öptü. Dokunsalar ağlayacaktı. Dayısı, tek söz etmeden alıp odasına götürdü onu. Burda da aynı kendi haline bırakılmışlık egemendi. Çıplak, sararmış duvarlardan artık taze badana kokusu yükselmiyordu. Kötünün kötüsü, bozuk ve pis bir yatak, her gece üstüne uzanan, mutsuzluktan çökmüş vücuda karşı çıkar gibiydi. Tuğladan örülmüş soba, isten kararmış çatlaklarıyla sırıtıyordu. Tavandaki, köşeden köşeye uzanan mertekler de isten kararmıştı. İki tahta iskemleyle bir masa, kayışından bir çiviye asılmış bir çifte odadaki eşyayı tamamlıyordu. Masanın üstünde, bir şişe içki, bir bardak, Kutsal Kitap, ucuna iple bir kurşun kalem bağlanmış küçük bir hesap defteri, bir bıçak ve yarısı yenmiş bir ekmek. Adrien gözyaşlarını tutamadı.

İskemlelerden birine çöken dayısı, o korkunç olaydan bu yana ilk kez, yeğenini kendine doğru çekip kucakladı. Eski gümbürtüsünü yitirmiş, kırık dökük erkek sesiyle, usulca:

— Seni gördüğüme sevindim, Adrien, dedi... ama neden ağlıyorsun?

— Dayıcığım... olmaz böyle şey!... Kuru ekmek yiyorsun... hem de Büyük Yortu günü... hayır... hayır... bugün, köpekler bile peynirli çörek yiyor...

Adrien gözlerini sildi, dayısına baktı, ve onun acıyla yüreğinden vurulmuş insanlara özgü dayanılmaz bir iyilikçilikle gülümsedi-

ğini gördü. Tepesinde hemen hemen hiç saç kalmamış, sakalı ve şakakları tümden ağarmıştı. Gömleği, giysileri kir içindeydi, bir tek düğmeleri kalmamıştı; daha da ölgün bir sesle:

— Buysa ağladığın, hiç üzülme, dedi yeğenine, sen asıl neden geldiğini söyle bana.

— Dimi Dayı'dan hâlâ nefret edip etmediğini sormaya geldim.

— Kimseden nefret etmiyorum artık.

— Peki kusurunu bağışlayamaz mısın?

— Kimseyle bir alıp vereceğim yok bundan böyle.

Dayısı, bütün bunları: «Ekmek masanın üstünde», ya da: «Dışarısı karanlık» der gibi, hiç önemsemeden söylüyordu.

— Tamam öyleyse! dedi Adrien çekine çekine, annem beni sana, dayımın evine gelmeni rica edeyim diye yolladı.

— Annen yolladı ha... diye tekrarladı yaşlı adam başını sallayarak; anan bir ermiştir, Adrien.

Ve bir an düşünür gibi durduktan sonra ekledi:

— Ya sen ne diyorsun bu işe?

— İyi ama, dayıcığım, kolayca tahmin edebilirsin bunu: bütün kalbimle istiyorum gelmeni.

— Ya ötekiler? Onlar da istiyor mu?

— Elbette, dayıcığım.

— Peki, nasıl isterseniz öyle olsun.

Ne korkunç şeydi şu: «Nasıl isterseniz öy-

lo olsun» lâfı! İçinde nasıl da en küçük bir isteme izi yoktu! Adrien soğuk terler döktü.

İki köpeği de yanlarına alıp çıktılar.

Adrien'in geçerken haber verdiği Papaz Stefan, artık kilisede çalışmayan, seksenlik bir dedeydi; ama köyün akıl hocası ya da yargıcı olarak, hâlâ çok işe yaramaktaydı. Gözleri biraz zayıflamıştı, ama bacakları delikanlılarla yarışacak kadar sağlamdı. Dimi Dayı'nın evine yakın bir evde oturuyordu. Haberi alır almaz değneğine yapışmış, gidip kapılarını çalmıştı.

Ermişlere özgü, fildişi sarısı bir sakalla çevrili yüzü kapıda gözükünce, hepsi birden ayağa fırladılar, tam elli yıldır günâhkâr dudaklara uzattığı eline sarılıp öptüler.

İsa dirildi, çocuklarım, dedi kilisede eğitim görmüş sesiyle.

— Gerçekten de öyle. İsa dirildi, diye karşılık verdi bizimkiler hep bir ağızdan.

Adrien'in anası yerini Papaz'a verdi, o da, en doğal hakkıymış gibi, hiç üsteletmeden gelip oturdu. Kadın ayakta kalmıştı, ellerini kavuşturup sırtını beyaz duvara dayadı.

Bu beklenmedik ziyaret karşısında azıcık bozulan avludakiler, açıklama beklercesine gözlerini ablalarına çevirdiler. Kara ku-

ru, dimdik, yüz çizgileri uzun bir kadın olan Zoitza Ana, hepsine iyilik dolu gözlerle baktı, sonra konuşmaya başladı:

— Stefan Baba, sizi buraya, umarım az sonra buraya gelecek olan kardeşim Angel'le, küçük kardeşim Dimi'yi barıştırma işinde bize yardım edesiniz diye çağırttım. Bildiğiniz gibi, tam sekiz yıldır tokalaşmıyor, birbirlerinden kaçıyor ve en kutsal bayramları bile, kutsal ekmekle şarabı paylaşamadan geçiriyorlar. Sakın beni de öyle zemzemle yıkanmış falan sanmayın. Benim de bir sürü günahım var, en büyüğüyse, adamın biriyle Kilise'nin hayırduasını almadan on yıl yaşadıktan sonra, babasız bir çocuk dünyaya getirmiş olmaktır. Ama günahların en üzücüsünün, nefret olduğunu sanıyorum, nefretin her türlüsü kötü, hele kardeşler arasındaki...

— Abim Angel'den nefret falan etmiyorum artık, dedi suratı asılan Dimi.

— Bunu duyduğuma sevindim, dedi Papaz, ama bu noktaya gelebilmek için epey zaman harcadın, Dimi.

— Evet, haksızlık etmişti bana...

— Evet, haksızlık etmişti sana, diye onayladı hak ve adalete hizmet eden adam, ama sen de ona karşı saygıda kusur ettin, ağabeyine el kaldırıp kanını akıttın. «Ağabeysine el kaldıran kardeş, öteki dünyada onu sırtında taşıyacaktır» diyen atalarımızın kutsal inancını unuttun; bunu diyen atalarımız,

dolunayda, ağabeylerin yüzünü gördüklerini sanırlardı.

Dimi hiç ses etmedi. Onun yerine ablası konuştu:

— Angel'in sana haksızlık ettiği doğrudur. Kardeşimiz Dimi'nin evde kaldığını, öbür üç erkek kardeşimle ben başlarımızı alıp giderken, yıllarca yaşlı anamızın kahrını çektiğini unuttu. Ötekilerden daha yoksul olduğum halde, işte bu yüzden malın bölüştürülmesine karşı çıktım ben. Böyle bir bölüştürme, küçük kardeşimizi, karısı ve iki çocuğuyla sokakta bırakırdı. Ama hali vakti yerinde olan Angel onun bir ev kurmasına yardım etmek istiyordu: Dimi'nin kusuru da burda başlıyor zaten. Burnu büyüktü, abisinden bir şey almak ağrına gidiyordu. Hattâ, bence, daha o zamandan başlamıştı abisinden nefret etmeye. Dolayısıyla, küller altında için için yanan ateş gibi, kavga ve yumruklar nicedir yüreğinde çöreklenmiş yatıyordu, ve tabiî dövüştüler. Şimdiyse zavallı Angel bütün günahlarının acısını çekmiş durumda, başına gelenler ondaki tüm insanî yanları öldürdü, yalnız hâlâ yeryüzünde sürünen vücuduyla canlıdan sayılıyor. Kendi payıma, keşke ölseydi diyorum, çünkü şu anda yaptıkları, ölümden de beter. İçiyor, ama asıl içki onu yiyip bitiriyor; ruhunu teslim ediyor içkiye. Noel'den beri evine gitmedim, o da artık kimseye gitmiyor. Bir keresinde, o köstebek yuvasından çıkamazsa, ölmesinin daha hayırlı

olacağını söyledim. «Ölüyüm zaten», diye karşılık verdi. Yardımınızla, onu içkiden kurtaracağımı umuyorum. Belki Stefan Baba onu bu yolda etkileyebilir. Bu akşam gelirse, daha sık gidip göreceğiz onu. İlk olarak da Dimi'den, büyük bir alçakgönüllülükle abisinden özür dilemesini istiyorum...

Tam o sırada, sokak kapısı, vurulmadan açıldı; ve ardında Adrien, Angel Dayı belirdi içinde. Dik durmaya çalışıyor, gülümsediğini sanıyordu. Partal giysileri, omuzuna attığı paçavrası çıkmış palto, çizmelerinin üzerindeki yıllanmış çamurlar ve eline aldığı koyun postu kalpağıyla tam bir dilenciye benziyordu. Eski usûl bir selâm verdi:

— İyi akşamlar, dürüst insanlar!

O acıklı durumda, ansızın ortaya çıkışı, herkesi heyecanlandırmıştı. Dimi Dayı'yla ablası gözyaşlarını tutamadılar. Birincisi, talihsiz abisinin ayaklarına kapandı, çizmelerine sarıldı. Öbürü de, leş gibi içki kokan ellerine yapışıp gözyaşlarıyla yıkadı.

— Zavallı kardeşim benim!... zavallı kardeşim! Ne hallere düşmüşsün!

Duygulanmayı falan unutmuş olan Angel Dayı hem yerden kaldırdığı kardeşini, hem ablasını kucaklayıp öptü. Sonra gidip dinadamının elini öptü, kendi yaşındakilerle tokalaştı, küçüklere de elini öptürdü.

Bu iş bittikten sonra, masanın öbür ucunda, papazın tam karşısındaki yere oturdu. Sürüp giden sessizlik içinde, ağlamaya

devam eden abla kardeşin hıçkırıklarından başka bir şey işitilmiyordu.

Angel, oturur oturmaz yüzündeki gülümseme silindi, bakışları donuklaştı.

— Neden ağlıyorsunuz? Hiç bir işe yaramaz, dedi.

Sesler kesildi, ama kimse konuşmayı göze alamıyordu. Yaşlı papaz, hemen hemen kendisi kadar çökmüş talihsiz yeğenini seyrediyordu ışıl ışıl yanan gözlerle; iyilik kokan, kararlı bir sesle:

— Angel, dedi, izin verirsen sana, şu kutsal günde, Büyük Yortu'da buraya, geleneğine bağlı Hıristiyanların selâmını söylemeden girdiğini hatırlatmak isterim.

Beriki, çok uzak bir ülkeden dönüyormuşcasına ve kendisine yöneltilen kınamanın farkında bile olmadan sordu:

— Ne selâmı, babacığım?

Papaz bu bilinçsizlikten yararlanıp dingin bir tavırla:

— Ne selâmı olacak, her zamanki kutsal sözümüz: İsa dirildi.

Angel başını eğdi, parmağıyla masa üstündeki bir ekmek kırıntısına dokundu, sonra alnını doğrulttu:

— İsa'nın dirildiğine inanmıyorum! diye karşılık verdi. Ölüler dirilmez.

— Angel!... dinsizin birisin sen! Isa «ölü» değil, Tanrının oğludur, Tanrı'dır!... diye bağırdı dinginliğini bozmamış olan, ama sesi hafifçe titreyen Kilise adamı.

— Hiç bir bilgim yok bu konuda, diye karşılık verdi Angel hiç istifini bozmadan.

Ve bunu derken, paltosunun bir cebinden yarım litrelik bir rakı şişesi, öbüründen de küçük bir bardak çıkardı, herkesin gözü önünde doldurdu, şişeyi yeniden cebine soktu. Bardaktan küçük bir yudum aldı, yutmazdan önce ağzında dolaştırdı, devrilmesinden korkuyormuş gibi büyük bir özenle bardağı masaya, tam önüne koydu.

Masa başındakilerin ağzı bir karış açık kalmıştı. Adrienin anası bir eliyle yüzünü örttü, sessizce ağlamaya koyuldu. Vurdumduymaz Angel, yarattığı tiksintinin farkına bile varmadı. En doğal işi yapmış gibi, sırayla ve ağır ağır hepsini süzdü. Ayrıca, bu iş onun için gerçekten de doğal hale gelmişti, çünkü bütün kınayıcı bakışlardan uzak, tam üç yıldır, günde belki yüz kere aynı şeyi yapıyordu.

— Zavallı Angel! diye haykırdı dinadamı. Acıyorum sana. Yalnız Hıristiyanlıktan değil, insanlıktan da çıkmışsın!

Angel, karşılık olarak bardağı aldı, dudaklarına götürdü, bir yudum daha içti. Sonra, sıkkın bir yüzle, kendi kendine konuşuyormuş gibi, ve usulca inleyerek:

— Neden getirttiniz beni buraya bilmem ki... dedi.

Bunun üzerine, sağında oturan ablası gözlerini sildi, kardeşinin elini tuttu, bir çocukla konuşur gibi:

— Sevgili kardeşim, dedi, Adrien'i sana yolladım, çünkü seni yeniden aramızda görmek, sevmek, kendimizi sana sevdirmek istiyoruz... Yaşamayı sevmiyor musun? Sevdiğin hiç bir şey kalmadı mı?

— Sevsem de, sevmesem de bir... yani hepsi boş... İyi ama abla, neden benimle uğraşıyorsun sen?

— O da ne demek, Angel? Ablanım senin, senin acın benim acımdır...

— Yok canım. Sen kendi acılarını çektin, çekiyorsun, benimkileri değil.

— Hayır, Angel, bizi bağlayan kanla, aynı acıları hepimiz çekiyoruz.

— Kan bağı diye bir şey yoktur: bacağımı kesersem, senin kanın değil, benimki akar.

— İyi ama, çektiğimiz ortak, manevî acılar var.

— Yok öyle bir şey. Ağzımdan yel alsın, ama yarın oğlunu yitirsen, ben üzülürüm belki, sense derdinden ölürsün.

Ablası, kendi ortaya attığı bu mantık karşısında çaresiz kalıp **sustu;** Angel de içkisinden bir yudum daha aldı.

Papaz, Kutsal Kitap'taki ünlü örneğe değindi:

— Job'u hatırla, Angel! Başına gelenler hiç değilse seninkiler kadar kötüydü, ama o inancını bozmadı. Biz ölümlü varlıkların, Tanrı'nın düşüncesini bilmediğimizi aklına getir. Çektiklerinin, Yüce Tanrı'mızın, sonra-

dan seni seçkin kulları arasına katmak üzere hazırladığı sınavlar olmadığını kim biliyor?

Angel oturduğu yerde şöyle bir doğruldu, gözleri ışıdı. Papaza karşılık vermek ister gibiydi, ama lâfı boğazında kaldı. Odanın bir köşesinde duran Adrien'i yanına çağırdı, soluna oturttu, öbür yanındaysa dayısı Dimi vardı; sonra, eskisinden güçlü bir sesle:

— Bak dayımoğlu Stefan, dedi, sizin bu dinsel öykülerinizde çok tatsız yalanlar var galiba. Kafam sana karşılık verecek kadar yerinde değil (papazla senli benli konuşuyordu); ama yeğenimiz olan şu delikanlının dediğine göre...

— Dayı, diyerek sözünü kesti Adrien, bu akşamki tartışmalarınıza karışmak istemem. hem yaşım uygun değil, hem de inançlarım Stefan Baba'yı yaralayabilir.

Angel Dayı elini omuzuna koyup güven verdi ona:

— Yok yavrum, kimseyi yaralamazsın. Aile içersindeyiz burda, ya da öyle sayılırız. Benim iyiliğim için söylemelisin kitaplardan öğrendiklerini. Şimdi artık yalnızca doğru için yaşıyorum ben. İki yıldır iyi kötü okuyorum Kutsal Kitap'ı, okudukça kafam karışıyor. Sen nasıl açıklıyorsun. Adrien, bu kitapta onca bilgeliğin yanında, bir sürü düzmece masalın. örneğse şu akılalmaz Job masalının bulunmasını?

Papazın bakışları altında sıkılan, ezilen büzülen Adrien:

— Çünkü Kutsal Kitap'taki kişiler tarihin denetimi dışındadırlar, diye karşılık verdi. Kutsal Kitap, inananlar için yazılmış, kökünü inançtan alan bir kitaptır: senden *aramanı* değil, *inanmanı* ister.

— Peki söyle bana, sırf sınamak için bir babanın elinden bütün çocuklarını alan bir Tanrı'ya inanabilir misin, ha? Mübarekte tam bir haydut yüreği var besbelli!

Bu sözü duyan dinadamı, bir yerine ateş değmiş gibi ayağa fırladı:

— Ben gidiyorum, dedi, Tanrı'ya dil uzatılan evde yerim yok benim!

— Gerek Job'a, gerek bana yapacağın yardım bu mu? diye sordu Angel. Üç çocuğum oldu, üçünü de yitirdim. Ne günah işledim ki Tanrı beni böyle cezalandırdı, ha?

— Ah kara talihli, ah! Bağışlayıcı Ulu Tanrı seni, ölümsüzlüğün tadını çıkaran seçkin çilecilerden biri diye ayırmıştı!

— Senin o Bağışlayıcı Ulu Tanrı'n, beni böyle evsiz barksız ve Tanrı'sız bir ayyaş yapacak yerde, bayıldığım şu güzelim dünyada keyfimce yaşamaya bıraksaydı çok daha iyi ederdi.

— Kimse yargılayamaz Tanrı'nın ettiklerini!

Papaz, bunu dedikten sonra haç çıkarıp herkesi kutsadı ve çıktı.

— Angel, dedi ablası yeğenleri gider gitmez, Stefan Baba'ya saygı göstermedin, papaz olduğunu unuttun.

— Tam tersine, abla, keşke papaz olduğunu hatırlasaydım da, dinadamlarının dediklerine hiç mi hiç inanmadığımı söyleseydim ona. Eğer Tanrı'larına inanmaz olduysam, bu onların kusurudur. Neden bize güçlü mü güçlü, her dakka, her işimize burnunu sokan bir mimar veriyorlar? İler tutar yanı yok bu masalın. Doğru başka yerde mutlaka. Nerde mi? Ben de bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, neden ve nasıl olduğunu bilmeden, hayvan gibi yaşıyor, acı çekiyor ve ölüyoruz. Ayrıca, hayat arzularımızla falan kulak asmazken, habire mutluluk ardında koşmanın en büyük yanlışımız olduğunu da biliyorum: ancak raslantı sonucu mutlu oluyoruz; mutsuzluğumuz da rastlantıya bağlı. Bin bir gizli kayalıkla dolu hayat denizinde, kayığımız rüzgârların oyuncağı durumunda, ustalığımız pek az şeyi önleyebiliyor. Bu yüzden belli birini suçlamak ya da belli bir şeye umut bağlamak yararsız: insanoğlu daha anasının karnındayken alnına yazılıyor mutlu mu mutsuz mu olacağı. Olabildiğince az şey duyan, ya da hiç duymayan kişiye ne mutlu. İstediği azıcık şeyi, hayat ona veriyor. Yaşadığını duyan ve birşeyler isteyense mutsuzdur: hiç bir zaman elindekiyle yetinemez.

Adrien, dayısını alıp köstebek yuvasına götürdü yeniden. Angel, tam ayrılacakları sırada, kapı önünde durdu ve Adrien'e:

— Adrien! dedi. Yakında öleceğim, içki

tarsaklarımı yaktı kavurdu. İyi bak bana, ve sarhoşun birinin suratına tüküreceğin sırada, Angel Dayı'nın, temiz pak yaşamayı seven, tertemiz bir adamken, *üstelik kimsenin kusuru yokken,* ayyaşın biri olup çıktığını, içe içe öldüğünü unutma.

II

ANGEL DAYI'NIN ÖLÜMÜ

Dimi Dayı'nın iki atlı arabası, İbrail'le Baldovinesti köyü arasındaki, ilkbahar yağmurlarının delik deşik ettiği, takuş tukuş yolda zangır zangır hopluyordu. Dayısının yanında, arabanın üstüne enlemesine yerleştirilmiş tahtada oturan Adrien'in karnına sancılar saplandı zıplamaktan, hayvanları yavaşlatmasını rica etti. Koşmaktan kurtulduklarına sevinen atlar var güçleriyle aksırıp sabahın serin havasında ağır yürüyüşe geçtiler. Adrien, arabanın bütün vidalarının yerinden oynadığı sanısını veren o müthiş

zangırtının ardından ortalığı kaplayan sessizlik içinde, oturduğu yerde belini doğrulttu, şehvetli bakışlarıyla, daha uzun kış uykusundan uyanamamış, Mart ortasının sessizliği ve karalığı içersinde uzayıp giden kırları kucakladı.

Dimi Dayısı, yiğit, açıksözlü ve dürüst bir insan olmakla birlikte, pek konuşmazdı, ve sağını solunu kaçamak bakışlarla süzerdi. Yedi yaşına dek bakıp büyüttüğü, Mısır'a ve Anadolu'ya yaptığı iki yıllık geziden yeni dönen bu garip yeğenine kavuşmuş olmanın verdiği merakla, göz ucuyla onu izliyordu. Adrien az sonra bunu farketti ve keyfi yarı yarıya kaçtı:

— Dayı, dedi azıcık sert bir sesle, ne yaptığımı görmek istersen, böyle polis hafiyesi gibi yan gözle değil, döner dosdoğru suratıma bakarsın. Hiç hoş değil bu yaptığın.

Çıkışılan adamsa, karşılık verecek yerde, cebinden, domuz sidik torbasından yapılmış tütün kesesini çıkardı, hiç istifini bozmaksızın bir sigara sardı kendine. Sonra, alaylı sırıtarak, köylü tütünü içemediğini çok iyi bildiği yeğenine uzattı keseyi. Adrien teşekkür etti, güzel bir Mısır sigarası yaktı.

— Şimdi artık *bizden* değilsin, diye mırıldandı köylü fitili tutuşturmak için çakmak taşlarını birbirine vururken.

— Özür dilerim, dayı! Sana ateş vermeyi unuttum.

Bir an sustuktan sonra, bakışları sonsuzdaki bir noktaya dikili, ekledi:

— Aklımı kurcalayan bir sürü şey var da ondan. Her şeyden önce, anama çok acı gelen apansız dönüşüm... Sonra, unuttuğum şu kara toprak, ve bir de, dediğin durumda Angel Dayı'yı düşünüyorum... Haa, aklıma gelmişken sorayım, beni neden çağırtmış biliyor musun?

— Bilmiyom... Dün akşam arabacının biriyle bana, bu sabah mutlaka seni görmek istediği haberini yollamış.

— İçkievi açık demek?

Dimi, şaşkın şaşkın yeğeninin suratına baktı:

— Deli misin sen? diye homurdandı ağzının içinden. Üç yıldır yatıyo, daha yaşarken börtü böceğe yem oldu diyorum, nerden kalkıp da arabacılara içki verecek? Bir kere, kurudu, bir deri bir kemik kaldı, ayrıca dükkândaki bütün içkiyi tek başına içti bitirdi.

Adrien'in tüyleri diken diken oldu, yüzü sarardı. Dayısı onu yüreklendirmek istedi:

— Yanından ayrıldığımız zaman hastalanmak istemiyorsan, güçlü olmalısın. Bir adamı bu durumda görmek hoş değil elbet. Job'tan da beter oldu. Stefan Baba'nın dediğine bakılırsa, o hiç değilse hastalığı atlatmış, dünya gözüyle, ölen çocuklarıyla çalınan ineklerini bir kez daha görmüş; Angel'se bir daha ne ayağa kalkacak, ne de bir şey göre-

cek. Job'tan bu yana dünya çok değişti, Tanrı artık mucize falan yaratmıyor. Bizim yüzümüzden herhal...

— Kim bakıyor ona? diye sordu Adrien boğazı düğümlenerek.

— Kimse... daha doğrusu, yanında, tanımadığın bir oğlan var. Kaç yıldır gelmedin sen köye?

— Aşağı yukarı altı yıldır.

— Dinle öyleyse, olup biten şu. Aşağı yukarı dört yıl önce, yolunu şaşıran bir oğlan geldi bizim köye. Nerden mi? Tanrı bilir orasını, çocuk öyle bir kekeliyo ki, on lâftan birini bile anlayamıyorsun. Geldiğinde üstü başı dökülüyordu, vücudu çürük içindeydi. Acıdık. İyi yürekli Hıristiyanlar onu evlerine alıp beslediler, ekmek parası kazanacak bir iş verdiler. Ama Tanrı pek eliaçık davranmamıştı garibe: iki koyunu güdemeyecek kadar beceriksizdi; koyunları yitiriyo, sonra elinde sopa, deliler gibi bağıra çağıra, elini kolunu sallaya sallaya geri dönüyordu. Gevelediği lâflardan kimse bir şey anlamıyordu. Böylece köyde dolaşmadık kapı bırakmadı, kıçı da her çizmenin tadına baktı. Sonunda, gene sokak ortasında kaldı. Angel onu sokaktan kurtarıp yanına aldı. Candarmayla soyunu sopunu araştırdı, ama boşuna. Şimdilerde dolaşan söylentiye göre, varını yoğunu bu oğlana bırakmışmış, ayrıca bıraksa n'olacak, şarap fıçıları boşaldı, dükkân ha yıkıldı ha yıkılacak. Ama mirasçı da kendisine kalan şey-

lere denk doğrusu. Uşakla efendi tam birbirlerine göre, ve belki de bir eşleri daha yoktur yeryüzünde. Oğlan, yaz kış dışarda, habire oyun oynuyor, ve galiba yaşayan bir ölü haline gelen abimin leş gibi kokusuyla boğulmaktan kurtuluyor. Pislik yuvası yatağına mıhlanan Angel, hiç bir şey duymayan ve içerden işleyen bir yara haline giren vücuduyla, her çeyrek saatta ufak bir şişe içki istiyor. Artık şişeyi bile kaldıramıyor. Çocuk dışarda olduğuna, Angel'in de ona seslenecek kadar güçlü sesi olmadığına göre, ne buldu dersin? Candarmalarınki gibi bir düdük edindi, canı içmek isteyince, başlıyo öttürmeye. Oğlan da saat gibi maşallah: vakit gelince, koşup pencere önüne dikiliyo, kulağı kirişte düdük sesini bekliyo. Bu dediğim yazın. Kışınsa, pencereler sımsıkı kapalı ve çivili, ev nedir bilmeyen garipçeğiz de durmadan kızak kayar. Ne yapmalı? İkide bir girip çıkmak odayı soğuttuğu gibi, uşağın da canını sıkacak. Derken, günün birinde, hasta, duvarda, pencere hizasında, bir bardak girecek kadar bir delik bulunduğunu farkediyo. Delik, saptan samandan yapılmış bir tıkaçla tıkanıyo, dışardaki hastabakıcı, vakti gelince bunu çekiyo.

«Oğlan zaman zaman görevini unutuyo elbet. O vakit, Angel yazgısıyla başbaşa kalıp uzunca bir süre boşu boşuna düdük çalıyo. Ama bağışlamayı biliyo. Ayrıca, istese de onu kovup başkasını alamaz. Onun gibi ko-

luşmuş birine baksın diye bu zıpçıktı oğlanı Tanrı gönderdi besbelli, abimin hastalığı tam bu dilsiz, evsiz barksız yumurcağa göre çünkü.

«Bak, şimdiden uyarayım seni: eve varınca, geldiğini haber ver, çocuğa aldırmadan girmeye kalkma, o serseri oğlan bütün sağır ve dilsizler gibi, vurduğu yeri bilmiyo. Bir de bakıyorsun sopayı alnının ortasına yemişsin. Elinden bırakmıyo o mereti.»

Araba bir yolağzında durdu:

— Burdan sonra yürüyerek gidebilirsin, dedi Dimi.

— Sen gelmiyor musun?

— Hayır; işim var. Hem yalnız gidersen daha iyi olur.

Adrien dayısından ayrıldı. ölü çıkmış evden daha iç karartıcı olduğunu sandığı Angel Dayısı'nın dükkânına yollandı.

Yol çirkefliydi, ayakları bastığı yerde yapışıp kalıyordu. Önünde ardında, yanında yöresinde göz alabildiğine uzayıp giden soğuk, nemli, kara bir yalnızlık, şurda burda, tek tük, pencereleri deniz mavisine boyanmış, beyaz badanalı köy evleri. Ve bütün bacaların üstünde uzun dumanlar.

Adrien o sırada yirmi beş yaşındaydı. Son altı yıl içersinde, yılın ancak bir iki ayını doğduğu kentte geçirmişti; geri kalan za-

manıysa (dolu dizgin devrimci bir harekete katıldığı) Bükreş'te ve yabancı ülkelerde harcamıştı; sürdüğü serüvenli yaşam gerek annesini, gerek yeğeniyle yakından ilgilenen Angel Dayısı'nı kaygılandırmaktaydı.

Kırk yıllık ayyaş, birkaç kez, her şeye el atan, ama hiç bir dalda kalmayan ateşli gezginciyle konuşmaya kalkmış, başaramamıştı. Adrien, hayalet gibi hiç beklenmedik anda ortaya çıkıyor, sonra pır diye uçup gidiyordu. Bu sefer de tam zamanında çağrılmıştı; Dimi, arabasıyla, sabah kırağısı gelmişti onu almaya. Apansız yakalanınca, boyun eğmek zorunda kalmıştı.

Evet, *boyuneğmişti*. Yazgısı insanı ürkütten adamı görmeye gönül rızasıyla gitmiyordu çünkü. Bu seferki korkusu, iki kardeşin «barıştığı» Büyük Yortu gecesindekinden daha büyüktü. İçinde, yargılanacağı ve hüküm giyeceği bir kurulun önüne çıkacakmış gibi bir duygu vardı.

«İçkisini düdükle istiyor!» Dayısının talihsizliğini en acı biçimde dile getiren bu ayrıntıya takılıp kalıyordu zihni.

Böyle bin bir şey düşünerek, ve özellikle hastanın neden ille kendisiyle görüşüp konuşmak istediğini çözmeye çalışarak yürürken, bir de baktı ki köyü geçmiş, eskiden içkievi olan dükkânın yüz adım berisine gelmiş. Bunun üzerine adımlarını yavaşlattı, heyecandan soluğu kesilerek çevresini kolaçan etti. İlk merakı, hep dışarda dolaşan, dayısı-

na hastabakıcılık ve bekçilik eden şu ünlü oğlanı görüp tanımaktı. Uzağı seçemeyen gözleriyle evin yanını yöresini taradı. Hiç bir şey kıpırdamıyordu. Ötelerde, Galatz yolu üzerinde, arabacılar birbirlerine sesleniyor, kurşun gibi ağır gökyüzünde, yalnızlığı daha hüzünlü kılan bir yığın karga dolanıyordu.

Adrien bir suçlu, bir hırsız gibi sessizce yaklaştı eve. Dükkânın çatısının yarı yarıya yeni sazlarla kaplandığını farketti. Eskiden arabacıların atlarını barındıran rüzgârlık uçup gitmişti. Onun yerinde, ıslak ve yassı bir ot yığını vardı. Ev de eskisinden daha çok kaykılmıştı; gerek kapı, gerek iki pencere dengelerini yitirmiş, yana yatmışlardı. Camlara gelince, Angel Dayı'nın, o güzelim evinde kırdıklarına oranla çok daha pistiler.

«Temizliğe bayılan adam burda can çekişiyor ha!» diye düşündü Adrien.

Çocuğu ortalarda göremeyince, kapıya doğru yürüdü. Tam bu sırada, ot yığınının ardından, elindeki kalın sopayı sallayan ve dayak yemiş köpek gibi anlaşılmaz sesler çıkaran garip bekçi boy gösterdi. Hiç istifini bozmayan Adrien, bu apansız görünüm karşısında durdu. Dizlerine dek uzanan partal bir palto giymiş olan bu leylek bacaklı, ayakları çıplak ve çamurlu oğlan, omuzlarının arasında durmadan sağa sola sallanan, tepesinden bastırılmış su kabağını andıran iri kafasını ince uzun boynu üzerinde güç taşıyor-

du. Adrien, onun önünde şaşkınlıktan başka bir şey duyamadı.

— Dayımın yanına gitmek istiyorum, dedi midesi bulanarak.

Eciş bücüş oğlan, karşılık olarak gitti kapı önüne dikildi, sopasını havaya kaldırdı; sonra, yabancının yaklaşmadığına emin olunca, kapıyı açtı, içeri girdi ve kilitledi.

Adrien duvardaki deliği örten tıkacı gördü, çekti aldı ve kulağını oraya dayadı. Hayvansı, tiz, hızlı bir soluma çarptı kulağına, Angel'in sesini seçemiyordu.

Sonunda kapı gıcırdayarak açıldı, garip oğlan, kolunu hem gülünç, hem acıklı bir biçimde uzatarak delikanlıyı içeri buyur etti.

Adrien, şimdi artık yakmak için kesilmiş dalların yığıldığı bir odunluk haline gelmiş bulunan eski içkievine girdi. Bir zamanlar pırıl pırıl parlayan tezgâh da, şişeler, sürahiler, kulplu bardaklar da bir köşede yatıyordu. Çatıyı örten sazlar arasındaki delikten gökyüzü görünüyordu. Bodrum çökmüş, ortalığı yosunumsu bir koku kaplamıştı. Yağan kar ve yağmurlar, yerdeki dövülmüş toprağı bataklığa çevirmişti. Bütün bu sessiz şeylerden öyle bir hüzün yükseliyordu ki, Adrien, olduğu yerde çivilenip kaldı. Bir yaşamın çöküşü karşısında yüreği sızlayarak, kendi kendine:

«Üstelik daha giriştey iz!» dedi.

Güçlü bir kaçıp gitme arzusunu yenerek hastanın yattığı odanın kapısını açtı.

Korkunç bir pislik, sidik ve ceset koku-

su. Amonyaktan yanan gözlerini yumdu, o arada, bir sırt, şişirilmiş sidik torbası gibi parlayan bir kelle ve pis çuvallardan yapılmış yatağın kenarından sarkan bir deri bir kemik kalmış bir kol görebilmişti.

Adrien bu iskeleti çıkmış elin üzerine kapandı, alnını dayayıp öylece kaldı. El buz gibiydi. Hasta kıpırdamıyordu.

— Kalk... Adrien... kalk da beni tut.

Adrien ürperdi. Bu bir erkek sesi, Angel'in gür sesi değil, veremden ölmek üzere olan bir çocuğun genizden gelen miyavlamasıydı.

Kalktı, şapkasını eline alıp, alçakgönüllüce, hastanın tam karşısına, odanın bir köşesine çekildi. Yataktaki hasta Dayısı Angel değildi, mumya suratlı, kocaman, gözkapaksız, ışıl ışıl gözbebekli gözleri çukura batmış, burnu iyice incelip uzamış, dudakları kurumuş, ağzı yarı açık bir ihtiyardı. Ak tüylerden oluşmuş bir çelenk, arkadan, iki kulağının arasını süslüyordu. Bir zamanların kara, kıvırcık ve parlak sakalı gitmiş, onun yerine bir tutam kırçıl yapağı gelmişti. Kirli bir ceket içersinde yüzen çırpı gibi kollarıyla birlikte, bir yığın yorgan, çuval ve telek bezine dönmüş *ghéba*'nın (köylü kaftanının) altından gözükenler bunlardı işte. Angel Dayı'dan, kala kala bunlar kalmıştı.

— Otur şuraya... nah şu iskemleye. İçin mi kalktı?

— Hayır, dayı; seni bu durumda gördüğüme üzüldüm...

— Üzüldün mü... Neden? Ben hiç de üzgün değilim.

— İyi ama, müthiş acı çekiyorsundur herhalde?...

— Kendini aldatma, Adrien... Artık acı falan çekmiyorum. Yalnız kafam yaşıyor; gerisi... var mı yok mu farkında bile değilim. İşi bitik... *gerisinin*. Ama kafa!... Ne harika şey azizim!

Bir an sustu, gözlerini yeğenine dikti, sonra inançla ekledi:

— Üç gün önce ölecektim aslında... çünkü artık düşünecek hiç bir şeyim kalmamıştı, akşam Jeremi geldi, senin döndüğünü haber verdi... Bunun üzerine, sen geleceksin diye sabrettim.

— Dayıcığım! Neler söylüyorsun? Ecel geldi mi kimse karşı duramaz; oysa, dilediği zaman gelir. Kendi elinle canına kıymaya kalkmadıysan tabiî?

— Evet, diye onayladı Angel tam bir yürek temizliğiyle, evet... ben de bilirim bu doğal yasayı. Yalnız, Adrien — sen ki bir sürü güzel şey öğrendin kitaplardan —, dünyanın her şeyini öğrenip bitirdiğinden emin misin, ha?

— Yok canım! dedi Adrien; daha yığınla şey var öğrenilecek!

— Çok iyi... Öyleyse, bunlar arasına, Angel Dayı'dan öğrendiğin şu doğruyu da

kat: düşünce ölümden güçlü. Onu büsbütün ortadan kaldıramıyor elbet, ama epey canını sıkabiliyor.

Delikanlı, hastanın sayıkladığını sandı; sırf saygısından dinliyordu onu. Çıplak tepesindeki, kendi dükkânında yediği korkunç sopalardan yadigâr kalmış, dört bir yana dağılan yara izlerine baktı.

— Şu çatlak kafama bakıyorsun değil mi, dedi Angel. Benim yerimde aklı zayıf biri olsaydı. şimdiye dek çoktan ölmüştü, çünkü insan önce zihninde ölüyor. Yıkım günü gelip çattığında, güçlü beyin karşı koyuyor, ölümle bir ölüm kalım savaşına giriyor, ve kimi zaman, işin sonunu bir an için erteliyor, geciktiriyor. Nitekim, kafam yarıldığı gün, bayılmak üzere olduğumun, buna karşı koyamayacağımın, az sonra komaya gireceğimin farkındaydım. Bununla birlikte, görünüşte baygın olsam da, beynim sağlamdı, cerrahların bütün dediklerini işitiyor, bir an bile kendimi hiçliğe bırakmıyordum. Oraya bir düştüm mü, bir daha çıkamazdım! Habire yaşamı düşünüyordum.

Angel, bir an durup soluk aldı. Adrien, Kahire'deki Bulak Müzesi'nde gördüğü Firavun mumyalarından biri karşısında sandı kendini, yeniden açılan gözlerini artık kırpmaz olmuş bir Firavun'du bu. Yüzünün kıpırtılı, kurumuş, saydam derisi, üzerinde kay-

ağı kemikleri gösteriyor, gergin bir parşömen gibi, her harekette insan ha koptu ha kopacak sanıyordu.

Derken, duvarla yatak arasında gizlenen el yavaş yavaş kalktı, iplikle küçük parmağa bağlanmış bir teneke düdüğü ağza götürdü. Angel Dayı, ciddî bir yüzle, arka arkaya, kesik kesik çaldı düdüğü. Havanın ciğerlerden değil, ağızdan geldiği belli oluyordu. Kol, göğsünü örten çuvalın üzerine düştü. İnsanın içini burkan bir inatla açık duran gözler, duvara çivilemek istercesine bakıyorlardı Adrien'e.

— Dayı, dedi Adrien ayağa kalkarak, bir şey mi istedin?

— Otur sen yerine! İstediğimi veremezsin nasıl olsa.

O anda, içkievinin kapısı yel vurmuş gibi açıldı ve coşkun hastabakıcı odaya daldı. Efendiyle uşak birkaç saniye bakıştılar; sonra, uşak yatağın ayakucunda duran içki şişesini aldı, küçük bir bardağa doldurdu, getirip hastanın ağzına boşalttı. İş biter bitmez de, çekip gitti.

Adrien, ses çıkarmadan seyretmişti bu sahneyi. Amcasından bir açıklama bekliyordu. Beriki, hiç oralı olmadı, kendi düşüncesini sürdürdü:

— İleri sürdüğüm şeye inanmadığını, onu alaya aldığını görüyorum, dedi. Kırılmıyorum bundan ötürü: insanın yaşamadığını anlayabilmesi güçtür. Dinle, bak... Tam üç

yıldır şu pis döşekten çıkmadım. Üç kış, üç yaz, üç sonbahar ve ilkbahardır sırtüstü yatıp şu isli tavana bakıyorum. Ve bu, ömrümün en dolu yaşanmış çağıdır. Bir yıldır hemen hemen hiç bir şey yemiyor, uyumuyorum, son altı aydır da ne ağzıma bir lokma ekmek, ne gözüme uyku girdi. Ama durmadan içiyorum şu mereti. Gündüzleri, gördüğün gibi, oğlan ağzıma döküyor. Geceleriyse, geberip gitmemek ve şu zavallıyı uyandırmamak için masanın üstünde gördüğün, alkole batırılmış süngeri emiyorum. Sabahleyin, dudaklarımın arasında kurumuş, yanmış oluyor.

Adrien yüzünü ellerine gömdü:

— Dayıcığım! diye bağırdı; ne korkunç bir yaşayış bu!...

— Korkunç mu, dedin, yeğenim? Korkunç ha? Belki... Ama mantıklı, yazgıma uygun... En eksiksiz, en kolay mutluluğu aradım, kendini beğenmiş, gururlu etimi doyurmak istedim Ve bunu elde edebilmek için, boşu boşuna uğraşıp durdum. Yemek yerken bile uyuklayan güzel bir kadına sahip olabilmek için yirmi yıl ter döktüm; saman çöpü gibi yanıp giden gösterişli bir ev; bir anda yokolan hayvanlar; can veren çocuklar; onun bunun sopalarına hedef olan altınlar, bir gün sonra leşe dönen temiz bir gömlek uğruna yirmi yılımı verdim. Bütün o zahmetlere kafamdan ayrılan, bana üstümdeki çuvallar kadar yabancılaşan, yavaş yavaş çürüyen, leşi çıkan şu vücut için katlandım! Koskoca bir

ömrü, çeyrek yüzyılı, şu anda böceklerin yiyip bitirdiği, aslında leş kargalarına vermek istediğim bir vücuda harcadım, hiç bir zaman bir kafam, beynim, çürümenin ve böceklerin hiç bir şey yapamayacağı bir ışığım bulunduğunu düşünmedim...

Hasta, harcadığı çabanın etkisiyle soluk soluğa kalıp uzunca süre sustu. Adrien, dimdik kendisine bakan gözlerine zor dayanıyor, dayısının kendisini bir şeyle suçlayıp suçlamadığını anlamaya çalışıyordu. Tahmini doğru çıktı:

— Adrien!... Seni buraya, senden hiç hoşnut olmadığımı söylemek için çağırttım!

Delikanlı, bir şamar gibi suratına inen bu sözle sıçradı:

— Hoşnut değil misin? Peki ama, neden, dayıcığım?

— Çünkü keyfine düşkünsün! Çünkü kafandaki ışığı, bir zamanlar sana söylediğim lâfları unutuyorsun!... Benim gibi binlerce ölümlünün böyle davranmasına izin vardır, ama sana yoktur Adrien, işitiyor musun beni, yoktur! Senin gibi küçük yaştan beri beyni aydınlanan biri böyle yaşayamaz. Hatırlar mısın, on beş yaşında — yani herkesin sokaklarda uçurtma uçurduğu çağda — dayının temiz ve güleryüzlü evine gelir, bana gökbilimden söz eder, beni kendine hayran bırakırdın? Hepimizin — yiğit arabacılarımla be-

nim —nasıl ağzının içine baktığımızı anımsar mısın? Hey gidi günler hey! Daha dünmüş gibi gözümün önünde! Dışarda kar, tipi... İçerdeyse insanın iliğini ısıtan bir sıcaklık, geveze emekçiler, yaşama zevki... Tütsülenmiş domuz yağını tartıp biçmeden, ölçmeden, gıdım gıdım hesaplamadan kesip dağıtır, öbür elimle de, gönlümün olanca zenginliğiyle şarap doldururdum kadehlere... Yer, içer, Tanrı'ya şükreder, Tanrı'nın kurduğu yapıyı altüst eden, dünyaları çoğaltan, yıldızların büyüklüğünü ölçen, papazların sersemliğiyle alay eden seni dinlerdik!... Ha, ha, ha!... Nasıl da hoşuma giderdi lâfların! Arabacıların da. İçlerinden biri bağırırdı: «Kim bu kitap gibi konuşan oğlan be? — Yeğenim be, dinine yandığımın! diye karşılık verirdim, hiç bir şey bilmediğim halde hem kendimle, hem seninle övünerek. Yirmi yaşındayken eşi benzeri bulunmayan, adamın birini ölesiye seven ablamın biricik oğluyla övünerek...»

«Ve on litrelik testiyi kapar, haziran güneşi altında çatır çatır çatlayan toprak gibi kurumuş toprak bardakları, hem de kendi hesabıma doldururdum...

Ama dur hele! Çekin gidin başımdan, korkunç anılar! Sana gelince Adrien, bana kulak vermeli, sözümü dinlemelisin! Hayattan, insanı un ufak eden, vücudunu onulmaz yara-

larla dolduran, kafayı unutturan şeyler ummamalı, beklememelisin. Ne anlamı var sürdüğün şu sefih ömrün? Şu ısmarlama takımın? Şu gösterişli takma yakanın? Şu pırıl pırıl düğmelerin? Ne yani? Gökteki ışığın değerini bilen, dayısı Angel'in başına gelenleri görmüş olan delikanlıya böyle yaldızlı şeyler mi gerek?»

Adrien, saygıyla başını önüne eğdi. Sağlam kanıtlar dilinin ucuna dek geliyor, ama söylemeye cesaret edemiyordu. O böyle suskunluk içinde dayısının sert çıkışına akıl erdirmeye çalışırken, beriki düdüğünü kurumuş dudaklarına götürdü, büyük bir sabırla ve bin bir güçlükle, kesik kesik çalıp zırzop uşağını çağırmaya koyuldu, oğlan az sonra çıkageldi, bardağı doldurdu, içindekini efendisinin ağzına bir deliğe boşaltır gibi boşalttı. sonra elini kolunu ve kafasını sallayarak çekti gitti.

— Bundan üç yıl önce, anlatılması bile zor bir öykü çalındı kulağıma, diye devam etti Angel: kafandaki ışığa yaraşmayan çapkın arkadaşlarla birlikte, İbrail'deki bir düğüne gitmiş, küçük bir kızı baştan çıkarmışsın. Hemen o gece kızla yatmışsın. Ertesi gün de, kızcağızı yüzüstü bırakıp Bükreş'e tüymüşsün. On beş gün sonra, polisler sorgu yargıcından aldıkları belgeyle seni tutuklamışlar. Bir ay sonraysa, «yaşı küçük birini baştan çıkarmak» gibi yüz kızartıcı bir suçtan on beş gün hapis cezası yemişsin.

Adrien kulaklarına dek kızardı:

— Kimseyi «baştan çıkarmadım», dayı. Küçük kız arabaya kendi isteğiyle bindi, üstelik de bu ilk denemesi değildi. Sözünü ettiğin gülünç olayın asıl kurbanı ben oldum... Yoksa, yasaya göre, tam üç yıl yemem gerekirdi.

— Belki... Ama on sekizini aşmamış bir kızın «istemi» olmadığını, anasının babasının kanatları altında yaşadığını bilmiyor muydun?

— İnsan yatacağı kızı gidip anasından babasından istemez ki.

— Tamam! Ama ertesi gün seni kodese tıktıran kızlarla da yatmazsın.

Dayısı karşılık bekledi. Adrien sustu. Birinci devam etti:

— Yalnız bundan ötürü kınamıyorum seni. Bu işin sonunda, ananın, utancından ciddî olarak hastalandığını da biliyorum. Küçük kızın anası babası gelip kızımızı alın demişler. Sen Bükreş'te sürterken, bütün mahalle çapkın oğulun anasına bağırmaktaydı. Buysa senin umurunda bile değildi, o kadar ki, yolsuz kalır kalmaz, mektup yazıp anandan para istedin. Kadıncağız, yataktan kalkar kalkmaz çamaşır leğenlerinin başına koşmak, birkaç kuruş biriktirmek, senin yardımına koşmak zorunda kaldı... Oğul sevgisi dediğin buysa, şapkamı çıkarıp eğilirim. Ama dahası var, göreceksin ki her şeyi biliyorum... Tutuklanışın ananı, pılısını pırtısını toplayıp

mahalle değiştirmeye, kış ortasında, çok daha pahalı bir yere taşınmaya zorladı. Derken, hapisten çıktın, yine sağda solda sürtmeye başladın, bir işçi hareketine katıldın, at hırsızı gibi tutuklanıp dayak yedin. Sonuç: sanatoryumda geçirilen bir ay, bozulan sağlık, bunu bahane ederek iyileşmek üzere kalkıp Mısır'a gidişin, oralarda açlıktan geberişin ve ananı hatırlayışın. Ah, Adrien, ah! en çok neyin eksik acaba: aklın mı, yüreğin mi? İşte tam o günlerde ablacığım bana geldi... Beti benzi uçmuş, dayanacak gücü falan kalmamıştı, ömründe ilk kez, oğluna yollamak için benden para istemeye geliyordu... Sana değil, bu zavallı çileci kadına acıdım, kesemin ağzını açtım.

Adrien hıçkırarak pis kokulu yatağın dibine çöktü, dayısının bir deri bir kemik kalmış, soğuk eline sarıldı, deli gibi öptü:

— Özür dilerim!... Bağışla beni... Sefilin biriyim ben!

— Peki, peki. Pişman oldun. Pişmanlık iyidir, kusurları düzeltir. Sen de kusurlarını gidermeye çalış; hemen bağışladım seni, bundan sonra benim, köyün en güzel kadınıyla evine, en temiz gömleğine sahip olmaya kalktığı için şu gördüğün pis yatakta yatan Angel Dayı'nın akıllı oğlu, sevgili yeğeni olacaksın. Ama, *basta* (yeter artık)!

— Ne yapmalıyım, dayıcığım? diye kekeledi delikanlı gözlerini silip yerine otururken.

Angel, bir deri bir kemik kalmış kolunu, birine lânetleyecekmiş gibi havaya kaldırarak:

— Gururunu okşayan şeylere yüz verme, pohpohlayıcı arzulara kapılma, çürümekte olan etine kulak asma, dertli günümüzde biricik desteğimiz olan akla tapınmaya ada kendini. Sana söyleyeceklerim bu kadar...

— İyi ama, dayıcığım, diye karşı çıkma yürekliliğini gösterdi Adrien, dün sevdiğin her şeyi bugün kötülüyorsun...

— Evet, öyle... Beni şu gördüğün yere hep o sevdiğim şeyler getirdi...

— Peki ama, insanoğlu zevk veren şeyleri seviyor: güzel kadınları, çiçekli evleri, temiz gömlekleri. Tutkularımız bunu istiyor, duyularımız bunları bekliyor.

— Bunlar hep aldatıcı doğrular, Adrien!... Tepeden tırnağa kandırmaca! Tutkularla duyular, getirebilecekleri rahatlıktan çok daha fazla gürültü patırtıya yol açarlar.

— Gönlümüzün gürültü patırtısıdır bu...

— Gönlümüz kötülük yuvasıdır! diye bağırdı ölüm döşeğindeki adam, tüm gücünü tüketen bir çabayla.

Ağzından çıkan sözler artık insan sesi değil, genizden gelen ıslıklar halinde dökülüyordu. Son cümlenin ardından uzun bir sessizlik oldu. Gerek duvara çevrilen baş, gerek kol, öylece kalakaldılar. Adrien, dayısının can vermek üzere olduğunu sandı.

Hayır. Angel Dayı hâlâ düşünüyordu. Ad-

rien'e döndü, zihnindeki ağlatıcı tartışmayı sözlerinden çok daha iyi dile getiren korkunç gözleriyle uzun uzun süzdü onu. Sonra, gözünü Adrien'den ayırmaksızın, yeğenine ölümü umursadığını göstermek istercesine, olanca gücüyle, hızlı hızlı öttürdü düdüğü.

Oğlan koşarak geldi, dayı içki tayınını gövdeye indirdi, bembeyaz dudaklarını yaladı ve hiçlik karşısında kazandığı yengiden ötürü gülümsedi...

— Gönlümüz ha? Gönlümüz? Ah, Adrien, ah... ne kadar ağlasak azdır onun için! Habire çarpan şu avuç içi kadar yüreğimize bakıp bakıp da ağlayalım. Sonsuzluğu içinde taşıyan, daha toplu iğne başından büyük olmadığı dönemde, ana karnının sıcaklığını bulur bulmaz çarpmaya başlayan; hem büyüyüp hem çarpan; doğumundan ölümüne dek, bir an bile ara vermeksizin heyecanlanan, sevinen, acı çeken şu şalgamcık, yer elmacığı! Neyse!... Çok da haksızlık etmeyelim bu kötülük kumkumasına. Gerçi epey acı çektirir bize, ama elinin açıklığından yapar bunu. Aha! Bir sürü anı geldi gene aklıma... Hey gidi anılar hey!... Hadi bakalım... Bir dakikacık daha yaşayalım şu korkunç geçmişi!...

«Gözyaşı pınarlarım kurumamış olsaydı, yirmi yıl önceki halime bakıp bakıp ağlardım... O günlerde, mutluluk yokuşunu tırmanıyordum, ve fıkır fıkır kaynayan kanım bana yüz kişinin ömrünü birden yaşatıyordu. Çevremde olup biten, acı ya da sevinç, hiç bir şey bana yabancı değildi. Angel Dayı, düğünde dernekte de, kavgada da hazır ve nazırdı. İlk ve son şarap kadehini diken de, kavgada en son ayakta kalan da bendim!... Çünkü — hey ulu Tanrım! — hem alev alev yanan «bacamız»dan aşağı akan «İsa'nın kanı»nın lıkırtısı altında şakaklarının zonkladığını duymak güzel şeydir, hem de suratına gülen bir köpeğin kaburgalarını kırmak. Ve bilindiği gibi, bizim düğünlerde, bayramlarda, «Efendilerimizin kanıyla» ölümlü insanoğlunun kanı çoğu kez birbirine karışır.

«Sana anlatacağım Noel bayramında da öyle oldu...

«Ayrıca, sen biraz anımsayacaksın bu olayı, çünkü altı yaşındaydın o sıralar, kavgaya sen de karışmıştın.

«Hey gidi eski Hıristiyan bayramları hey!... Yok canım, şurası çok açık ki, insanoğlu hüzünlü bir hayvan!... Zaman onu yıpratıyor, zamana falan aldırmayan öbür hayvanların tersine, duygularını değiştiriyor, ruhunu oyuyor.

«Gençliğimdeki korkunç delikanlılar, bu-

günkü çelimsizlerin yanında, aslan gibiydi valla!... O zaman da zayıflar vardı elbet, ama kimse ilgilenmezdi öyleleriyle, adam yerine konmazdı onlar. Petroy, Kazasu ya da Naziru'daki içkievlerinden birinde adamın biri bizim köyün adını andı mıydı, herkesin aklına birkaç kişi gelirdi: en başta, yiğitlerin yiğidi Jeremi'nin adı anılırdı; sonra da... öğünmek gibi olmasın ama, Angel'inki!... Daha sonra, sevgili dostum Nikolay'ınki; Vladimir'inki; Sırık-Kostal'ınki ve daha başka ünlü çocuklarınki; hepsi de, gerek işbaşında, gerek düğünlerde, gerek oyunda, gerek kavgada kimsenin yarışamayacağı oğlanlardı!... Bugünse...

«Hey, Adrien... Tükürsene benim yerime, ben beceremiyorum artık o işi! Bugünse ortalıkta, gölgelerinden korkan, kendilerini karılara bile dövdüren cüceler var!»

Hem neşeli, hem üzüntülü geçen o Noel'den önce, babamın evine on dekalitrelik bir şarap fıçısı, on besili horoz ve lahana turşusuyla kızartılacak bir o kadar da süt domuzu getirttim.

Amma da çok ha, diyeceksin, masada topu topu on, on iki kişi olacak çünkü. Eh, senin gibi kızartmadan üç lokma alır almaz doyan, yarım bardak şarapla kafayı bulan ci-

ğeri dökükler için fazladır belki. Bizim içinse... Tam bir şölendir bu!...

Geçen yıl ölen — Tevrat'ı da, İncil'i de ezbere bilen — amcaoğlum papaz Stefan geliyor gözümün önüne... O sıralarda yaşı altmışı geçmişti, şempanze gibi dişleri vardı, ortalıkta tavuk komayan horozlara benziyordu. Sağlam sağrılı, şakrak yüzlü karısı, «papaz hanım», o günlerde on sekizinci çocuğuna gebeydi, öbür on yedisi de yaşıyordu ve turp gibiydi maşallah. Ah, ah!... Papazın ağzının suyu aktığından kısa kesilen kutsama işinden sonra, bu «kutsal» çiftin çene kemiklerinin işleyişini görecektin! Adamın çenesi durmadan inip kalkıyor, pirzolaları, kemikleri, kıkırdakları gündöndü çekirdeği gibi çıtır çıtır kırıyor, öğütüyor, saygıdeğer sakalıysa göğsünün üstünde, değirmen taşı gibi dönüyordu...

Papazın yanında oturan anam — o günün kutsallığını bilen, tırnaklarının ucuna dek imanlı anam — tam bir gözüpeklikle kıymalı «yaprak dolması»na yumulmuştu... Öfkeli ve kurnaz kardeşim Dimi, büyük bir ustalıkla en iyi parçaları seçiyordu... Jeremi, iyi kötü demeden önüne geleni mideye indiriyor, kolu bacağı da, lâfı da ölçüye sığmayan Sırık-Kostal upuzun kollarını masanın dört bir yanında gezdiriyor, eline geçeni silip süpürüyor, pek az konuşuyor, «ağızları lâfla dolsun» diye hep başkalarını konuşturuyordu.

— Obur olmaya izin var mı, Stefan Baba?

— Var, oğlum, var.

— Günah değil mi oburluk?

— Ağza giren değil, ağızdan çıkan günahtır...

— İsa'nın Son Yemeği'nden birşeyler anlatsanıza bize...

— Biraz sonra...

Korkunç bir şiddetle çalışan çeneler son hızla işliyor, gerek onların, gerekse masanın iki yanındaki sıraları bir baştan öbür başa sarsan tıkabasa doldurulmuş karınların çıkardığı geğirtilerin gürültüsü, yem saatında bir domuz ahırında kopan patırtıyı andırıyordu.

Dikdörtgen biçimindeki masanın iki yakasında yedi erkekle altı kadın vardı. Masanın başındaysa, yüzü göndoğusuna dönük, dev vücuduyla herkese tepeden bakan Stefan Baba oturuyordu. O «uğursuz rakamla» on üç kişi olmak hiç hoşumuza gitmiyordu, ama boyu kadar kocaman toprak şarap testisini masanın çevresinde bin bir güçlükle dolaştıran, kadehlerimizi dolduran yaşlı ve şakacı cüceyi de kendimizden sayarak avunuyorduk.

Ağızlar yemekten yorulunca, zihinler eğlenceye, gırtlaklar da şarap çanaklarına yöneldi. İnsanın kanını kaynatan şarap dereler gibi aktı, ve tabiî fıkraları da yanında sürükleyerek. Derken, Dimi, sihirli parmakları arasına oturttu uzun kavalını ve papaz efendi

de içlerinde olmak üzere, herkes ayağa fırladı. Çanak çömlek dolu masanın çevresinde başdöndürücü bir oyundur başladı; bağrış çağrıştan ve tepinmeden **ev zangır zangır tit**riyordu. Sonunda, dinadamıyla karısı, bizlere ölçülülük örneği vermek üzere, yüzleri kan ter içinde, izin alıp gittiler. Bizse, verdikleri öğüde uyup iyiden iyiye azıttık!...

Benim için, o gecenin içip eğlenmekten öte bir anlamı vardı... Çok önemli bir şey olacaktı o akşam, ve bu işin önemi kimsenin gözünden kaçmıyordu. Hattâ, tam tersine, bu olay ordaki erkekleri çok yakından ilgilendiriyor ve iki kampa ayırıyordu.

Ananı yeniden evlendirmek istiyorduk; benim kafamda, yemeği bizimle birlikte yemekte olan, çocuksuz dul kalmış, hali vakti yerinde dostum Nikolay vardı. Jeremi'yle Kosta da oradaydılar, kendisini destekleyecek, benden yana çıkacaklardı. Anansa pek boş sayılmazdı. Kardeşim olacak Dimi serserisi, saman altından su yürütüp benimkinin yerine kendi adayını sokuşturmayı başarmıştı; bunun da adı Nikolay'dı, ayrıca epey sevimli, İbrail'de balık tüccarlığı yapan, çok kazanan, bolluk içinde yaşayan biriydi. Dimi'den başka, uzak akrabamız Tüdor da onu destekliyordu, gerek burnunun ucunda duran öfkesinden, gerekse Herkül'ü aratmayan gücünden ötürü hepimiz çekinirdik bu adamdan. Tüdor'sa o ikinci Nikolay'la kardeş gibiydi.

Böylece, sofrada, biz dört, onlar üç kişi, karşı karşıyaydık, ama Tüdor benim diyen iki kişinin yerini rahatça tutardı. Anan onların yakada oturuyordu, ancak onların Nikolay'a ne kadar sevgi beslediğini, ne kadar bağlı bulunduğunu söyleyemem doğrusu. Bununla birlikte, çektiği sıkıntılar arasında, balık tüccarının birbiri ardından önüne getirdiği yardımlardan bazılarını kabul etmek zorunda kaldığından emindik.

Ne garip insandır şu ablam!... Otuz yaşında, yeni evli bir genç kız kadar güzeldi; tatlı, neşeli bir kadındı, ustaca şarkı söyleyip danseder, ama bağımsızlığına el uzatmaya, adamın birine vermeye kalktığınız an, en güzel toplantıyı adama zehir eder, yenip yutulmaz bir zakkum haline gelirdi. Ve bütün bunları senin yüzünden yapardı: varacağı adamın sana kötü davranabileceği düşüncesi onu yırtıcı bir kaplana döndürürdü. Senin aracılığınla gönlü kazanılır ya da yitirilirdi, nitekim o akşam da mihenk taşı sen oldun.

Dostum Nikolay seni sever, sık sık bizim eve gelir seninle oynardı. Arkadaştınız, buysa bizim için iyi bir kozdu. O Noel gecesi, Nikolay hiç durmadan, mışıl mışıl uyumakta olduğun ve gürültü patırtı artınca zaman zaman kalkıp oturduğun yatağına taşınıp sana şekerleme verdi. Bu iş ananın hoşuna gitti. öbür Nikolay'ı kıskandırdı, ne edeceğini şaşıran adam, sonunda cebinden bir altın lira çıkardı, sana fırlatıp:

— Tut, Adrien, dedi, iki kilo şekerleme alırsın bununla!...

— Evet, leş gibi balık kokan iki kilo şekerleme alırsın!... diye karşılık verdi benim Nikolay genç kızların hiç mi hiç hoşlanmadıkları uğraşına takılarak.

— Gübre kokusundan iyidir!... diye yanıtladı beriki bizimkinin köylülüğüne parmak basarak.

Ve bu zehirli iğneler, gece yarısına doğru, yani ettiğimiz lâflardan yalnızca şarabın sorumlu olduğu bir saatta batırıldı. Tüdor'un kanı hemencecik beynine sıçradı. Ve işin en korkunç yanı, hiç de sarhoş değildi. Durumunu anlayabilmek için, işemeye gittiği sırada ustaca bir çelme takmıştım: tınmadı bile.

Angel soluk soluğa kalmıştı. Bu uzun anlatı yormuştu onu. Ansızın sustu. Yüzünde en küçük bir kıpırtı, bir heyecan ya da yorgunluk belirtisi yoktu. Hep aynı kaskatı surat, aynı ardına dek açık, korkunç gözler. Düdüğüne sarılıp yine o kocakafalı oğlanı çağırdı, içkisini verdirtti. Sonra, azıcık dinlenmiş olarak kaldığı yerden devam etti:

Bugün düşündüğümde, insanların tutkusal yaşamını duygulardan arınmış olarak in-

celediğimde, kendi kendime acaba bizler elindeki ipleri istediği gibi kullanan, bize dilediği oyunları yaptıran bir iblisin kuklası, kurbanı değil miyiz diye soruyorum. Çünkü o gece azıcık aklımız olsa, ananın evlenmektense asılmaya razı geleceğini kolayca görürdük. Ama içimizde yatan şiddetle şarap aklımızı başımızdan almıştı, lâf lâfı açtı, ve az sonra kimseyi evlendirmeye niyetimiz falan olmadığını farkettik; bizim bütün derdimiz, gözü kör, kulağı sağır adamlar gibi, rasgele yumruk sallamaktı.

Öte yandan — en büyük zevki erkekleri birbirine düşürmek olan ve gençliğinde uğrunda pek çok kafanın kırıldığı — anan da içimizdeki iblise arka çıktı, kısa zamanda kanımız alevlendi, ve bu alev az kalsın ananı yutuyordu. Balık tüccarının kıskançlığını çok iyi bildiğinden, o günlerde dillerde dolaşan ve bağlantı yerlerinde:

Hay, hay, hay,
Gel öp beni, Nikolay!

diye bağrılan sersemce bir halk türküsüne başlayıp iki Nikolay'ı birbirine düşürdü.

Evet, *Gel öp beni, Nikolay,* ama hangi Nikolay? İkisi de işlerin kızışması için ellerinden geleni yaptıklarından, benim Nikolay adaşıyla dalga geçiyor, anana göz kırptığı yetmiyormuş gibi, masanın altından ayağına basıyordu. Tüdor gürledi:

— Hay dinine yandığımın!... Az sonra ortalık karışacak valla!...

— Evet, yeğenim!... diye bağırdım ben; karışacak!...

«Anam kalktı. Masayı topluyormuş gibi yapıp elimizin altındaki bütün bıçakları kaldırdı, yalnız Tüdor'un belinde bir hançer kaldığını görünce yanına gitti:

— Tüdor!... Yavrum!... dedi. Ver şu bıçağı bana...

Kendine güvenen Tüdor hançerini çekti, kapıya fırlattı. Zavallı kadıncağız gidip onu ordan aldı. Sonra elinde bir çanak kutsanmış suyla geri geldi, odayı kutsadı, günlük yaktı, diz çöküp yakardı:

— Ey ulu Tanrım!... Kamçı kuyruğuyla evimize kurulan, erkeklerimizi birbirine düşüren *İblis*'i kov başımızdan!... Issız çöllere gönder o yezidi!... Bugün doğan Oğlun adına, biz günahkâr kullarına acı, yüce Tanrım!

Anana döndü:

— Sen çık bakayım, kızım!... diye yalvardı. Git ocağın altını besle... Sonra dua et... Havva Anamız nasıl ilk günahın başı olduysa, burdaki kötülüğün de başı sensin...

Erkeklerin hepsi «kötülüğün başı»nın gitmesine karşı çıktı!... Jeremi âyin okur gibi:

— Bı-ra-kı-ın-gü-zeeel-kö-tü-lüük-ba-şı-mı-zıı! Ni-ce-o-lur-er-kek-le-rin-ha-liii-o-almaz-saaa! dedi.

Anam sızıldandı:

— Jeremi!... Kafanızı gözünüzü yaracaksınız sona!..

— Bı-ra-kıııın-ya-ra-lıım-ka-fa-mı-zıı-gözü-mü-zü-e-ğer-ho-şu-mu-zaa-gi-di-yor-saa!..

Derken, Dimi'nin kavalı, şeytansı bir hava tutturdu. Parmaklarla dudaklardan seslerle sözler dökülüverdi:

Dul-duu, dul-duu, dul-duu...
Aman ne de çok severim dolu bardağı!
Dul-duu, dul-duu, dul-duu...
Bir de erkeğin gencini, değil yaşlı bunağı!...
Dul-duu, dul-duu, dul-duu...

Bir anda herkes ayağa fırladı ve *sarba* veri göğü sarsmaya başladı. Dimi, hem çalıyor, hem de ulurcasına türkü çağırıyordu:

Hadi, sıcra opinka!... İnlet yeri!*
Sesin tutsun en ırak illeri!
Dul-duu...

Sırık-Kosta da:

Şarabın iyisiyle tembelliğin güzeli
Kötü otlar arasında unutturur insana örekeyi!

Opinka: köylü çarığı.

Şen şakrak ablam:

Ne de çok severim yiğidi
Ormandaki açıklıkta dinlenirken!

Kışkırtıcı Tüdor'sa:

Severim ben dövüşmeyi, vuruşmayı,
Düşmanımı tuttuğum gibi yere
çalmayı!

Onların Nikolay avazı çıktığınca bağırarak:

Şarapları kötü mü kötü; ölçekleri
ufak mı ufak,
Ama şarapçıları kıvrak mı kıvrak!

Deyince, benim Nikolay da herkesin yüzünü kıpkırmızı eden bir türkü patlatıverdi:

Çok sallama kaltağı,
Osurup kokutur ortalığı.

— İçelim arkadaşlar, içelim! Dikin testileri kafalara!

— Kardeşliğe içelim!...

İkişer ikişer eş olduk, kollarımızı birbirinin arasından geçirip çanakları kafamıza diktik. Bir rastlantı sonucu ananın yanında

bulunan Nikolay'la ablam çanaklarını dudaklarına götürdükleri an, Tüdor'un çanağının havada uçtuğunu, gidip dostumun kafasında paralandığını gördüm...

Ve işte bu ortalığı ateşe veren kıvılcım oldu... Az sonra göz gözü görmüyordu!... Çanaklar, tabaklar ve masada ne var ne yoksa mermi gibi havalarda uçuştu... Masalarla sıralar devrildi; gaz lâmbası yere düştü, kırılıp söndü... Kopkoyu bir karanlığa gömüldük... Camlara vuran karın ve yıldızlı göğün solgun ışığında, biraz dikkat edince, yedi erkeğin, yedi dostun, yedi akrabanın kıyasıya birbirlerine girdiklerini, tek lâf etmeden, bağırıp çağırmadan, hattâ nedenini bile bilmeden, habire yumruk salladıklarını görebilirdin — kimsenin dövüşü bırakmaya niyetli olmadığı bir anda, onların Nikolay'ının kavgadan bıkmış, alaylı sesi çınladı:

— Hay dinine yandığımın pabucu büyüğü!... Böyle sabahlara dek yumruk sallamayacağız herhalde!... Ben susadım be!...

«Kavga, elektrik çarpmışcasına, bir anda durdu!... Bu işten bıkan kavgacının beklenmedik haykırışı içten kahkahalarla, coşkun alkışlarla karşılandı.

— Işık, getirin ışık!... Hepsinden önemlisi, şarap getirin!... Kadınlar nerde?... Nereye gitti şu cüce?...

Korkup kaçan kadınlar, ellerinde mum-

lar, geri geldiler, ama anan seni de alıp yok olmuştu. Avlunun, tahıl ambarının, ahırın altını üstüne getirdik, sonuç sıfıra sıfır elde var sıfır. Biricik varlığı ve kaygı kaynağı olan seni kaptığı gibi, karda kışta, gece yarısı, yayan yapıldak İbrail'e yollanmıştı!... Onun için eğlence sona ermişti... Ertesi gün, yeniden o dertli yaşayış başlıyordu...

Ama bu onun işiydi. Bizimkiyse, ortalıktan çekileni hemencecik unutmak, odayı boşaltmak, kendimize şarap getirtmek ve Dimi'nin kavalı eşliğinde fırtına gibi bir *Kindia*'ya başlamak oldu. Hepimiz, gömleklerimizin kollarını sıvamış, kanayan yüzlerimize, yırtılan üstümüze başımıza aldırmadan, az önceki kinleri unutmuş, zevkten dört köşe olmuş, sımsıkı birbirimize sarılmış, çılgınca hora tepiyorduk; ne yaralarımızı umursadığımız vardı, ne de bir eli belinde, öbürüyle tepesine oturttuğu on litrelik şarap testisini dengelemeye çalışan, savurduğumuz tekmelerden kaça kaça tam ortamızda oynayan cüceyi.

Sabaha doğru, çatlayasıya yemiş, ölesiye içmiş bir halde, işte şu anda gelip çatan son saatı aklıma bile getirmeksizin, diz boyu karla boğuşa boğuşa — *şuba*'ma sarılıp, tek başıma — bizim evin yolunu tuttum.

—

Hasta sustu... Sonra uşağını çağırdı, vakti gelen bir kadehçik içkisini yuvarladı, Ad-

rien'se o arada, dinlediği öyküde aksayan şeyi kestirmeye çalışıyordu:

— Dayıcığım, dedi, o gün nasıl bir günah işlediğini, Tanrı'nın seni neden ötürü cezalandırdığını pek anlayamadım... Senin bütün yaptığın, içinden geldiği gibi yaşamak olmuş.

Angel gülmek istedi, ama dudaklarında beliren korkunç sırıtışla yeğenini korkutmaktan öte bir şey yapamadı:

— İşlenen günahı göremiyor musun? Zavallı dostum, bunu göremezsen, ne göreceksin? Ürkütücü şeyler mi anlatmalıyım sana? Peki, al öyleyse, çok daha kısa ve inandırıcı birkaç lâf:

«Karımı, daldığı uykudan kıskançlık aracılığıyla uyandırabileceğimi sandığım günlerdeydi. Kozma denen şu tutkulu, gürültülü patırtılı yaşayan adamın oğlu olan Jeremi, bu konuda dayanılmaz fırsatlar yarattı bana. Babası bir papazdan yediği darbeyle düşeli beri dinadamlarının can düşmanı haline gelen Jeremi kendine dinadamlarının kızları karıları arasından oynaş aramaya bayılıyordu; altmışında, kapı gibi genç ve dinç bir adamdı, yirmi yaşındaki delikanlılardan daha hızlıydı.

«Jeremi bana bu işin yolunu öğretti. Aşk yuvası da Kazasu'daydı. Atla yarım saatta gidiliyordu. İlk seferinde, belli bir şey aramıyormuş gibi gittik oraya; bizim uğraşdaşlardan birinin içkievinde «bir tek atma»

ya; içki satanlar, uğraşdaşlarının şarabını tadıp eleştirmeye bayılır.

«Mevsim sonbahardı... Şarap taze, *pastırma* güzel mi güzeldi. Papazın hanımının evine yolladığımız çocuk geri gelip Jeremi'ye kocasının evde olmadığını haber verdi. Zaten sık sık evden uzaklaşırmış adam. Kazasu'daki tek papaz olduğundan, çevredeki sayısız köyü dolaşır, görevini yerine getirirmiş. İnsanların Tanrı'ya bağlı kalmaları, boş şeylere inanmaları, önyargılarla yaşamaları için onun varlığı gerekliydi. Her bahaneyle çağrılırdı: yeni doğan çocukların kutsanmasına da, nikâha da, ölüme de; doğurmak üzere olan bir kadının da, bir ineğin de sancısını hafifletmek ona düşerdi; uğursuz evlerdeki cinleri kovmak; çorak bir tarlayı kutsamak; kangren olmuş bir yarayı, çok içen bir kocanın giysilerini, bir delinin ya da saralının başını okuyup üflemek onun işiydi. Hepimizin bildiği gibi, zavallı papazlar, daha bir yerdeki işlerini bitirir bitirmez atlarına atlar, takım taklavatları koltuklarında, ancak gece yarısı evlerine dönebilmek üzere yeniden yollara düşerler; eve gelmekle de kurtulamaz. kederli ruhlar orda da yakalarını bırakmaz. bölgenin uğuruymuşlarcasına, hangi delikte olurlarsa olsunlar gelip kendilerini bulurlardı.

«Söyle bakalım, Adrien, bu dürüst, doğ-

ru, inancı uğrunda durmadan didinen adamın, bizim densizliğimize lâyık olmadığını belirtmeye gerek var mı, ha? Hele hele, ikisi birden fingirdeyen karısıyla kızına lâyık mıydı?

«Ama — ölümünden önce Tanrı tarafından mutlaka cezalandırılacak — Jeremi'nin ardına düşüp — postacılık yaptığı için kayınbabası gibi durmadan koşan bir adamın karısı olan — kızın, kara sakalıma, kıvırcık saçlarıma, tertemiz gömleğime, cilâlı çizmelerime yan yan baktığını görünce horoz gibi kabardığım gün bunları aklıma bile getirmedim!... Ne komşuma, insan kardeşime ettiğim kötülüğü düşündüm, ne de ruhumu yıkacak günahı... Bu gibi işler için yaratılmış bir adam olmadığım halde, yine de hoşlandım. Öyle ki, kısa bir süre sonra yeniden gittim.

«Ayrıca, o iki yılan kadın da, insana tensel hazların dışında her şeyi unutturacak yosmalardı. Kullarından en erdemlisinin derisine bu iki onulmaz şehvet yarasını neden yapıştırdığını bir tek Tanrı'nın kendisi biliyordu herhalde. Papazın karısına bakılırsa, uzmanlığına dayanarak söylüyordu, Tanrı da bilmiyordu bunun nedenini, ve Tanrı'nın işlediği hatayı bize çok eğlenceli bir biçimde açıklıyordu:

«— Biliyorsunuz, diyordu, Tanrı insanoğlunu yaratırken yalnız değilmiş, İblis de yanındaymış... Her şeye karışıyor, her işe

hunnunu sokuyor, kendini elinden geldiğince savunmaya çalışan Yüce Yaratan'ın işini bozuyormuş. Efendimiz'in — en kusursuz yapıtı olmasını istediği — insanı yaratmak üzere kar beyaz bir hamuru yoğurduğunu görünce, İblis'in içinde gidip bunu kirletme arzusu uyanmış, hem de karşı konmaz bir biçimde. Ama Tanrı çok dikkatliymiş. Bunun üzerine, Hınzır Şeytan, Yüce Efendimiz'in iyiniyetinden yararlanıp bir punduna getirerek, bir bulutun arkasında kalan güneşi gösterip şu soruyu sormuş: 'Sen ki varlıkların en akıllısısın, neden böyle incecik bir buluta yıldızların en güçlüsünü örtme, yeryüzünü karanlığa ve hüzne boğma yeteneğini bağışladın? — Yeryüzündeki şeyler değişik ışıklarda gözüksün diye, demiş Yaratan; insanoğlu, hiç bir şeyden emin olmasın, benim gücümün dışındaki her şeyden kuşkulansın diye.' İblis can kulağıyla dinler ve işittiklerine şaşırmış gibi yaparken, bir yandan da, gizlice kuyruğunu kutsal hamura değdirmiş, hamur bir anda külrengine dönüşmüş. Efendimiz bunu farketmiş ve şaşmış. 'Neden şaşıyorsun? diye dalga geçmiş Şeytan; hamur, ışık değiştiği için külrengi gözüküyor!' Tanrı, kendi kazdığı kuyuya düştüğünü hissetmiş, ve gururundan, mantıklı davranmak istemiş. Hamuru kalıba koymuş, insan biçimine sokmuş, ruh vermiş, böylece Âdem ortaya çıkmış... Ama ne yazık ki, hamuru bozukmuş!... Senin anlayacağın, mayamız bozuk!...

«İşte böyle!... Daha doğrusu, şöyle diyelim: işte sana, ışığı ok gibi insanın içine işleyen, ıslak gözbebekleri... Bıyığın sürtünmesini, erkeğin gelip kendilerini dişlemesini bekleyen sabırsız dudaklar... İyice göze çarpmak için sıkı sıkı gizlenmiş memeler... İşte sana iki kadın, iki erkek, paçayı İblis'in kuyruğuna kaptırmış dört yaratık!... Bizde tanrının niyetinden en küçük bir iz yok artık!... Erdem, gereği gibi davranma, ölçülülük, saygı maygı hak getire!... Tepeden tırnağa karaya bulanmış iki kadınla iki erkek karşı karşıya!...

«Ve sonunda yasak meyveyi dişledim, Adrien, dişledim! Ve çok hoşuma gitti, öyle ki, öbür insanlara daha iyi davranmaya başladım. Karımın uyumasını hoşgörmeye, bundan ötürü onu dövmeye koyulmadım. Başı darda olanlara yaptığım yardımı iki katına çıkardım, malımı çalanlara daha bir hoşgörüyle baktım. Sabahtan akşama, eteklerim zil çalar oldu...

«Ama bir de şu var! İşin öte yanı var!... *Çünkü,* der Kutsal Kitap'ın Dinadamı Bölümü, *her şeyin zamanı vardır; gülmenin de ağlamanın da; kucaklaşmanın da, kucaklaştığından ayrılmanın da...* İşte o an gelip çattı.

«Boğucu bir yaz günü, öğleden sonra, Jeremi'yle ikimiz, papazın köyden uzakta, ıssız ve kimsesiz bir yerde kurulmuş olan evinde, o gelip geçici, yasak meyvenin tadına bakı-

yorduk. Postacı işinin başındaydı, papaz da, 'ayın en iyi dindar'ını yanına alarak bölgesindeki evleri kutsamaya çıkmıştı. Kendimizi her türlü tatsız şaşırtmacanın dışında sanıyor, Şeytan'ın pis kuyruğunun değip kirlettiği yanımızın keyfini sürüyorduk; tam o sırada, Tanrı'nın öçalıcı eli kapıyı açtı, papazla damadı iki korkunç yargıç halinde karşımıza dikiliverdi! Merihten gelmiş yaratıklar gibi dimdik oradaydılar, yüzleri gözleri toza belenmiş, benizleri sararmıştı, birinin elinde kutsal su kabıyla serpmeç; öbürününse, posta çantasıyla boğum boğum bir değnek vardı.

«Hiç ses etmeden, eşikte kala kaldılar, biz dört günahkârsa odanın bir köşesine fırladık; Jeremi, masadaki bıçaklardan birini kapmış, savunma durumu almıştı; ben utançtan verin dibine geçmiştim; iki kadınsa, köpeksi bir yüzle, iki büklüm olmuşlardı. Yüce Tanrı'nın sesi, onuru lekelenen, ama başına gelene karşın gücünü yitirmeyen elçisinin ağzından gürledi:

«Aşağı yukarı şunları söyledi:

«Sakin olun, kötülükçüler!... Siz de öyle, alın damarları çatlamış kadınlar! Sen, Jeremi, bırak elindeki kesici silâhı, çünkü bir dinadamı, uğradığı hakaret ne olursa olsun, ne kendi evine, ne de başka bir eve, öç almak için girmez!.. Haklıyı haksızı bulmak Tanrı'nın işidir... Senin gibi acıma, utanma nedir bilmeyen, kalpsiz bir adama söyleyeceklerim

bu kadar. Sana gelince Angel, seninle daha çok konuşmak isterim, çünkü utanmazın, acımasızın, kalpsizin biri değilsin. Evinde mutlu olmadığını biliyorum, Angel... İyi ama, başka birini mutsuz ederek mi avunacaksın? Kendimden söz etmiyorum bunu derken. Ben, Efendimiz'in, tensel bir mutluluk arzulamış olan günahkâr etimi cezalandırmak, *güzel ve akılsız bir kadının, domuz yavrusunun burnuna geçirilmiş bir altın halka olduğunu* bana hatırlatmak üzere her gün biraz daha ağırlaştırdığı şu haçı taşıyacak kadar güçlüyüm. Ama, öfkelenen Tanrı'nın bana damat diye verdiği, senin gibi utanma ve acıma duygularından yoksun, kalpsizin biri olmayan bir insanın tensel mutluluğuna indirdiği darbeyle ölü bir yaprak gibi titreyen şu zavallıya bak... İyi bak ona, Angel, ve *Tanrı yolundan ayrılanın sonunda yaman bir cezaya çarptırılacağını bil!* Ben, kendi payıma, Tanrı tarafından herkesin malı olmak üzere yaratılmış şu kadını kendime mal etmeye kalkmakla o yoldan ayrıldım... Şimdi cezamı çekiyorum... Şu delikanlı da, dürüst bir aşkı çiğneyerek, herkesin malı olması gereken kızıma kucak açarak doğru yolu bıraktı... O da cezasını çekiyor... Sen de cezanı çekeceksin Angel!... Ben sana bir kötülük dilemiyorum, kötülük senin içinde; çünkü insanoğlunun vebayı katkısız güzellik sayarak ona tutulmasına izin varsa da, gidip bile bile vebaya tutulmasına yoktur. Hadi bakalım, çıkın dışa-

rı!.. Tanrı'nın barışı üzerinize olsun, ama Tanrı'dan ve *gözüne uyku girmeyen böcekler*'den sakının!...»

«İşittin mi, Adrien? Gözüne uyku girmeyen böcekler!... Hah işte, burdalar şimdi!... Burda, yaşayan vücudumu ve kendilerini örten şu partalların altındalar... Bir yıldan beri, ağır ağır kemiriyorlar beni... Ve bir yıldır, kafamdan beynimden başka canlı yerim kalmadı...

«İşi bitik Angel Dayı'nın!... Her yanı eridi bitti!... O güzelim evinden en küçük bir iz kalmadı; çocuklarından; temiz gömleğinden; kara sakalından; cilâlı çizmelerinden de öyle... Yorgunluk ve hastalık nedir bilmeyen vücudu eridi bitti!... Ve o korkunç soyguncuların yere seremediği adamı, gözüne uyku girmeyen böcekler hakladı!..

«Yalnız beyin ayakta... Oğlumun kara yere girdiği gün başlayan şu karanlık gecede, söndürülmez bir fener halinde önümü aydınlatan o... Sonunda fener parlamaya başladı... Ondan başkası için yağ kalmadı... Her şey onun için, onun alevi içindi... Böylece ruhumu kurtardım!...

«Dünyayı ele geçirmek isteyen yetmiş beş kilo balçık! Bak işte kıpırdamadan yatıyorlar şurda!... Onca gereksinim, onca arzu, onca gürültü patırtı, bunca kısa bir ömür için!... Ey ulu Tanrım, neden bu kadar beceriksizce davranmışsın başyapıtını ortaya korken! Yalnız kafa yeterdi bize. Kafanın dı-

şında nerde buldum enginliği? Ve bu enginliğin hiçleştirildiğini, bu biricik ölümsüzlüğümüzün, küçük bir buğday tanesi gibi bedenimin bir köşesine büzüştüğünü düşünüyorum da! Bütün ev gürültü patırtı içinde... Varlığı gece gündüz altüst eden koca bir sandık... Tapınağı ateşe vermek isteyen, buna karşılık onu dumana boğmaktan, havasız bırakmaktan, zehirlemekten başka bir şey yapamayan bir saman alevi...

«Yedi yıldır, insanoğlunun düşünebileceği her şeyi düşünüyorum... Tevrat'la İncil'i üçer kez okudum... Dinadamı bölümü, bir saat içersinde, yaşam konusunda söylenebileceklerin hepsini söylüyor; tam bin yıl hiç durmadan konuşsan, daha iyisini, daha çoğunu söyleyemezsin. Ayrıca, *bu da boş bir kendini beğenmişlikten, bir yelden başka bir şey değil*... O bilgenin azıcık mutluluk bulduğu yerde de hiç bir şey yok aslında. Yaşarken önemli olan zevki bulmak değil, sürdürmektir, insan ömründeyse süre yok... Zaten, asıl, bunun ne işe yarayacağını bilmek gerek...

«İşte bu yüzden yaşamı bırakıp ölüme çevirdim yüzümü...

«Hiç bir şeyden tad almaz olduğun an ölüsündür... Ben de üç yıldır ölüyüm... Ama ancak şu son altı aydır, göz kapaklarım bir daha kapanmamacasına ölümsüzlüğe çevrileli beri özgürüm... Orda buldum süreyi... Gece ya da gündüz olmuş, umurumda bile değil... Her yerdeyim; her şeyi görüyorum; her

şeyi duyuyorum; ve hiç bir şey beni etkilemiyor... Sevinç ve acı, özgürlük yolunu tıkayan engellerdir...

«Ayrıca, pek çok kez, Hiçlik'e kayma tehlikesi geçirdim, ama zamanında farkettim bunu. Farkediyor insan. Sonsuz-Şey'in başlangıcı yaklaştı mı, insan kusmak istiyor, burun kökünde bir ağırlık beliriyor... Bir saniyelik dikkatsizlik, tamam...

«Bir seferinde, kendime göre yaşamla ve ölümle dalga geçiyordum. Geçen kıştı. Gece miydi, gündüz müydü bilmiyorum; nicedir hiç önemi kalmadı bunun benim için... Geziniyordum.... Geçmişteki mutlu bir anı beni yaşama, üzücü bir anıysa ölüme doğru çekiyordu. Uzaklardan gelen acı bir çığlık içimi bulandırdı: Noel arifesinde, köyde kesilen bir domuzun acı acı bağırmasıydı bu... Hey gidi hey... O sesi işitince, bilmem kaç tane domuzun bağrına dizimi dayadığımı anımsadım; niyetime göre, kaç kez dayamıştım kim bilir uzun bıçağımı o minicik yüreğin attığı sol koltuk altına ya da gırtlağın yumuşak yerine... Çoğu zaman, sıcacık kan yüzüme fışkırmıştır Hayvancağız bir süre çırpınır, sonra gözlerindeki parıltı söner, can verirdi; hayvanın kıçına bir şaplak yapıştırırdım, böylece, tıpkı sevdiğimiz kadının kalçasına bir tokat atar gibi, yaşama bir şaplak yapıştırmış olurdum...

«O çığlık beni kedere boğdu... Evren silinip gitti... Ne bir anı kalmıştı artık, ne de

uzay... Beynim uyuşuk bir tembelliğe gömüldü... Midemden yükselen bir şey gelip boğazımda düğümlendi... İki kaşımın arasına bir ağırlık çöktü... Öbür dünyaya göçüyordum. Kendi kendime: *Bu iş de burada biter!* dedim...

«Ansızın, penceremin önünde, hep birlikte türkü çağıran üç çocuğun sesi yükseldi:

Hayırlı sabahlar, Noel Baba!
Hayırlı sabahlar, Noel Baba!
Hayırlı sabahlar, Noel Baba!...

«Sonra kapım ardına dek açıldı, soğukla birlikte yaşam doldu içeri, benim kaçık oğlan, yanında üç küçük oğlanla birlikte, ölümün hâlâ kol gezdiği odama daldı. Geleneğe uyarak Noel sabahını kutlamak üzere, köydeki başıboş oğlanları toplayıp bizim iç karartıcı içkievine getiren oydu... Yedi yıldır bu neşeli türküler benim pencereye yaklaşamaz olmuştu... Geleneksel armağanlardan hiç biri, ne cevizim, ne keçiboynuzum, ne gevrek simidim, ne incirim vardı onlara verecek...

«Ben de birkaç kuruş tutuşturdum ellerine... 'Tez zamanda iyileşirsiniz inşallah' dediler, soğuğu da, yaşamı da alıp uzaklaştılar...

«Arkalarından bakarken, ölümü unuttum, içimden ağlamak geldi... Noel kutlanıyordu köyde... Ve iyi bir Hıristiyan olan Angel Dayının *Noel Baba'ya hayırlı sabahlar*

dileyen çocuklara verecek bir cevizi, keçiboynuzu, simidi, inciri bile yoktu.»

Angel Dayı'nın ağzı kulaklarına dek yayıldı, kara sarı renkteki ölü dişleri gözüktü. Adrien hastanın can mı verdiğini, yoksa ağlamaya mı yeltendiğini kestiremedi. Pis yatağın kenarında, kendi halinde yatan sağ eli, yerdeki içki şişesine doğru yoklaya yoklaya giderken zangır zangır titremeye başladı. Adrien anladı:

— İçki mi istiyorsun, Dayı?

Ona içki vermek için kalktı.

— Evet... tez el... boğuluyorum...

Adrien bardağı doldurdu, açık duran ağza dayadı. Bardak, müthiş üşüyormuşcasına titreyen hastanın dişleri arasında gidip geldi.

İçkinin etkisi çabuk oldu. Alkolik az sonra yatıştı.

— Birazdan öleceğim, Adrien... Mal mülk yerine şu öğüdü bırakıyorum: daha vakit varken, bütün gücünle, kolay elde edilen zevke karşı çık. Bize en çok acı çektiren odur... Ve ne yazıktır! Saman alevi kadar süren bu zevk bizden tüm ömrümüzü ister. Bir fıçı yağ yakar, karşılığında bir tek zeytin verir. Çok azdır bu. Çok az. Tutku konusunda köpekler bize denk, ama bilgelikte bizden ileridirler.

«İnsan çılgınlığına örnek diye sana Jeremi'nin babası Kozma'nın yaşamını anlatmak isterdim. Ama böyle uzun bir öyküyü anlatacak gücüm kalmadı... Günün birinde, Jeremi'nin kendisi, hem de benden daha iyi anlatır onu sana...

«Ama Kozma'da hoşgördüğüm şeyi kendimde daha az, sendeyse hiç bağışlamam. Kozma'nın beyni yoktu; ben yarım akıllıydım; sense, yirmi yaşında, bizim ellisinde bilmediğimiz şeyleri biliyordun: zevklerin bizi yaşamın kendilerinden oluştuğuna, kendilerinin dışında gerçek hiç bir şeyin bulunmadığına inandırdığını, oysa bunun tersinin doğru olduğunu biliyordun. Bunun böyle olduğunu ben çok geç öğrendim... Kozma hiç öğrenemedi.»

Adrien düşüncesini açıklamayı gerekli gördü:

— Dayı, dedi, varlığı yere sermeden bir tutkuyu önleyecek bilgi yoktur yeryüzünde...

— Nedir yere serilmek dediğin? diye sordu Angel sinirli sinirli.

— Alnına yazılandan başkasını yaşamak üzere kendini zorlayan adam yere serilmiş demektir.

Angel başını salladı:

— Budur ha, yere serilen adam? Peki ya alnına yazılandan başkasını yaşamaya uğraşmayan adama ne diyorsun?

Adrien hastayı kışkırtmayı göze alamadı, sustu, ama beriki bir daha sordu:

— Ne diyorsun, yeğenim, böylesine?... Söylemek istemiyor musun?... Alnına yazılandan başkasını yaşamaya kalkışmayan adamın adı Angel Dayı değil miydi, ha? Alnına yazılanı yaşayarak nereye vardığını öğrenmek ister misin? Hadi bakalım, Adrien, aç üstümü!... Hadi, durma, aç şu partalları da, alın yazısından başkasını yaşamayı becceremeyen Angel Dayı'nı gör! Kaldır, yeğenim, kaldır da bak! Göreceğin şey, bin söylevden daha inandırıcı olacak! Hadi kaldır şu çuvalları!

— Bağışla beni, dayıcığım... Korkuyorum, diye kekeledi Adrien.

— Aç diyorum sana, aç da bak! diye bağırdı Angel son gücünü harcayarak.

— Özür dilerim, dayıcığım, acı bana!

Zangır zangır titreyen Angel, büyük bir çaba harcayarak sol elini ağzına götürdü, düdüğü öttürdü. Az sonra oğlan çıkageldi, içki şişesine seğirtti:

— Yok, yok... Onu istemem... Önce şu yatağımı temizle, dedi hasta.

Kaçık oğlan, çılgınca partalları alıp yere atmaya başladı; çuvallar atıldıkça, vebalılara özgü bir koku kaplıyordu odayı. Son çuval da kalkınca, Angel bağırdı:

— Yaklaş, Adrien, yaklaş da bak, sana beslediğim sevginin hatırına bak!

Korkudan beti benzi atan Adrien yaklaştı, kocakafalı oğlan kenara çekilip ona yol verdi, gidip asker gibi yatağın ucuna dikil-

di. Delikanlı, hiç kıpırdamadan yatan uyluk ve baldır kemiklerini, kasığına geçmiş karnı görür görmez; gözleri, eklem yerlerinde deriyi yararak dışarı fırlamış olan kemiklere takılır takılmaz, iki elini yüzüne örttü, bağırarak kapıya doğru koştu:

— İğrenç!... Korkunç!... Bu mu Angel Dayı?

Tam bu sırada, uzun boylu, yakışıklı, yanık yüzlü, sakallı bir ihtiyar odaya giriyordu. Adrien küt diye adamın geniş göğsüne çarptı. Konuk onu kollarından kavradı:

— Ne var, n'oluyor, Adrien? Dayından mı korkuyorsun?

Bu sözleri işiten Angel başını yeni gelene çevirdi ve bağırdı:

— Jeremi!... Jeremi!... tut onu!... Gitmesine izin verme!... Yalvarırım sana... Burda... hemen burda... şimdi... Kozma'nın korkunç yaşamını anlat ona... Ölmeden kendi kulağımla işitmek istiyorum bunu... Tutku çılgınlığı konusunda doğruyu söylemeni istiyorum bu delikanlıya... Kozma'nın aldatıcı zevklerini, çektiği gerçek acıları... Boş sevinçlerini, sahici diş gıcırtılarını... hepsini anlat ona... Sırf eziyet edebilmek için insanoğluna et denen şeyi veren çılgın Tanrı'nın yamyamlığını anlat... Kendini duyularının kasırgasına kaptıranı bekleyen yıkımı göster... Göster, Jeremi, göster. Söyle... Anlat ona... Kozma'yı!...

Angel ansızın sustu. Gözleri tavana dikildi. Elleri katıldı kaldı.

— Konuş... Jeremi... Kozma'nın kim olduğunu anlat, diye ekledi gözleri tavanda.

Adrien bağırmak istedi, ama Jeremi elini ağzına kapattı. Sonra, ürkütücü gözlerini devire devire eline yapıştı, sözcüklerin üstüne basa basa, kimi zaman can vermekte olan adama, kimi zamansa Adrien'e bakarak, çın çın öten bir sesle anlatmaya başladı.

Kozma, çağının en tutkulu adamıydı... Yaşamı, şimşeklerle, yıldırımlarla dolu bir fırtına oldu... Yüreği, müthiş sevinçlerle insanüstü acılar tattı. Ve Kozma, yaptığı haksızlıkları, düştüğü yanılgıları, gösterdiği şiddetleri canıyla ödedi...

Jeremi durdu. Adrien'in elini bıraktı, eğilip Angel'in kıpırtısız yüzüne baktı bir süre. Sonra, başını Adrien'e çevirip Angel'in tavana dikili gözlerini kapattı. Ama Angel Dayı'nın gözleri kapanmadı, akıl sır ermez Sonsuzluk'a çevrili kaldı.

III

KOZMA

Jeremi, aklı başından giden Adrien'i alıp yıkık dökük içki salonuna sürükledi. Salona varınca, içeri girerken yere bıraktığı tıkabasa dolu kocaman heybesini alıp uzun, tozlu masaya aktardı, heybeden bir kiloluk bir ekmek, büyük bir domuz salamı, iri bir soğan, bir de saldırma çıkardı. Sonra sıraya çöken bu inanılmaz adam, bir yumrukta soğanı yardı, ekmeği hem enlemesine, hem boylamasına kesti, salamı parçaladı, Adrien'e hadi otur sen de ye diye işaret ederek, koca koca lokmaları mideye indirmeye girişti.

Adrien bu çağrıya kulak asmadı, sıranın bir köşesine çöktü, kollarını kavuşturup alnını dayadı. Jeremi üstelemedi, her şeyi tek başına silip süpürdü. Yalnız bir kez yerinden kalktı, bodruma indi, beş litrelik bir şarap testisiyle geri geldi, bardak yerine kullandığı topraktan yapılmış bir *okka*'lık kaba doldurdu.

Yarım saat sonra, ekmek, salam, soğan ve şarabın yarısı mideye inmiş durumdaydı. Adrien başını kaldırdığında, Jeremi piposunu tüttürüyordu, gür bıyıklarının altından gülümsüyordu. Delikanlı ona, akılalmaz bir canavara bakar gibi bakıyordu. Jeremi bu bakışa, ak kaşlarını, külrenkli yelesini ve küçük bir değirmen taşı gibi tepesinde duran beresini hızla oynatarak karşılık verdi. Bütün bu korkunç şeyler arasında, yalnız, bir çocuğunkileri andıran iri, kara, duru gözlerinde sevgi izi vardı: yalnız onlar dostluğun en içtenini, en güven vericisini dile getirmekteydiler. Gerisi, şu vahşi sakal, şu kaskatı kumaştan yapılmış, çamurlu giysiler, yakası iple bağlanmış leş gibi gömlek, şu öküz boğazlamak üzere yaratılmış pençeler olsa olsa bir hayvana yaraşırdı. Ve sanki Adrien'in adamın yırtıcılığına inanması için yeni bir kanıta varmış gibi, Jeremi bir okkalık toprak kapı kaptı, içindeki şarabı bir dikişte bitirdi, ve soluk alabilmek üzere, kabın kenarını dişledi, ekmekmişcesine bir lokma kopardı, biraz çiğnedi, sonra hak tuu deyip masanın üstüne tü-

kürdü parçaları.

İki erkek, dimdik birbirlerinin gözünün içine bakıyorlardı; büyülenen Adrien; büyüleyense, yaşlı adamdı.

— Tanımadın mı bu suratı, tosunum? Geçmişin karanlıklarında en küçük bir anısı yok mu? Bir keresinde, korkunç bir kış gecesi, bizim köyün hemen yakınında, etekleri bile buz tutmuş zavallı bir kadına rastlayıp arabama alıyorum. Kadıncağız yolda bana içini döküp derdini anlatıyor: dulmuş, bilinmeyen bir hastalıkla eriyip gitmekte olan beş yaşında bir çocuğu varmış, oğlanı iyileştirme umudu falan kalmamış... Kadının kulübesine varıyoruz; minik adamın çırpı gibi bileklerine yapışıyorum; benimkilerden ayrılmayan gözlerinin içine bakıp, içimden, gök gürültüsü gibi bir sesle haykırıyorum: *Ey yaşamın şeytanı güçleri! Bu çocuğun iyileşmesini istiyorum! İyileşeceksin, yavrum, ağlamayacaksın artık, uyuyacaksın, anlıyor musun? Barış, sağlık, yaşam senden yana olacak. Amin!* Ve bizim erkek taslağı, ellerimden kopup, nicedir yüzünü görmediği uykunun kollarına düşüyor. İyileşiyor, kocaman, yakışıklı bir delikanlı oluyor, nah şu karşımda duran gibi! Tanımadın bu suratı, tosunum?

— O akıl sır ermez mucizeyi yaratan adam siz misiniz Jeremi?

Jeremi başıyla doğruladı. Adrien kıllı ellerden birine sarılıp öptü. El, ıslak köpek kokuyordu. Dışarda, ince, puslu bir ilkbahar

yağmuru vardı. İçki salonunun bir köşesine çöken saz damın aralığından, puslu çisenti, dingin bir burgaç (girdap) halinde içeri dökülüyordu.

Kocakafa, soluk soluğa içeri girdi, korkulu gözlerle iki adama baktı. Jeremi ona dönüp

— Eh işte, burda işin kalmadı artık... dedi. Hadi git, aslanım, git o kocaman kafanı demiryolu üzerine yatır. Omuzlarının çekemeyeceği, kafandan da ağır şu yaşamdan kurtulmuş olursun... Hadi git, dediğimi yap: senin iyiliğin için söylüyorum bunu.

Bu sözleri işiten oğlan, geldiği gibi bir anda yokoldu.

— Sana gelince, Adrien, senin omuzların yaşamın yükünü çekecek kadar güçlü, onun için babam Kozma'nın öyküsünü anlatacağım sana.

— Anılarımın en eskisi, dünyanın yaratıldığı günlere, çocukluğumun en uzak günlerine, yetmiş bilmem kaç yıl öncesine uzanır. İnsan yetmiş yıl önce yaşanmış bir şeyi hatırladı mı, bu dünyanın kurulduğu gün demektir.

Bir ağaç kütüğüne oturmuş, burnunun dibinde uçuşan minik sinekleri salak salak izleyen üç haftalık köpek yavrusu gibi, gölde kendimi seyrediyordum. Yanımda yöremde,

başları göklere değen dimdik ağaçların oluşturduğu bir orman. Ancak sırtüstü yatarak seyredebiliyordum onları. Az öteden, gümbür gümbür akan bir çağlayanın sesi geliyor. Tam karşımda, kalçalarına doğru genişleyen pantolonlar giymiş erkeklerle, bin bir renkli, çizgili etekliklere bürünmüş kadınların, ellerini kollarını sallayarak, bağıra çağıra girip çıktıkları bir kulübe. Birden kulübede bir kıyamettir kopuyor, güzel eteklikli kadınlar sağa sola kaçışıyor. Onların ardından da, itişip kakışan erkekler çıkıyor; derken en irileri, en çok tanıdığım çıkageliyor, ve ortalık sütliman oluyor. O iri adamla en az onun kadar tanıdığım birinin dışında, hepsi çekip gidiyor, ama ne garip şey! İki adamdan irisi daha az güçlü olanın sırtına atlıyor, ikisi birden yere yuvarlanana dek avluda koşturuyor. Hiç bir şey anlamıyorum bu işten, gölde kendimi seyretmeye devam ediyorum.

Bu ilk anıyı izleyen görüntü daha açık seçik. Konuşuyorum. İki adamdan iri yarıya: *Kozma*, öbürüneyse: *İlia* diyorum. Aslında, beni bir atın sırtına bindirip gezdirdikleri zamanın dışında, yüzüme bile bakmazlardı. Ata bindirdikleri vakit, öyle keyiflenir öyle keyiflenirdim ki, tokatlar atardım onlara. Bunun dışında kalan zamanlarsa, tek başıma yaşardım. O sıralar, geniş mi geniş, karşı kıyısı zor seçilen bir suyun kenarında yaşıyorduk. Salkım söğütler, ağır ağır akan suya dal-

dırıyorlardı yapraklarını. Zaman zaman, tanımadığım birtakım insanlar, tıkabasa yüklü kayıklarla bizim oraya geliyor, ve bu iş beni müthiş üzüyordu: hiç biri, şu içi oyuk kabuklardan birine binip onlar gibi su üzerinde kaymak istediğimi farketmiyordu; ama bir sabah, dikkatsiz bir anlarından yararlanıp bunlardan birine atlıyor, çakımla kayığı bir ağaca bağlayan ipi kesiyor, ve su üstünde kaymaya başlıyorum — ilkin usul usul, derken hızlanarak, ve sonunda akıntıya kapılarak. Öyle hoşnudum ki, tokatlayacak kimse olmadığından, kendi yanağıma yapıştırıyorum şamarları. Uçsuz bucaksız bir su, ufkun bir ucundan başlayıp öbürüne uzanan kıpırtısız bir örtü! Güneş bu örtüyü kimi yerde gümüş, kimi yerde altın rengine boyuyor, yer yer çatlıyordu. Tek başımaydım onun üstünde, bütün arzum daha hızlı gitmekti. Ne yazık ki başka bir kayık düştü ardıma. İlia gelip yakaladı beni. Kozma'nın karşısına çıkarıldım, onun dediklerini bilmiyorum, çünkü dinlemiyordum, ama arkamdan doğru omuzlarıma çöken ellerinin ağırlığını hemen duydum. Durmadan artan bu ağırlığa bütün gücümle direniyordum, derken Kozma'nın yakıcı soluğu ensemi kavurdu, dizlerim büküldü, yarı baygın yere yıkıldım. O güne dek yanağımdan öpülmemiştim, ama o sabahtan sonra Kozma'yı sevmeye başladım. Hele o günün akşamından sonra daha da çok sevdim, çünkü Kozma, İlia'nın verdiği işaret üzerine hepi-

mizi yataklarından dışarı uğrattı, kulübenin üstüne gaz döktü, bana dönüp hadi bakalım yak şunu dedi, ben de bu sözü iki ettirmedim tabiî. Az sonra, İlia'nın kollarında dörtnala gider ve Kozma'nın atının nallarından sıçrayan çamuru suratıma yerken, geri dönüp alevlere baktım, kendi kendime: *Ben yaptım bu işi,* dedim.

Yaza özgü dupduru gökyüzünde, tam bir dinginlik içinde, ışıl ışıl ışıyan, başlarımızın üstüne oturtulmuş bir gümüş tepsiyi andıran ay, ulu çam ağaçlarıyla çevrili yeşil vahayı ve üçümüzün suratını aydınlatırken, ansızın Kozma'yı gerçek kişiliğiyle görüverdim: koruyucu bir zorba halinde. Belki dokuz yaşında falandım, ama bir yaban ördeği kadar sağlam yapılıydım. Dört mevsim boyu, dünyanın dört bucağında, açıkhavada sürtmek, değişik iklimlerde yaşamak beni kaya gibi yapmıştı. Hastalık nedir bilmezdim (bugün de öyleyim). O dediğim ayaydınlık, unutulmaz gecede, büyük bir iş geldi başımıza. Kozma, ortada fol yok yumurta yokken, ve en küçük bir açıklamada bulunmadan hepimizi almış, tam kaçakçılara göre bir yer olan kamptan uzaklaştırmış, silâhlarımızla, pılımız pırtımızla, belki de şeytanın babasını astığı o sert, kayalık, ıssız yere götürmüştü. Bu tepeden inme karar adamların hoşuna gitmedi, eh, kendi paylarına haklıydılar da: insan kuyruksuz uçurtma gibi olsa da, yosun nasıl her

gittiği yerde ağaca yapışıverirse, aile yaşamı da öylece asılırdı kaçakçıya. Her yerde birtakım insanlar tanır, sever, bağlanırsın. Gerçi gerektiği zaman her şeyi yüzüstü bırakır sıvışırsın, ama için de kan ağlar, yüreğinin bir parçasını orda bırakırsın. Bir tek Kozma, özgürlüğün dışında hiç bir şeye bağlanmazdı. Sevdiğini babaca sevdiği halde, bir tek o, ardında, o gür yelesinden tek bir kıl bile bırakmazdı. İlia da gönlünün efendisiydi, ama onunkisi, gönül işlerine pek kulak asmayışındandı; yalnız bilgeliği severdi o: bilgeydi, çetede, bilgeliğe özgürlükten de ötede değer veren, kaçakçının bu en değerli hazinesinin hakkını veren bir o vardı.

Adamlar oynaşlarıyla aşna fişne ederken verilen yola çıkış buyruğu, hemen hemen toptan bir ayaklanma homurtusuyla karşılandı. Kozma tabancalarını çekti ve gökgürültüsünü andıran bir sesle:

— Ben üç kere soluk almadan bütün karılar toz olsun! dedi. Atına binmekte sona kalansa hiç zahmet etmesin, doğru yavuklusunun yanına gitsin!

Kadınlar buyruğa uyup bayırdan aşağı saldılar kendilerini. Erkekler boyun eğdiler. Ve tam sekiz saat, ancak bir kez mola vererek, durmadan yürüdük.

O sırada bütün çete uyuyordu... Tatlı ayışığıyla yıkanan açıklıkta, ilk uykudan yeni uyanmıştık. Kozma bir ulak bekliyordu... Ulak az sonra geldi:

— Eee? diye sordu çetebaşı; haklı mıymışım, yoksa tavşanın biri miyim?

Köylü yaklaştı, bizimkinin elini öptü:

— Haklıymışsın, Kozma... Siz gittikten sonraki öğünde, Kırk-Serdar yanında kalabalık bir *potera* * olduğu halde kampı bastı.

Kozma, koltukları bir karış, işaret parmaklarından birini daldırıp burnunu karıştırdı ve İlia'ya:

— Otuz altın ver şuna, götürüp yüzüstü bıraktığımız kadınlara dağıtsın! dedi. Bizim sevdalı oğlanlara gelince, postu kurtardıklarına dua etsinler: sağ oldukça, dünyanın her yerinde sevda meraklısı bulurlar!

İlia parayı verip sustu... Sustu ama, bu, diyecek iki çift sözü olan bilgenin tedirgin edici susmasıydı; ve İlia bir şey düşünüp de söylemedi mi, Kozma, daha başından haksız olduğunu sezerdi. Hey gidi buluttan nem kapan Kozma hey. Dayanamadığı bir şey varsa, o da buydu işte!

— İlia! Suskunluğun canımı sıkıyor... Konuş... Ama ayağını denk al: haklıysan, kafanı kırarım!...

— Kırarsın, Kozma, ama gene de haklı olurum.

— Peki, kalk öyleyse, kalk ve arkanı dön!...

İlia kalktı. Kozma berikinin sırtına atla-

Potera: kaçakçı kovalamak üzere kurtulmuş halk ordusu.

dı ve İlia, bu iki yüz librelik yük altında iki büklüm, çayırlıkta dolanmaya başladı. Bir pipo içimi dayandı, sonra, yere dönük burnunun tepesinden şıpır şıpır ter damladı. Ay gölgelerini çayırlıkta dolaştırırken, ne birinin, ne de ötekinin ağzından tek lâf çıkıyordu. Derken İlia soluksuz kalıp hırladı, sendeleyip yere yıkıldı. Kozma oğlanın sırtından kalktı, gidip Türk usûlü bağdaş kurdu, onu seyre koyuldu. İlia'nın kıpırdadığını görür görmez çamlardan birine seğirtti: başı aşağıda, bacakları ve gövdesinin yarısı yukarda, ağaçtan bağırdı:

— Hadi bakalım, İlia, anlat derdini.

Yüzünden kanı çekilen İlia terini sildi, piposunu yaktı ve ağır ağır konuştu:

— Bak Kozma, para, sevda yarası almış yüreklerin yarasını sarmaz; tam tersine incitir... Senin eliaçıklığının *Serdar*'ınkinden ayrımı yok; bu herif bizim eldeğmemiş kızlardan birinin ırzına geçti mi, bir beşibiyerde armağan eder ona, kız da, gerdanlığıyla utancını bağrına bastırıp kendini kuyuya atar. Senin eliaçıklığın, Kozma, *Serdar*'ınkinden daha tiksindirici: o bir zorbadır; hiç bir kız gönül rızasıyla teslim olmaz ona; sense başkaldırmış bir insansın; genç kız temizliği sana kendiliğinden gelir. Neyle ödüyorsun bu armağanı? *Serdar* gibi, düka altınıyla! Güçlüsün, Kozma, ama haklı değilsin.

İlia sustu, dingin bir suskunluktu bu. Bir

gece kuşunun çığlığı, çamların tepesinde, geceyi titretti. Kozma'nın yüzü menekşe rengine boyanır, o güzelim sakalı göğsüne dayanan çenesinin altında ezilirken, ormanın ortasındaki açıklık da karanlığa gömülüyordu.

Kozma'nın oğlu olduğumu bilmiyordum. İlia'nın onun kardeşi olduğunu da. Ama günün birinde iblis o güzelim uyumumuza bir kuyruk attı ve boşboğazlık... Körolası boşboğazlık, ayın gümüş aydınlığıyla yıkanan çayırlıkta geçirdiğimiz geceden iki yıl sonra aramıza giriverdi. Ben o sıralar on bir yaşındaydım. Yaşımı Kozma sayıyordu, ve her yıl, yenisini, bir şölenle kutluyordu On birinci yaş şölenim fırtınalı geçti, çeneme inen yaman bir dipçikle son buldu.

O gün üçümüz birarada. Tuna kıyısındaki söğütlüklerden birindeydik. Kozma beni tepeden tırnağa yeni giysilerle donattı, bir kuzu kesip kazığa geçirdi, kırmızı şarapla yıkayıp ateşin üstüne oturttu.

— Bugün on birine bastın, Jeremi! dedi yemekte; işte bugün, tek başına ata binip binemeyeceğini göstereceksin bana. Gelecek yıl da sana bir pipo, iki yıl sonraysa, çakmaklı tüfeğini vereceğim.

Yemek bitip de şöyle azıcık sindirildikten sonra, ata bindirdi beni, üzengileri ayağıma göre ayarladı, ve tam hadi bakalım derken

atın kıçına bir diken batırdı. Canı yanan hayvan ok gibi fırladı, ben pipomla tüfeğimi düşünürken, o da herhalde at sineğini düşünüyordu. Eyere sarılmış, dosdoğru yere bakıyordum sonunda, sıvılaştığına aklım kesti. İlia'nın atına binmiş olan Kozma hemen arkamdan dörtnala geliyordu. Yeryüzündeki bütün yorulup duran şeyler gibi, benim hayvan da, kan ter içinde, yorgunluktan bacakları titreyerek, soluk soluğa durdu.

Söğütlüğe döndüğümüzde, Kozma, kırmızı şarap dolu *ploska*'yı* uzattı bana, ve:

— Ben on sayana dek, bir solukta hepsini içeceksin, dedi.

Alıp diktim. O ona geldiğinde, *ploska* boşalmış, karnım şişmişti, çanak da, ben de yosunlar arasında yuvarlandık. Altımdaki toprak da dönüyordu sanki. Sonra uyumuşum.

Uyandığımda, güneş batmıştı. Kozma'yla İlia arasında bir ateş yanıyor, kıllı suratlarını kara ve kıpırtısız tunçtan yapılmış yüzler haline getiriyordu. Ben de ateşin başına gittim, Türkler gibi bağdaş kurup oturdum, gözümü ateşe diktim.

— Yiğit bir orman çocuğusun, Jeremi. Kabul ettim gitti seni.

Ben de gülümseyerek:

— Kabul etmek zorundasın, Kozma, dedim.

Kozma irkildi, suratı asıldı, şimşek gibi

Ploska: Tahta matara.

bakışlarla İlia'yı yaktı. İlia hiç sesini çıkarmadı.

— Söyle bakalım, köpekoğlusu, neden kabul etmek zorundaymışım seni? Ama dikkat et: haklıysan, ayağımın altına alır ezerim seni.

— Ezersin, Kozma; ama yine de bundan üç gün önce, ormanda odun toplarken gördüğüm, ağzı salyalı cadı karının dedikleri doğru olmaktan çıkmaz: kocakarı beni kucakladı, senin oğlun olup kızından doğduğumu, İlia'nınsa senin kardeşin, yani amcam olduğunu söyledi.

Öfkesinden kıpkırmızı kesilen Kozma ayağa fırladı:

— Allah belâsını versin o mendebur karının! Sana gelince, mademki kendi kulağınla işittin bunları, hemen şimdi ilk atışını yapacaksın! Ama sırtını ağaca yasla, tüfeğin kabzasını da bütün gücünle omuzuna yasla: tüfek çeneni götürürse, kaldırır Tuna'ya atarım seni!

Sevincimden bir tokat attım Kozma'ya, ağır tüfeği kaldırdım, ilk atışımı yaptım. Ama dipçik çeneme vurup beni yere yıktı. Hemen toparlanıp ayağa fırladım, eski yerimi aldım. Kozma uzun uzun yüzüme baktı:

— Yok bir şey. Gel de öpeyim artık seni — ama kadınlar gibi sevgimden değil —, canını kurtardığın için: çeneni kırsaydın, suya atıp boğacaktım seni, çünkü beceriksizle-

rin yeri yoktur bu dunyada, boşuna gölge eder, ayakbağı olurlar.

Ve iki yanağımdan öptü. İlia da, alışmadığım bir coşkuyla kollarını açtı:

Gel ben de öpeyim seni, çünkü doğrudur, Jeremi, gerçekten boğardı!

Ateş yavaş yavaş sönüyordu. Yüzler ağır ağır karanlığa gömüldü. Söğüt ağaçları, çılgın sularını karanlıklara doğru koşturan Tuna'dan korkuyormuşcasına bize sokuldular.

Kozma, kütük gibi, sırtüstü uzandı, alçak sesle anlatmaya başladı:

— Kardeş ve oğul, tıpkı, baba, ana ve kızkardeş gibi, anlamsız sözlerdir. Hiç soruyor muyuz bir köpeğin oğlunu ya da babasını? Tanrı bilir nasıl dünyaya geliyoruz, hepsi o kadar. Tek bir açık gerçek vardır yeryüzünde, o da, çocuğun karnından çıkışını gören ananınkidir. Yalnız o: benim çocuğumdur bu, diyebilir. Çocuk: anam budur, diyemez. Nerden bilecek? Meme emerken kendilerine bakan gözler için bütün sütanneler birer anadır. Nitekim, anlatılanlara bakılırsa, İlia'yla benim babalarımız birmiş, ve bu adam, ikisi analarımız olan üç kadın almış. Al sana iki kardeş! İyi ama ne biliyoruz bu konuda? Delikanlılığımızda, evde, uşakları şaşkına çeviren bir yığın erkekle bir yığın kadın gördük. Bu haremin başı olduğunu öne süren bir sersem, bütün yağı kendi ekmeğine sürüyor, altınları alıp çekmecesine kapatıyor, evdeki bütün kadınlara sahip çıkmaya kalkıyordu.

Bizlereyse, oturup Tanrı'ya yakarın diyor, sonra şeytan bilir neye, kendi de yakarıyordu. Günün birinde, gözlerimden alev fışkırtan küçük bir kıza yaklaştım; kamçılandım. Bu kız, bilmem hangi anamdan olmuş kızkardeşimmiş, dendi bana. Babaysa, hep aynı sersem tekeydi. İyi ama nerden bilecektim ben bunu? Ayrıca neden bileydim? Başka bir gün, İlia bir avuç altın aldı çekmeceden, evi barkı, malı mülkü, atı ineği yanıp kül olan bir adama verdi; etinden kan çıkana kadar dövdüler İlia'yı. Gözleri alev alev yanan kızkardeşin dışında, bütün ev halkı onayladı bu cezayı. Ama günün birinde, vücudum kurşun gibi ağırlaştı. O vakit, İlia'yla el ele verip evin altını üstüne getirdik, altınları aldık, babamız olduğunu ileri süren kerataya bir temiz kötek çektik ve özgürlüğün beşiği ormana vollandık. Evet, Jeremi, İlia kardeşimdir benim, aynı babadan geldiğimiz için değil, aynı ormanda yaşadığımız için. Sen de bizim oğlumuz ve kardeşimiz olacaksın, çünkü buna lâyıksın: bizim gibi, sen de insanın yanağını al al yapan temiz havayı; insanı alıp kurtulu-

uçuran atı; sersem düşmanlara ölüm saçan çakmaklı tüfeği, su gibi akan şarabı, suları damlayan kızarmış eti; canyoldaşı pipoyu ve başkaldıran insan elini seviyorsun. Daha sonra, kadından gelen ve yaşamın öbür zevklerinden geri kalmayan zevki tadacaksın. O gün kanın kaynayacak, çevrene epey kötülük edeceksin. Ama kötülükle iyilik, aynı ya-

şamın iki ayrı gücüdürler, yaşamsa düşüncemize de, bize yakışana yakışmayana da pek kulak asmaz. Onun gözünde, acı ve zevk, aynı kör rüzgârın iki ayrı yönüdür. Elinden geldiği gibi sür tekneni, becerebildiğin gibi yaşa ve öl.

Atlardan biri gürültüyle soludu. Kozma kulağını yere dayayıp dinledi; sonra tüfeğine yaslanarak doğruldu, çevreyi kolaçan etmeye gitti. Killi toprak ağır ayakları altında gıcırdadı. İlia onun ardından baktı, piposunu ağzından çekti, ve aşağı yukarı şunları anlattı:

— Bir rastlantı sonucu burdasın. O rastlantı olmasaydı, hâlâ baskı altında inim inim inleyen, toprağın kölesi biri olarak kalacaktın, içindeki ayaklanma başlayana dek böyle sürüp gidecekti bu iş, ama sonunda başkaldıracaktın, çünkü kurt soyu, efendi evibeklemek için yaratılmamıştır. Kozma kanındaki ilençten ötürü her zaman yaptığı gibi, sana bu tohumu verniş, gerisiyle uğraşmamıştı. Ama sözünü ettiğim ilenç insanı bitirip tüketen bir şey değildir. İblis'inkiyle boy ölçüşebilecek, onunki gibi sorumlu ve bilinçli bir güçtür. Bir gün, çamlık bir tepenin başındaydık, ikimiz de yaşamaktan alabildiğine hoşnuttuk, ansızın bir çobanın kavalı işitildi. Kendimizden geçerek dinledik. Ezgi yaklaştı, belirginleşti, sonra bir kadın sesi yükseldi, ve bu ses bizi iyice kendimizden ge-

çirdi. Kozma haykırdı: «Kız mıdır, erkek midir bu çoban?» Ve daha sözünü bitirmeden yer yerinden oynadı. Şimşek gibi ayağa fırladık. Karşımızda, elinde mürver ağacından yapılmış kavalıyla genç bir köylü kızı vardı, gözlerini dikmiş bizi süzüyordu. Hiç bir şey demedi, iri kara ve hışımlı gözleriyle ta gözümüzün içine baktı. Kavurucu yellerin yaktığı yüzü, ikimizin suratındaki tuncu yansıtıyordu sanki. Ayaklarıyla bacakları çıplak ve güneşten yanmıştı. Ben kızı görmekten hoşlanmıştım, Kozma'ysa kızgın bir boğaya döndü. çenesi arzuyla açılıp kapanmaya başladı, sakalı titriyordu. Genç çobankızı ellerini arkasına kavuşturdu, bir adım attı, tam bir gözüpeklikle gözünü Kozma'nınkilere dikerek sordu: «Sen misin, Kozma?» Sorguya çekilen karşılık verdi: «Dost için de düşman için de Kozma benim! — Pöh! dedi kız küçümseyen bir tavırla; o kadar şişinme: gördüğün gibi ikisi bir, ve ikisini de avlamak son derece kolay!» Ve kahkahalarla gülerek arkasını döndü, keçi gibi sekmeye başladı çamlar arasında. eteklerine dek uzanan, kol kalınlığında, kapkara saç örgüsünü gördüm. Aynı günün akşamı, ay ışığıyla aydınlanan çam ormanında, bir *doyna**, geçmişimiz kadar eski, bir ilkbahar tomurcuğu kadar taze bir *doyna* çınladı. Ta ötelerde çağrılıyordu türkü, bir adım bile yaklaşmadı. Kozma atıyla tüfeğini

---

Doyna: Rumen halk türküsü.

bıraktı, mürver ağacından yapılmış kavala doğru yollandı, ben de atları gemlerinden tutmuş, ardına düşmüştüm. Ama kaval büyülüydü sanki, tam yaklaştığımızı sandığımız an, sesi ta ötelerden geliyordu. Derken şeytan koştu Kozma'nın yardımına ve sihir bozuldu. Kozma'nın izini yitirdim. Kaval ötmez oldu. O zaman, gece, bütün ormanı hüzne boğdu. Atları bir ağaca bağladım. gümüş harmanili ecenin gökten inmesini beklerken, pipomu tüttürmeye başladım. Ay çamların tepesinden solgun yüzünü uzattığı anda, benim oturup pipo içtiğim keçiyolunun altındaki ak yoldan iki ses yükseldi. Yüzükoyun uzandım, aşağı baktım. Kozma, çobankızının beline sarılmış, saç örgüsünü okşuyordu. Ve Kozma'nın kıza anlattıkları işitilmeye değer şeylerdi doğrusu: *Ey benim güzel* çobanitzam!* *Arzuyla yoğrulmuş, tutkuyla dişlenmiş meyvem. Sana dilediğin gibi sarılan güneşi kıskanırım; seni çekinmeden okşayan yele ilençler yağdırır, göğsüne bastırdığın kuzuyu kıskanırım. Her gün ağzına aldığın mürver ağacından yapılmış kaval olmak isterdim, ve sırf seni eğlendirmek için, koskoca bir* potera*'yla çarpışabilirim.* Bu lâflarla başı dönen yavuklu, hemen yapıştırdı: Potera*'yı boşver Kozma, ormanı bırak, benim ol, yalnız benim!* Bunun üzerine Kozma haykırdı: *Ah benim zavallı çobanitzam! Meşeden, yatak altında*

Çobanitza: Rumence, küçük çobankızı.

boy atmasını istiyorsun sen! Gökten, küçücük bir tencerede gürlemesini! Kozma'dan yalnız senin olmasını istiyorsun ha! İyi ama o zaman sen gereğinden çoğuna sahip olacaksın, bense azına! Kozma'nın bu sözlerinden sonra, küçük çoban kızının mürver ağacından yapılmış kavalını ayağının altına alıp paralladığını, kollarını açıp kumru gibi kanat çırptığını ve gittikçe daralan ak yolda yitip gittiğini gördüm. Kozma kızın ardına düşmedi, iki parmağını ağzına soktu, her zamanki ıslığımızı çaldı. Ben karşılık verdim, ve ordan ayrıldık.

Üç yıl sonra, oralardan epey uzak bir ormandan geçiyorduk. Yağmur yağıyordu. Rahvan gidiyorduk. Derken yolun öbür başından bir kadın çıkıyor, yol kıyısında bir paket bırakıyor ve fundalıklara dalıp gidiyor. Atları dörtnala kaldırıyoruz. Bırakılan şey, yorgana sarılı bir çocuk. Boynuna asılı kutsama belgesinde, iki yaşında, Jeremi adında bir oğlan olduğu yazılıydı. Çocuk bizi görünce ağlamadı, yalnız şaşkın şaşkın. «Ormanda büyümek isteyen bir meşe fidanı herhalde bu: yanıma alıyorum onu!» İşte böyle dedi Kozma, ve heybesine yerleştirdi seni. Kızarmış koyun etinin suyuyla beslendin. Üç yaşında, *ploska*'dan şarap içiyordun. Altısında yüzme biliyordun. Bugün ilk atışını yaptın. Yarın bir atın, tabancaların olacak, alıp başını kendi yoluna gideceksin.

Talihim başlangıçta hiç de iyi gitmedi.

Bu açıklamaların üzerinden bir yıl geçmemişti ki, *potera*'yla, aklımda kalan iki çatışmamızı yaptık. O sırada tüfeğim yoktu daha, ama elli adımdan, tabancamla bir *kaçula*'yı* delik deşik edebilirdim. Bir düşmanın göğsünü delik deşik edemediğimden, tabancalarımı kaçulalara ayın suratına ya da atımın kulağına boşaltarak eğleniyordum. Çok kolay işti bu. Düşman gelip tabancalarımın karşısına dikilince, işler hiç de o kadar kolay olmadı.

O sıralar, Sereth ırmağının ağzı buluşma yerimizdi. Az yukarısında sık bir fundalık vardı, bir gün, orada, yarısı parayla alınmış, yarısı da Tuna üzerinde talan edilmiş güzel bir ganimeti üleşecektik. Kozma'nın kendisine verdiği bir zarara kızan, kaynana kadar kinci bir salcı kokumuzu aldı, gidip İbrail'deki yetkililere haber verdi, onlar da koskoca bir *potera* yolladılar üstümüze. Neyse ki askerler bizi tuzağa düşürüp kuşatamayacak, oracıkta işimizi bitiremeyecek kadar geç geldiler, ama en iyi yolları tutacak vakitleri olmuştu.

Kozma, öyle bir, üç, beş değil, tam yüz türlü savaş hilesiyle ün salmış adamdı. Ayrıca, çevresinde, sayıları durmadan değişen, çok tehlikeli, tepeden tırnağa silâhlı adamlar vardı. Buysa, sayılarının çokluğuna karşın, yaşa-

---

Kaçula: Koyun postundan yapılmış köylü başlığı.

dığı ilân edilmiş, özgürlük içinde yaşamaya ya da canlarını pahalıya satmaya kararlı insanlar önünde kendilerini tehlikeye atmaya pek yanaşmayan paralı askerlerin kafasını bulandırmaya yetiyordu. Kozma'nın başına konan ödüle gelince, bu yalancı yemin ne denli aldatıcı olduğunu hepsi biliyordu.

Öğle yemeğinden hemen sonra, Kozma tehlikeyi sezdi. Atların sezgisine çok güvenirdi. Kendi atıyla İlia'nınki pek ender yanılırlardı. Yıllardır özenle yetiştirilen bu hayvanlar, düşmanların bindiği hemcinslerinin kokusunu fersahlarca öteden alır, herkesin çözemeyeceği işaretlerle Kozma'ya bildirirlerdi.

Ağustos ayındaydık. Kaçakçılıktan elde edilen malların bölüştürülmesi bitmiş, sallardan birine binip Sereth'in öbür yakasına geçmek için geceyi bekliyorduk. Tam bu sırada Kozma'nın atı otlamayı bıraktı, kulaklarını dikti, havayı kokluyor, zaman zaman da, bir gürültüyü dinliyormuşcasına, burnunu uzun uzun yere dayıyordu. Nerde ve ne zaman olursa olsun gözünü atından ayırmayan Kozma hayvanın tedirginliğini farketti, kalktı, yanına gidip başını okşadı ve:

— Kır atım, güzel kır atım benim, cellâdın ipi efendinin boynuna mı yaklaşıyor, ha! dedi.

Sonra çete arkadaşlarına dönüp:

— Silâhlarınızı boşaltıp taze barut doldurun, dedi. Tabancalarınızı da.

Gülüşmeler bir anda kesildi. Yüzler cid-

dileşti. Kozma'nın astığı astık, kestiği kestik, ama yanılmayan bir adam olduğunu bilir, açıkgörüşlülüğünden ötürü her şeyine katlanırlardı. Hem Tanrımız, hem efendimizdi o bizim.

Yakınlardaki bir köyün garip çanları ikindiyi vurdu; herkes yola çıkmaya hazırdı, tam bu sırada, ağaçlardan birinde gözcülük eden adam, bir köylünün sürdüğü tek atlı bir arabanın yaklaştığını haber verdi. Kozma, İlia'yla ikimize, çalılıklardan birinin ardına gizlenmemizi işaret etti. Köylü yaklaştı, çetenin önüne gelince durdu:

— Karpuz ister misiniz, yiğitlerim? Güzel karpuzlarım var, diye bağırdı korkuyla yuvalarından dışarı uğrayan gözlerini fıldır fıldır çevirerek.

— Çok iyi, ama ne yazık ki geç kaldın, diye karşılık verdi Kozma: yola çıkmak üzereyiz.

— Peki, beyim, izniniz olursa, büyük bir alçakgönüllülükle, ne yana gittiğinizi sorabilir miyim?

— Elbette sorabilirsin aslanım: geldiğin yana gidiyoruz. Şimdi aynı alçakgönüllülükle ben de sana bir şey sorayım: ormanın giriş yolunda zorba askerlerine rastladınız mı?

— Tek bir köpek bile yoktu. yiğidim! Bir teki bile yoktu o uyuzların!

— Hele, hele! dedi Kozma inanmışcasına. Sonra bizimkilere dönerek:

— Gördünüz mü şu güzelim talihi, dost-

lar? dedi. Kalkın, güneş batmadan gidiyoruz!

Ardından, o düzmece karpuzcuya:

— Sağol, kardeş, dedi. Şimdi de senden bir ricam var: sal'da, bana benzeyen, çevresinde benim kadar adamı bulunan bir adam göreceksin. Adı İlia'dır. Ona tarafımdan de ki, bütün adamlarını alıp arkamdan gelsin; sözüne inanabilmesi için de, dişlerimin arasında ikiye bükeceğim şu altını gösterirsin. Ondan sonra, Kozma'nın anısı olarak saklarsın bu altını.

— Kozma sen misin? dedi köylü salaklığına yaraşan uyduruk bir şaşkınlıkla; Tanrı'ya şükürler olsun ki seni gördüm, yolun açık olsun!

— Sağol, iyi yürekli Hristiyan, sağol.

Potera'nın casusu, Kozma'nın yutturmak istediği her şeye inanarak çekti gitti.

Araba uzaklaştıktan sonra, Kozma sırtüstü uzandı, göğe doğru uludu:

— Ah alçak salcı ah, ödeyeceksin bu hainliğini!

Beni yanına çağırdı:

— Hadi Jeremi,, biraz çalı çırpı kes, ağaçlardan birinin tepesine çık, arabacının köşeyi döner dönmez de yapacağını gözle. Eğer bu herif de karpuzcuysa, hemen şuracıkta sakalımı kazırım.

Az sonra geri döndüm ve gördüklerimi aktardım:

— Adam arabayı bıraktı, ata atladı, dörtnala uzaklaştı.

— Karpuza teşekkürler! diye kahkahayı bastı Kozma.

Bir süre düşünceye daldı. Çetedeki adamlar, kendi aralarında alçak sesle konuşuyorlardı. İlia görüşünü açıkladı:

— Kaçak malları burda bırakıp çalılıklar arasına gizlensek daha iyi olur sanırım.

— Evet, öyle, diye karşılık verdi Kozma, ama ancak bataklıktan geçmek zorunda kalırsak yaparız bu işi; çünkü düşüncem şöyle: bu bölgede iki yol, bir de keçiyolu var. Keçiyolu bizi ilgilendirmez, tutulmuş olsa da olmasa da, ordan gidersek, koyun gibi teker teker boğazlarlar hepimizi. Demek ki, *potera* ikiye bölünmüş, bir bölük Sereth kıyısındaki yolu, öbür bölükse casusun geldiği yolu tutmuştur. Bizim bu yoldan gideceğimiz haberi, komutanı, ırmak kıyısındaki yolu boşaltıp bütün gücünü ötekinde toplamaya itecektir. Dolayısıyla, şimdi bütün iş, askerlerin hepsini mi, yoksa bir bölümünü mü çekeceğini, Sereth yolunda kaç kişinin kalacağını öğrenmektedir. Jeremi de işte bunu öğrenmeye çalışacak: ne dersin, Jeremi? Özgür yaşamaya lâyık olduğunu göster bize! Yoksun bir balıkçı çocuğu kılığına sokacağım seni, elinde değnek, yalınayak başı kabak, ırmak boyunca koşacaksın. *Poteraş*'ların* kovanına düşünce, soluk soluğa, ananın ölmek üzere olduğunu, köye papaz getirmeye gittiğini

---

Poteraş: potera'daki paralı askerler.

söyleyeceksin, ama bu arada hüngür hüngür ağlayacaksın, anlıyor musun, yanaklarından ip gibi yaş süzülecek. Şimdiye dek hiç ağlamadın. Hah işte, şimdi tembel karılar gibi ağla bakalım. Ondan sonra, çalılıklar arasından, hemen buraya **dön.**

Ben tembel karılar gibi hıçkıra hıçkıra hemen yanlarından geçerken, tüfekli yatağanlı elliyi aşkın *poteraş*, ormanın bitiminde yerlere uzanmış pipo tüttürmekteydi. Doğrusu çok rahat ağlıyordum, çünkü Kozma'yla İlia'nın ele geçirilip asıldıklarını, benimse, köle gibi, elin toprağını işlemeye gittiğimi kuruyordum kafamda.

— Hey, bızdık! Nereye böyle bol yaş bol sümük? Ananı mı yitirdin?

— Daha yitirmedim, ama can çekişiyor, köye papaz çağırmaya gidiyorum.

— Tanrı günahlarını bağışlasın! Yalnız, söyle bakalım küçük, geldiğin yanda, köylü kılığında, atlı adamlar görmedin mi?

— Gördüm.

— Kalabalık mıydılar?

— Sizin iki katınız kadar.

— Ne yana gidiyorlardı?

— Sal'ın ordan yola çıkmış, Galatz'a doğru gidiyorlardı.

— Tamam! diye bağırdı *poteraş*'ların başı keyifle, adamlarına dönerek. Bizim komutan birliklerini oraya toplamakta haklıymış! Amanın ne zevk, ne zevk! Hepsi kılıç-

tan geçirilecek kerataların! Biz de burda rahat rahat pipolarımızı tüttürebiliriz.

— Kalın sağlıcakla, yiğit kişiler, dedim.

— Sağlıcakla, yumurcak. Daha çabuk gidebilmek için, atlarımızdan birine binmek istemez miydin?

— Sağolun, düşmekten korkarım.

— Ne iş yaparsın sen?

— Babamla birlikte balık avlarım.

Bütün arkadaşların ortak kararıyla, çete, düşman birliğine saldırıp *potera*'nın büyük kesimi silâh sesine yetişmeden oralardan kaçmak üzere, Sereth kıyısı boyunca yola koyulduğunda, güneşin kızıl tekerleği ufuk çizgisine değiyordu. Kozma, yola çıkarken, adamlarına döndü:

Sekiz yıldır, birlikte ve özgür yaşadık, bugüne dek talihimizden yakınmaya hakkımız olmadı, çünkü ufak tefek çatışmalardan başkasıyla karşılaşmadık. Bugünse, içimizden kimisi can verebilir. Şunu unutmayalım ki, özgürlük içinde yaşanan bir yıl, bir ömürlük köleliğe bedeldir. Ömür dediğinse, üst üste eklenen yıllarla değil, şiddetten uzak yaşanan saatlarla oluşur. Özgür adam için, özgürlüğün dışındaki her şey ölüm, hem de sonsuz bir ölüm demektir. Bakın, oğlumuz Jeremi de az sonra sizinle aynı ölüm tehlikesine atılacak; ve yalnız ben bilirim onun değerini, çünkü benim kanımdandır.Ama gerek onun için, gerek bizler için durum aynıdır, köle olmaktansa ölmeyi yeğ tutarım.

Çetenin *vataf*'ı — Kozma'nın verdiği buyruklara, kurduğu tasarılara göre soygunları yöneten adam — öbürküler adına karşılık verdi:

— Biz de senin gibi düşünüyoruz, Kozma: ya özgürlük içinde yaşarız, ya da ölürüz.

Bu lâfların ardından, masallara özgü bir dörtnal başladı. Ancak taştan örülmüş bir duvar durdurabilirdi bu insan çığını. Hepimizin sırtında, göğüslerimizi koruyan, manda derisinden yapılmış birer yelek vardı, kendimizden çok atların yaralanmasından korkuyorduk. Ben, en başta, Kozma'yla İlia'nın arasında at sürüyordum.

Göz açıp kapayana dek, neye uğradıklarını şaşıran, koşarak hayvanlarına atlayan *potera*'ların tepesine çullandık. Hışım gibi yüklendik üzerlerine; çakmaklı tüfeklerimiz, yarı kararmış ormanda, her yanı toza dumana boğan bir tarrakayla üstlerine boşaldı. Dört bir yana dağılan adamlarımız yolda toplanıp harekete hazırlanırken, arkamda patlayan bir tüfek ensemi kavurdu, beni yere yıktı.

İlk anda duyabildiğim bu oldu.

Ondan sonraki ansa, ölüm kadar, kölelik kadar üzücüydü.

Kanlar içinde yerde yatarken, bizim çetenin yüz geri edip düşmana saldırdığını, tabanca atarak, yatağan sallayarak, *potera*'nın yetişmesi tehlikesini bile göze alarak, sırf be-

ni kurtarmak üzere, yaman bir çatışmaya girdiğini gördüm. Nerdeyse kurtuluyordum, Kozma'nın İlia'nın ve *vataf*'ın yatağanları *poteraş*'ların tepesine yıldırım gibi iniyor, o arada da ben de dizlerimin üzerinde doğrulmuş, ayağa kalkıyor, kollarımı onlara doğru uzatıyordum.

Ama alnıma başka türlü yazılmıştı. Tam o sırada, yardıma gelen düşman ordusunun nal sesleriyle yer gök sarsıldı. Bundan yüreklenen *poteraş*'lar, hışımla karşı saldırıya geçtiler. O vakit, alacakaranlıkta Kozma'nın sesini işittim:

— Kal orda! Kurtarırım ben seni!

Ve bizimkiler atlarının başını çevirip ormana daldılar. Bayılmışım.

Ayıldığımda ellerim arkadan bağlanmıştı, *poteraş*'ların yüreği ve geleceğim kadar kara bir gecede, kapkara *poteraş*'ların ortasındaydım. Derken iki meşale yakıldı, bunların alevinde, bizim çeteden, ağır yaralı, elleri arkadan bağlı iki kişinin getirildiğini gördüm.

Bunlardan biri yolda öldü. Öbürü asıldı. Gıptayla baktım onlara, çünkü başıma gelen onlarınkinden kötüydü, büyük Rum boyarı (toprakağası) Arkont Samurakis'in konağına köle olarak verildim.

Konak, yüksek duvarlarla çevrili, gece gündüz dev gibi Arnavutlar tarafından bek-

lenen, tam bir kaleydi. İbrail'le Galatz'a hemen hemen aynı uzaklıktaki, Sereth vadisine bakan güzel bir tepeye oturtulan bu geniş, karbeyaz konak, gündoğumundan batımına dek ardına kadar açık duran kapıları, geniş avlusu, kalın tahtadan yapılmış sayısız balkonu, insanın yüzüne gülen pencereleri ve upuzun saçaklarıyla her gelene kucak açmak, mutluluk dağıtmak üzere yapılmıştı sanki.

Aslında, gerçekten de kucak açıyor, mutluluk dağıtıyordu, ama her gelene değil. Dört ya da altı «postalyon»lar her Tanrı'nın günü evin büyük kapısına dayanıyordu. Boyarlar, büyük yöneticiler ya da ünsüz, ama varlıklı kişiler, Rumenler, Rumlar, Türkler, yanlarında karıları, arabalardan iniyor, sırtlarındaki prenslere lâyık ipek işlemeli pelerinlerin güzelliğini bozan toz ya da karları silkiyor, yerlere kadar eğilip eteklerini öpen Arnavut uşak takımınca pohpohlanıyor, bölgenin ilbaylığını yapan, güçlü efendimiz, *venetik** Arkont Samurakis tarafından «iltifatlara boğuluyorlardı».

Konağa varınca, Arkont'un önüne sürüklediler beni, sanki herkesi öldürecekmişim gibi, ellerim yine arkadan bağlıydı. Bir asmanın gölgesindeki sofaya uzanmış, tek başına yatan Arkont, ellerimin çözülmesini buyurdu, sonra, yerlere dek eğilerek selâm üstü-

---

Venetik: Yabancı, türedi zengin.

ne selâm veren, geri geri çekilen iki cellâdı haşlayarak ordan kovdu.

Gözlerimizi dikip uzun uzun birbirimize baktık, onunkiler dingin, benimkilerse kinle doluydu. Arkont, gördüğüm ilk seçkin kişiydi. Karaya boyanmış sakalı hiç hoşuma gitmiyordu, ama püsküllü bir pelerine sardığı ince uzun vücudu esnek ve alımlıydı. Son derece güzel yüzüklerle süslü parmakları amber çubuğu özensizce tutuyordu. O Rumca sordu, ben de Rumca karşılık verdim:

— Adın ne senin?

— Jeremi.

— Kozma'nın oğlu musun?

— Orman çocuğuyum ben.

Arkont yorgunluk ve bıkkınlık anlatan bir hareketle kolunu havaya kaldırdı:

— Yürekli de olsan, lâf ebeliğine kalkışma! Diri diri yanmaya razı olduğunu biliyorum, ama benim senden öğrenmek istediğim başka. Dinle beni: darağacına çekilmeyecek kadar küçük olduğundan, özel uşağım yapmak istiyorum seni.

— Nee? Ko...

— evveet, *orman çocuğunu* kendime uşak yapmak istiyorum. Ama dur, dahası var. Ayrıca, senin aracılığınla Kozma'yı buraya getirtmek, ve onu da sağ kolum yapmak niyetindeyim.

Kahkahayı bastım:

— Vah zavallı Arkont'um vah, pek sersemce şeyler düşünüyorsun!

Arkont, kabasına iğne batırılmış gibi sıçradı, elindeki çubuk kırıldı, uzandığı kerevet çatırdadı, ama hemen kendini tuttu, kendi kendine konuşuyormuş gibi:

— Allah, Allah, şu oğlana bak yahu, senli benli konuşuyor ve *zavallı* diyor bana, dedi.

Sonra bana dönüp:

— Bana bak, yavru kartalım, edepsizlerin dilini kestiririm ben.

Ve el çırptı. Silâhlı iki salak yerden bitercesine çıkıp geldi.

— «Dilsiz»i getirin! buyruğunu verdi.

Adamlar çekildi, az sonra yanlarında kır saçlı, çılgın bakışlı biriyle geri döndüler. Adam, efendisinin verdiği işaret üzerine ağzını açıp kesik dilini gösterdi bana.

Adamlar savıldıktan sonra, Arkont:

— Gördün mü? dedi. Yanımızda başkaları varken başka türlü konuşmaya çalış. Burda, her dilediğini söyleyebilen bir tek kişi vardır: o da benim, Arkont Samurakis.

Verdiği gözdağına aldırmadan yanıtladım:

— Korkağın birisin sen, Arkont Samurakis, ve ormanda dolaşmamakla iyi ediyorsun: orda her dilediğini söyleyemezdin çünkü.

Zorba, bıyık altından, kıs kıs güldü:

— Hımm! Seni küçük ayı seni! Burası da bir ormandır, hem orman, hem ilbaylık-

tır, çünkü yasaları ben koyarım. Üstelik de, canımı tehlikeye atmadan.

— Canı cehenneme senin o uşak ormanının!

— İyi ama, onlar da sizin kadar güçlüdür.

— Bizim kadar mı? Yok canım! Çifte koşacağın mandalardan başka bir şey değildir onlar.

— Yoo, hepsi değil; asıl koruyucularım gerçek haydutlardır, ve işte onların başına geçirmek istiyorum Kozma'yı; bu yaman haydut en güzel bakırlarımı, en güzel silâhlarımı, en pahalı ipekli ve Keşmir'lerimi aşırıp Macarlara satıyor. Neden gelip benim çetenin başına geçmesin? Çil çil liralara, güzel giysilere, ateşli kadınlara kavuşur, ayrıca canı istediği zaman da kan dökerdi.

— Midemi bulandırıyorsun, Arkont! Hadi, çağır şu cellâdını da teslim et beni.

— Bana bak, Jeremi, ayağını denk al! Kızdırma beni!

— Vız gelir senin kızman bana!

— Görürüz. Düşünmek için zaman bırakıyorum sana.

El çırptı. İki bekçi köpeği hemen sökün etti:

— Demircinin yanına verin bu oğlanı, istediği an alıp yanıma getirirsiniz. Yapacağı kötülüklerin cezasını yalnız ben vereceğim. Hadi gidin şimdi!

Demircibaşı, özgürlüğe kavuşturulduktan sonra daha da köleleşen, eski Çingene kölesiydi. Bu kollarını sıvamış, gözleri kan çanağına benzeyen, iri kıllarla kaplı göğsü gözüken dev, şimşek gibi bakışlarıyla beni süzdü, koluma yapışıp koparırcasına sıktı. Gık demedim, ama bütün kanım beynime sıçradı.

— Bu mu bizim efendinin «yavru kartalı»? Ha, ha, haa! Hâlâ meşelerin tepesinde sanıyor galiba kendini! Pençelerini budayalım azıcık! Hadi bakalım, «ayı yavrusu», al şu koca çekici, şu kızgın demirin üstüne indir, hem de bütün gücünle!

Maşayı tuttuğu kızgın demire bir çekiç indirdim.

— Yoo, daha hızlı, daha hızlı, biraz daha eğil örse doğru!

Demircinin yanındaki adamlar gülüyorlardı. Çalışmam gerektiğini bildiğim için, daha hızlı indirdim çekici, örse doğru biraz daha eğildim. Ama Çingene ansızın demiri çekti, çekiç çıplak örse indi, yaylıymış gibi havaya fırladı, gelip alnıma çarptı, alnım bir anda davul gibi şişti. Dört bir yanımdan köpekçe gülüşmeler yükseldi. Çingene dalga geçti:

— Böyle mi öğreneceksin bu işi!

— Hayır, öyle değil, böyle, diyerek çekici göğsüne savurdum.

Demirci hayvan gibi bağırıp olduğu yere çöktü:

— Koşun Bey'e haber verin! diye uludu.

Dur, hele haydut oğlu haydut, çıplak sırtına yüz «kamçı» indireyim de gör sen!

Arkont'a yolladığı adam geri geldi ve tumturaklı bir sesle:

— Efendimiz, demircibaşıya, Jeremi'yi arabacıbaşıya göndermesini buyurdu, dedi.

— O kadar mı? diye köpürdü Çingene.

— O kadar, diye yanıtladı beriki alçakgönüllüce.

— Hay dinine yandığımın! diye bir küfür savurdu demirci. Ne boku var şu köpoğluşunun ki, daha gelir gelmez Bey'in kanadı altına girdi!

Arabacıbaşının yanına aktarıldım, ama orda da dikiş tuttturamadım. Adamın işliği, demicininkine bitişikti, Çingene benden öç almaya girişti. Ve çok kötü bir oyun oynadı bana. Tekerleğin birine çember geçirmek üzere arabacıya yardım ederken, uğraşdaşıyla anlaştığına kuşku bulunmayan demirci, el çabukluğuyla, benim soğuk çemberin yerine akkor halinde başka bir çember koyuverdi, ve tabii etlerim tuttuğum yerde kaldı. Acıdan kudurmuş bir halde Çingene'nin üstüne yürüdüm, örsü bacaklarına yıktım.

Adamın ayaklarından biri ezildi. Ben de, Arkont'un buyruğuyla «giyinik olarak, sırtımın derisini soymadan tam otuz kamçı» yemek zorunda kaldım. En sonunda at bakımına verdiler beni, hiç de aykırı gelmeyen bu işte kaldım.

Böylece iki yıl geçti, bu upuzun iki yıl boyunca, her sabah uyanınca, üzüntümden bir kez daha ölüyordum. Kozma'nın sözleri geliyordu aklıma: «Sonu gelmeyen bir ölüm». Doğruydu. Atların yanına düşmek bile neşemi yerine getirmedi, çünkü bunlar yeme doymuş, yağdan hantallaşmış, sütçü beygiri gibi ayakta uyuyan, kişiliksiz, şapşal hayvanlardı. Onlara bakarken, bolluk içinde, işsiz güçsüz yaşamanın insanın özüne kölelikten daha kötü geldiği kanısına vardım.

Gerçekten de, Arnavut bekçileri de beygirler gibi ayakta uyuyorlardı; kolları geniş ve yırtmaçlı *ilikli* gömlekleri, paçadan bağlı *şalvarları,* ucu ponponlu çarıkları gülünç bir biçimde kulaklarının üzerine yıkılmış küçük beyaz fesleri, dört bir yandan sarkan altın köstekleri, sırmaları, şeritleri, gebe karılardan başkasını ürkütmeyen tabanca ve yatağanlarıyla, bekçiden çok palyaçoyu andırıyorlardı. Rahatlık ve uykunun alıklaştırdığı bu koca aylaklar zaman zaman çalıştığım yere geliyor ve bana hep aynı ahmakça soruyu soruyorlardı:

— Nasıl, böylesi, av hayvanı gibi bin bir tehlike içerisinde yaşamaktan çok daha iyi değil mi, ha?

Ben de onlara:

— Bekçi köpeği, kurdun yaşamını anlayamaz, diye karşılık veriyordum.

Çile yoldaşım olan köleler ne meraklıydılar, ne de dikbaşlı; bütün günlerini çalışarak,

Tanrı'ya yakararak, öbür dünyada daha iyi yaşayacaklarını umarak geçiriyorlardı. İçimden onlara hem acıyor, hem de horgörüyordum.

O arada, Arkont, unutmadığını, özel uşağı yapmak üzere he dememi beklediğini söylemek için üç dört kez yanına çağırttı beni. Köleliği uşaklığa yeğlediğimi bildirdim hep. Bununla birlikte, bütün direnmelerime karşın, son görüşmemizde bir de özel kayırma önerdi. Kabul ettim, ama:

— Hiç bir koşula bağlı olmayacak, dedim.

— Tamam ne isterdin?

— Işıklar söndürüldükten sonra, konağın bahçesinde tek başıma dolaşmama izin vermenizi.

— Kaçmak mı istiyorsun?

— Hayır, söz sana, kaçmam. İki yıldır işliklerin bulunduğu avluda çalışmaktan, tavuklar gibi hava kararır kararmaz yatmaktan, gökteki ayı ya da yeşil bir ağaç göremekten, rüzgârın yapraklar arasında dolaşırken çıkardığı hışırtıyı işitememekten bunaldım. Böyle giderse, yakında can vereceğim.

— Yarından sonra dilediğin gibi dolaşabilirsin. Ayrıca, tek başına yatabileceğin bir *kulüben* olacak, yemeğini de bekçilerin mutfağından alacaksın.

— Çok iyi, dedim.

— Böyle mi teşekkür edersin sen?

— Ne yapayım yani?

Eteğimi değilse bile, hiç değilse elimi öp!

— Hiç yapmadım böyle bir şey.

Arkont güldü, dostça omuzuma vurup beni savdı.

Gevşetilen kölelik ipi ilkin içimi mutlulukla doldurdu, ama bu sevinç çok sürmedi.

Asmalarla, şerbetçi otlarıyla sarılı çardaklar, gül ve leylak bahçeleri, meşe kadar yaygın, çam kadar dik, ulu kavaklar da, tıpkı atlar ve Arnavutlar gibi, kolay bir yaşayışın uşaklarından başka bir şey değildir. Bu küçücük köle ormanın çevresindeyse, bir yabani gibi insana meydan okuyan, on beş ayak yüksekliğinde, aşılmaz, kalın ve korkunç duvar vardı. Kargayla serçeden başka kuşa rastlayamıyordun. Özgür insanlara dünyanın yetmiş iki diliyle seslenen başdöndürücü yolcu, rüzgâr, bu mutsuzluk çukuruna inmeye bile gerek görmüyordu; yalnız kavakların tepesinde dolaşıyor, onlarla da yalnız kendilerine acıdığını söylemek için konuşuyordu. Ay bile, tepede karardıkça kararıyor, bu düzmece mutluluk yuvasına veremlilerin gözlerindekine benzer solgun bir ışık gönderiyor; o arada, gece bekçileri, sanki bir bodrumdaymışcasına, sağa sola bakmadan, beş aşağı beş yukarı gidip geliyor; beylerin sofrasından, zevke doymuş, tenlerden çıkıyormuşcasına, ağlamaklı keman sesleri geliyor; ben de, duvarın öte yakasındakileri: Kozma'yı, İlia'yı, özlemi yüre-

ğimi dağlayan anıları düşünerek çıplak ağaç gövdeleri arasında dolanıyordum.

On beşime basıyordum. Hüzünlü bir eylül günü, avluda müthiş bir hareket vardı, bütün ufaklıklar sağa sola seğirtmekteydi: Arkont, bir aylık bir yolculuğa çıkıyordu. Üstü kapalı arabasına bineceği sırada, eldivenlerini giyerken, kulağıma eğilip:

— Kaçmaya kalkışma sakın: olanaksız bir iş bu; senin için vur emri var, dedi.

— Biliyorum, dedim.

Ve dört atlı araba yollandı.

Ve «kedi evden uzaklaşınca, sıçanlara gün doğar» diyen atasözü uyarınca, uşak takımı hemen burnunu havaya dikti, sırmalarını kuşandı. Yediler, içtiler, hora teptiler. Evde bir kedi kalmıştı gerçi — Bey'in yaşlı abisi — ama bu kediden çok bir korkuluğa, yerinde yeller esen damlar üstünde koşa koşa tepesi açılmış, kolu kanadı kırılmış bir kedi karikatürüne benziyordu.

Kozma, Arkont evden uzaklaştıktan sonra yolladı bana ilk haberi. Bir öğleden sonra, koz helva satan aksakallı bir Türk konağın kapısına dayandı, malını Arnavutlara sundu, berikiler de aç kurtlar gibi saldırdılar helvalara. O gün bayramdı. Kölelerin her biri bir köşede dinlenmekteydi. Ben de, Bey'in bahçesiyle işliklerin bulunduğu avluyu ayıran tahta perdenin dibindeydim. Satıcının *Alvitz! Alvitz!* (Helvacı, Helvacı!) diyen sesini duyunca yüreğim küt küt atmaya baş-

ladı. Tahta perdeye tırmanıp baktım. Evet, yanılmıyordum, en güvenilir adamlarımızdan, ıstakoz avcısı, İbrahim Baba'ydı. Beni gördü, elini dudaklarına götürüp dostça bir öpücük gönderdi. Sonra, inanılmaz bir gözüpeklilikle, parmaklarını yalayan bekçileri yarıp ilerledi:

— Eee, diye bağırdı, şu oğlana da bir parça *alvitz* versem ne çıkar, sizi görünce ağzının suyu akmıştır zavallının!

Ve bu gözüpeklilik karşısında apışıp kalan Arnavutların gözü önünde, bir delikanlı çevikliğiyle bahçeyi geçti, koz helvayı uzatıp yüksek sesle:

— Al ye, aslanım... dedi. Verecek paranın olmadığını biliyorum. *ama benden sana söz, gelecek bahar bol bol paran olacak!*

— Nerden biliyorsun gelecek baharda paralanacağını? dedi bekçilerin başı, kapıya döndüğünde.

— Pöh! dedi. İbrahim umursamaz bir tavırla; sudan ucuz olduktan sonra, neden yüreklendirmeyesin küçük bir oğlanı? Kölelerin de umutlanmaya hakları vardır.

Ondan sonra da, helva tablasını tepesine oturttu:

— Hani ya tatsız ağızlara helvam ve umudum var! diye bağırarak uzaklaştı.

İbrahim'in sözleriyle sersemlemiş bir halde kulübeme koştum: *gelecek bahara!* Nasıl da büyülü lâflardı bunlar! Ondan sonra, gece gündüz, özgürlük getirecek ateş böceği-

nin ateşi gibi gözümde yanıp durdular. İyi ama, nasıl kurtarılacaktım? Altı saatte bir değiştirilen on iki Arnavut nöbet tutmaktaydı. Altmış tanesi de iki büyük koğuşta dinleniyor, eğleniyor, uyuyor ve elde silâh dışarı uğramak için işaret bekliyordu. Kozma, otuz adamıyla böyle bir orduya saldırmaya nasıl kalkışırdı?

İlk ayın sonunda, İstanbul'da bulunan Arkont'un, bir ay daha orda kalacağı haberi geldi, ve gerçekten de, ikinci ayın bitiminde, müthiş bir tantanayla döndü.

Tantana; tek başına değil de, bir hanımla birlikte dönüşünden ötürüydü.

Arkont'la hanımı, zırhlı kapı *pridvor** arasında iki sıra halinde dizilmiş paralı askerlerin ortasından yürüyerek ıslak ve iç karartıcı bahçeyi geçerken, yetmiş tabanca, kimseyi yaralayıp öldürmeyen kurşunlarını, onar onar havaya sıkmaktaydı. Tahta perdenin gerisindeki biz yük hayvanlarıysa kulağımız kirişte, gözlerimizi tahtalar arasındaki yarıklara dayamış bakıyor, ama hiç bir şey göremiyorduk.

Hemen ertesi gün, ağızdan ağıza, bizim Bey'in yeni hanımının Osmanlı Sultan'ının haremindeki üç yüz *cariye* kadar güzel olduğu haberi yayıldı. Ondan sonra, üç gün üç gece çıt çıkmadı. Dördüncü gün, kasım ayının ortalarına raslayan, soğuk, ama güneşli bir

---

Pridvor: Ön taraça

gündü. Hepimize temiz pak yıkanıp bayramlıklarımızı giyme, büyük küçük hep birlikte, ana avluda toplanma buyruğu verildi. Öğleyin herkes hazırdı. Çevremde tanı bir sessizlik ve ürküntü egemendi. Köle yığınının dört bir yanıysa Arnavut bekçilerle kuşatılmıştı.

Beyin hademelerinden biri konağın iki kanatlı kapısını ardına dek açtı. Hanımının koluna girmiş olan, yüzü mutluluktan ışıl ışıl ışıldayan Arkont gözüktü, birlikte, avluya bakan *pridvor*'un parmaklığına dek yürüdüler. Arkont'un sırtında, kolları ve etekleri sırmalı, mavi renkli bir Rum pelerini var. Kadınınsa, kakım (hermine) bir kürk; başına da, elmaslı bir taç oturtulmuş. Saçları, tıpkı kaşları, kirpikleri ve gözbebekleri gibi, abanoz ağacı renginde. Derisi esmer ve donuk.

Arkont, çok kötü bir Rumence'yle bizlere sesleniyor:

— Kolumda gördüğünüz prenses nişanlımdır, on beş gün sonra eşim olacaktır, sizlerinse bugünden sonra hanımınızdır. Sayın hanımefendi sizin gibi Rumanyalıdır; adı *Floriçika*'dır (minik çiçek). Kendilerinin yanında ben de uyruğumu unutup onunkini benimseyeceğim. Bundan böyle ben de Rumen'im Hadi bakalım, üç gün dinlenin, yiyin, eğlenin, sağlığına için!

Birbirini tutmayan, vahşi hayvan çığlığını andıran sesler yükseldi dört bir yandan: «Yaşasın Prenses Hazretleri!» «Tanrı sizleri mutlu etsin!» «Sağlığına duacıyız!»

Kimileri yere kapanıp taraçayı öptü. Zavallıcıkların kimisi de mutluluğundan ağlıyordu. Ve sürü, o gün her zamankinden biraz daha iyice bir lâpayla doldurulmuş yem teknelerinin başına koştu, çanakların her birinin yanında da çeyrek litre rezilin rezili rakıyla hiç de içaçıcı olmayan birer şarap kâsesi vardı. Yalnız üç günlük dinlenme işe yaradı, ama bundan da aslında en çok Arkont yararlandı, çünkü köleleler o günleri efendilerinin iyiliğinden söz ederek, onun adına Tanrı'ya yakararak geçirdiler.

Bizlere Prenses Hazretleri adına bağışlanan bu büyük lütûfun ertesi günü, akşam geç saatlarda, Bey'in hademesi gelip efendisinin beni çağırdığını söyledi.

Arkont'la Floriçika, alçak tavanlı, döşemesi ve duvarları Rumen halılarıyla kaplı küçük bir orada, başları kırmızı ipekli yastıklarda, kocaman ayı postlarına uzanmış dinlenmekteydiler. Bir gümüş şamdanda dört mum yanıyor, mumların ballı kokusu Doğu tütünüyle Türk kahvesinin güzelim kokularına karışıyordu. Dört bir yanda, sağa sola dağılmış minderler ve tabureler vardı.

Özgür bir insan gibi karşılandım. Mutlu çift nargilelerini az önce bitirmişti, ben içeri girince, ikisi bir ağızdan:

— İyi akşamlar, Jeremi, dediler.

Floriçika kusursuz Rumca konuşuyordu.

Güzelliği karşısında gözlerim kamaştı. Yeni açılmış bir devedikeni çiçeği gibiydi. Büyük bir incelikle portakal rengi bir sabahlığa sarılmış, oğlak bileği gibi incecik bileği gözüken vücudu tam bir rahatlık ve saygınlık duygusu veriyordu insana. Uzun yüzünde en küçük bir süs yoktu; arkaya taranmış saçlarındaysa en küçük bir yapaylık. Garip bir tavırla, âdeta duygulanarak baktı bana. Dimdik gözlerime diktiği, ardına dek açık gözlerinin içinde eridiğimi hissettim.

— Jeremi, dedi Arkont, talihin varmış: nişanlım başından geçenlerle ilgilendi. Anneni tanıyıp tanımadığını öğrenmek istiyor. Karşılık ver ona, ve kibar ol.

— Orman çocuğuyum ben... Ne anamı tanırım, ne de babamı... Kozma büyüttü beni.

Floriçika, boğazında düğümlenen hıçkırığı dizginler gibi oldu. Titreyen, yumuşak ve uyumlu bir sesle sordu:

— Seni Kozma'ya kimin verdiğini biliyor musun, Jeremi?

— Bilmiyorum. İki yaşındayken ormanda bulmuş beni, alıp heybesine koymuş, et suyuyla beslemiş.

Bu sözüm üzerine, çok tuhaf bir şey oldu. Floriçika, balık gibi vücuduyla yüzüstü kapandı, yüzünü ellerine gömdü ve hıçkırmaya başladı. Arkont duygulandı, canı sıkıldı bu sahneye:

— Nen var, sevgili dostum? Neden ağlıyorsun?

Sonra bana döndü:

— Gidebilirsin, dedi.

İki gün sonra, aynı saatte, aynı odaya çağrıldım yeniden.

Floriçika'nın yüzü azıcık solgundu, bana bakıp kibarca gülümsüyor, Arkont da, ağzı kulaklarında, ellerini geniş ceketinin ceplerine sokmuş, beş aşağı beş yukarı gidip geliyordu.

— Bak, Jeremi, dedi; nişanlım seni yanına almak, kendine uşak yapmak istiyor.

— Evet, öyle, Jeremi, dedi kız tatlı, ama ciddi bir sesle; bana hizmet etmek ister misin?

— Hanımefendi, dedim sinirli bir sesle, Arkont'a, çok daha önce, şunun ya da bunun uşağı olmaktansa ölmeyi yeğlediğimi söylemiştim.

— İyi ama, bir... orman çocuğuna lâyık saygıyla bakılacak sana, dedi kız tatlılıkla.

— Sizin saygınız maygınız vız gelir bana, ayrıca şunu da bilmiş olun ki, nefret ediyorum sizden. Sizler can düşmanımsınız benim.

Arkont söze karışmak istedi; kız engel oldu ve sordu:

— Ben de mi senin düşmanınım, Jeremi?

— Evet, sen de. Özgür insanları öldürmek isteyenlerden birinin karısısın. Ben baş-

ka yerlerde, Kozma'yla birlikte yaşamak isterken, ne hakla iki yılı aşkın zamandır beni burda tutuyorlar

Kız başını eğdi, alnını eline dayadı. Arkont avazı çıktığı kadar bağırdı:

— Ben kimseyi öldürmek istemiyorum, Kozma'yla çetesi hırsızlık yapıyor!

— Senin uşağın olmak istemeyen herkese «hırsız» diyorsun galiba? Ya da yeryüzünün sırf senin keyfin için yaratıldığına inanıyorsun herhalde!

Adam nişanlısına döndü:

— Daha başından söylemiştim, sevgilim, hiç bir şey yapılmaz bir inatçı keçiyle!

Bana izin verdiler. Ve bu da Arkont'un beni uşak yapma konusundaki son girişimi oldu.

Korkunç bir kış... Aylak aylak pinekleyiş. Ağaçlar ve çardaklar, üstlerine çöken buzun ve karın altında bel veriyordu. Konağın avlusu hüzne bürünmüştü, ama bu hüzün yalnız kışın sertliğinden gelmiyordu. Arkont'un sadık uşakları, adamın ev yaşamının cehenneme döndüğünü, Floriçika'nın efendimizi diken üstünde yaşattığını, kavgasız gürültüsüz gün geçirtmediğini söylüyorlardı. Böylece, bayram şenliği falan yapılmayışının, nikâh töreniyle düğünün çıkmaz ayın son çarşambasına ertelenişinin nedeni anlaşılmış oluyordu.

Bir akşam karayelin zangır zangır titrettiği *kulübe*'me çekilmiştim, ocakta yanan

çalı çırpıya şehvetli bir hüzünle bakıyordum. Daha o yaşta, olgun bir adam gibi düşünüyor, yaşam konusunda, daha sonraki deneylerimin aşamadığı bir açıkgörüşlülükle yargıya varıyordum.

Gözlerim oynaşan alevlerde, zihnim tam bir soğukkanlılıkla içinde bulunduğum durumu kavradı. Kozma'nın tattığı binlerce zevk arasındaki bir anlık bir zevk sonucu dünyaya gelmiştim. Ve birden Kozma'dan nefret ettim. Kozma'nın canı *potera*'yla savaşmak istediği için düşmüştüm bu hayvan heriflerin arasına, oysa İlia'nın önerisine uyup kaçak malları oracıkta bırakmak, sazlıklar arasına dalıp gitmek çok daha akıllıca olurdu. Bunu düşündükçe Kozma'ya nefretim arttı. Şimdi artık dayanılmaz bir duygu içimi kemiriyordu: Kozma'nın tutukluluğuma pek aldırmadığı, özgür ve neşeli yaşamına devam ettiği, başkalarının yazgısını umursamadığı, canının çektiğine sahip olduğu, gerek kendi canına, gerek çevresindeki, ezdiği insancıkların canına kulak asmadığı kuşkusuydu bu.

Acı bir tiksinti gırtlağımı yaktı. Yaşamın hiç bir anlamı kalmamıştı o anda. Özgür orman ya da hapishane, acı ya da zevk son derece saçma şeyler gibi göründü gözüme.

Yaşama arzumla birlikte, ocaktaki çalı çırpı da yavaş yavaş sönüyordu. Tam o sırada *kulübe*'nin kapısı açıldı. Floriçika gözüktü kapıda.

Tilki derisinden yapılmış uzun bir *şuba*'ya sarılmış, Orta Çağ Meryem Analarına benzeyen yüzünü açıkta bırakarak başını örten yün atkısı üzerine yakasını kaldırmıştı. Çökük göz çukurlarıyla yüz çizgilerini derinleştiren ıstırabı içimi burktu.

Üstündeki karları silkeledikten sonra, pıh pırtıdan yapılmış yatağımın kıyısına çöktü... Hemen arkalıksız iskemlemi uzattım ona... Hiç bir şey dememişim gibi sustu, yüzüme baktı... Ben de ona baktım... Uzun uzun bakıştık... Sonra, arkamı döndüm ve onunla ilgimi kestim; unuttum onu. On beşinde, dört duvar arasında eriyip gitmekte olan bir çocuğun nesine Orta Çağ'dan kalma, tilki kürkünden bir *şuba*'ya sarınmış, güzel bir Meryem Ana?

Derken, en yumuşak kadifeden daha hafif iki el kavradı yanaklarımı. Floriçika, gökten geliyormuşa benzeyen, Tanrı'dan esinlenmiş sözlerle yakınmaya başladı:

— Orman çocuğu!... Aşk çocuğu!... Bir yanılsamanın sonucusun sen. Yakışıklısın; zekisin; kendinden eminsin, ölümü köleliğe yeğliyorsun... Dağ başlarındaki meşelerin oluşturduğu engelsiz sarayda yaşamaya hakkın varken, aşılmaz duvarlarla çevrili bir *kulübede* sararıp solmaktasın... Gözlerin, orman yangınlarını seyredecek yerde, zavallı bir çalı çırpı ateşine dikili... Kartalların dolandığı doruklardan, düşe düşe bir ahıra düştün... Ama belki de böyle olması gerekliydi: çocuk-

lar çoğu kez anaların babaların günahını öderler çünkü.

— Çocukların ana babalarının günahlarını ödemeleri gerektiğine inanan büyücü karı, kimsin sen?

— Ben mi? *eksiksiz mutluluk*'u aramış, gözü açık düş görmeye yeltenmiş, güneşe diktiği gözlerini yakmış kavurmuş biriyim! Güzel kokulu bir soluk yaladı geçti yüzümü, kor gibi dudaklar alnıma bir öpücük kondurdu, ve Floriçika geldiği gibi sessizce çıkıp gitti.

Ocaktaki ateşim söndü... *Kulübe* karanlığa gömüldü

Güzel bir mart sonu... Karşı konmaz bir gerinme, esneme, çimenlere uzanıp çayırkuşlarını dinleme arzusu. Oysa Arkont Samurakis'in bahçesinde çayırkuşu falan yok. Yerde kaynaşan minicik hayvanlardan; kölelerden, atlardan ve hep birden ya da sırayla yellenen Arnavutlardan tutun da, Arkont'la Floriçika'sına dek, herkes kozasını yarıp çıkmak, dışarda koşup oynamak ihtiyacını duymaktaydı. Arkont'un pek öyle koşup oynadığı yoktu, yalnız tıkabasa mısır yemiş domuzlar gibi geğiriyor, öğle uykusuna *pridvor*'daki sofa üstünde, açık havada yattığından bu geğirtileri herkes işitiyordu. Yarı aralık gözünü, dev gibi silâhlı adamlarının koruduğu, ardına dek açık avlu kapısından ayırmıyordu. Floriçika mendillere oya işliyor, ben de dizinin dibinde, dağdan, ovadan, ormandan, yani

insana yaşama arzusu veren şeylerden söz ediyordum; *kulübe*'mde buz kesmekten imanım gevrediği için, sonunda, bir Arkont karısına eşlik edip sarayda yatmanın çok daha akıllıca olacağını anlamıştım. Evet, razı olmuştum sonunda: insanın sırtı habire kaşağılandı mı, ister istemez boyuneğmek zorunda kalıyor.

Ama kimseye, en küçük bir hizmette bulunmuyordum. Arnavutları kudurdup köleleri şaşkına çevirerek, küçük bir arkont gibi davranıyordum.

Bey, gevezelikleri zevkle dinliyor, ne desem ses çıkarmıyordu.

— Söylesene bana, Jeremi, Kozma benim *potera*'dan korkmaz mı hiç?

— Vız gelir senin *potera*'n ona.

— İyi ama, günün birinde nasıl olsa yakalanacak, o vakit, müthiş Kozma'nın ya darağacını ya da bana hizmeti seçmesi gerekecek.

— Hizmet etmez sana; darağacını yeğler.

— Amma da herif ha! İyi ama, neden benim gibi bir efendiye hizmet etmek zor geliyor ona? Konağımda Kozma gibi birini barındırmanın onuruna, özgür insan gözüyle bakardım kendisine.

— Bana bak Arkont, özgür insanların başında efendi yoktur, beylerin konağındaysa özgür insan bulunmaz: bir karpuzu alıp incecik bir şişeye tıkmaya kalkışmak olur bu.

— Eh, ben de asarım onu!

— Yakalarsan asarsın...

Nemli topraktan, yakıcı güneş ışınları altında buharlar çıkıyordu. Dış kapıda iki adam belirdi. Bunlar, manastırları için para toplamak üzere kapı kapı dolaşan, Kudüslü ya da Aynarozlu gezginci keşişlerdi. Arnavutlar kadar boylu poslu, upuzun, kızıl saçlı sakallı, yüzleri güneşten yanmış, sırtlarında turşusu çıkmış kestane rengi keşiş pelerinleri, ayaklarında çamurlu çizmeler bulunan insanlardılar. Birinin koltuğunun altında, paranın konduğu mühürlü ve asma kilitli demir çekmece vardı; daha iriyarı olan öbürüyse, yardımda bulunan iyi yürekli Hıristiyanların adlarıyla verdikleri paranın yazıldığı defteri taşıyordu. Defteri taşıyan, Arkont'u *pridvor'da* görür görmez, güçlü bir sesle, Rumca bağırdı; o ağzını açar açmaz Floriçika bembeyaz kesildi. Ben de, Kozma ile İlia'yı tanıdım:

— Elinin açıklığıyla ün salmış Arkont Samurakis'in mutluluğuna duacıyız! Rumanya'nın en erdemli kadını olan soylu eşininkine de! Ömürlerini, Tanrı onuruna ve insanların ruhu huzura kavuşsun diye oruç ve duayla geçiren biz adsız Yaratan kulları, başı darda kalan hiç bir Hıristiyanı geri çevirmediğini bildiğimizden, yüce Arkont Hazretleri'nden eteğine yüz sürmemize izin vermesini dilemeye geldik!

Dinadamlarının konağa girip çıkmalarına alışkın nöbetçi, bizimkine hiç ses etmedi-

ği gibi, Herkül'ü andıran vücuduna hayran hayran bakakaldı.

— Hoşgeldiniz, saygıdeğer *Kalogeri*'ler! Yaklaşın şöyle.

Kozma'yla İlia, hiç beklemediğim bir ikiyüzlülükle Arkont'un ayaklarına kapandılar. İyice yanlarına sokulup baktım: tanınmalarına olanak yoktu. Kozma, anlamlı bir biçimde bıyığını oynatıp bana göz kırparak:

— Aslan oğlunuzdan da kendisini kutlamayı unuttuğum için alçakgönüllüce özür dilerim, dedi: o da mutlu olur inşallah, Tanrı kendisine babasının bilgeliğini, uzun bir ömür ve Samurakis adını yüzyıllarca sürdürecek oğullar versin!

— Hayır dualarınıza teşekkürler, yiğitlerim! Üç gün üç gece konuğum olun, beyler paşalar gibi ağırlanın. Hangi manastırdansınız?

— Aynaroz dağındaki Aya-Gerasim manastırındanız, dedi Kozma bakışlarıyla Floriçika'yı yercesine; berikiyse, güneşe bakmış gibi gözlerini öteye kaçırdı.

— Çok garip, diye bir kahkaha attı Arkont. Sizin gibi keşiş görmedim doğrusu: sizi gören öyle ömrünüzü oruç ve duayla değil, bir oturuşta öküz yiyip fıçıyla şarap içerek geçirdiğinize inanır!

— Bakın Arkont, bizim en iyi besinimiz, içimizdeki Kutsal - Ruh'tur!

— Harika, azizim, harika! Kutsal - Ruh'un böylesine besleyici olduğunu bil-

mezdim doğrusu! Peki, parayı ne yapacaksınız?

— Ooo, Arkont! diye gürledi Kozma. Tanrı adına tapınaklar dikip ayakta tutmak için topluyoruz parayı; gece kandillerindeki yağ, mumlar, günlükler ve Kilise uğruna can vermiş şehitlerin altın giysilerinin bakımı için — yani ruhlarımızın huzurunu sağlayacak şeyler için! —

— Peki, öyleyse, ruhlarımızın huzuru için tam dört düka altını veriyorum size.

Ve İlia'nın elindeki kutunun deliğinden içeri saldı altınları; sonra defteri alıp kendi adını yazdı.

— Bak hele! diye bağırdı bağışçıların imzalarını okurken; Kırk-Serdar Mavromihalis'in, Arkont Kutzarida'nın evine de gitmişsiniz: ve adamlar topu topu onar *zlot* mu verdiler? Amma da eliskıymışlar!

— Doğrudur, gönlü zengin Arkont, doğrudur! Herkes kendine cennette lâyık olduğu kadar bir yer alır!

— Onlarınki pek rahat olmayacak galiba!

— Amin! Bizim manastırın mermer sunağı üzerine yalnız sizin adınız kazılacak altın harflerle; bu sunağın üstünde, yirmi iki kıratlık altından dökülmüş giysileri tam otuz kilo çeken Aya-Gerasim'in ikonası vardır. Duyduğumuz minneti göstermek üzere, he-

men şimdi bir *kiriakodromion** okuyacağım sizin için.

Üç adım geri çekilen — göğsünü şişiren, sakalıyla sırtındaki pelerini yele veren, gözleri alev alev yanan — Kozma gümbür gümbür sesle duaya başladı:

— Bir kerecik geldi insanoğlu şu yeryüzüne! Ve bizimdir bu dünya! Tanrı onu bizler için yaratmıştır! Ağacın gölgesi de, meyvesi de bizler içindir! Güneş ışınları da, üzüm suyu da, koyun eti de bizler içindir! Güzel çam ormanları da, serin yellerle memeleri kütür kütür olmuş, yavuz bakışlı, sonsuz arzulu güzelim *çobanitza*'lar da öyle! Gözümüzün gördüğü her şey bizim içindir, ve her şeyden bir parça almak gerekir: Tanrı'nın isteği de, insanoğlunun ihtiyacı da budur. Ama vay ki vay iki sıra dişinin koparabileceğinden fazlasını almaya kalkanın haline! O vakit öbür insan kardeşleri nimetsiz kalır, ve Tanrı kızar. O vakit, billur duvarlı saraylara vebayı salar; en göz kamaştırıcı kentleri ateşe verecek mahpusları hapislerden kaçırır; gece yarısı, tepeden tırnağa silâhlı adamların beklediği beylerin yatak odalarının ortasında dağda inme haydutları bitiriverir!...

— Yeter! diye bağırdı Arkont ayağa fırlayarak; sevmedim bu *kiriakodromion*'u!

Sonra bana döndü:

— Hadi, Jeremi, dedi, koğuşa götür bu

---

* Rumca: Pazar duası.

kalogeri'leri! Pazar duası yerine, haydutların hakkından gelebilsinler diye, silâhlarımı okuyup üflesinler!

Merdivenlerden aşağı indim, heybelerini sırtlarına vuran iki keşişi ardıma takıp koğuşa yollandım. Arnavutlar da kuyruğumuza takıldı. Koğuşa varır varmaz, bütün o ayaktakımı keşişleri istek yağmuruna tuttu:

— Aynaroz dağından getirilmiş kutsal anılarınız var mı? Tılsım var mı? Ya nazar boncuğu?

— Hepsi var, hepsi, dedi Kozma elini heybesine daldırarak. İşte size Aya-Gerasim'in başındaki kandillerde yanan ve sancılı yerlere sürülür sürülmez acıyı dindiren sihirli yağ... İşte denizdeki balıkların karnından çıkarılan; ve göğsüne takan kadını size deli gibi âşık eden mercan... Bu da, İsâ Efendimiz'in can verdiği çarmıhtan kesilmiş bir parçadır; haydut basmasına karşı en iyi tılsım budur. Ayrıca, fildişinden, sedeften haçlarımı var...

— Ver, ver! Yağ ver bize, kutsal ağaçtan ver, mercan ver, Aynaroz haçlarından ver!

Parayı kapan birşeyler almaya koştu. Kozma da elindeki bütün o mucize yaratan kıvır zırıvı büyük bir eliaçıklıkla onlara dağıttı.

Koğuştaki o akşam yemeği unutulur şey değildi. Arkont'un dostça karşılayışıyla uyandırdığı saygı epey artmış olan Kozma, görülmemiş canlılığıyla, anlattığı eğlenceli Aynaroz öyküleri, ve bir de dinadamına pek yakışmayan şakalarıyla Arnavutların gönlünü

iyice kazanmıştı. Böylece ömürlerinde ilk kez bekçi köpekliğini bırakıp insanlaşıyorlar: katılırcasına gülüyorlardı.

Yemekler birbirini kovaladı. Dere gibi şarap aktı sofrada. Keyiflerin doruğa çıktığı anda, Kozma, birden ciddileşip:

— Çocuklarım! dedi. İşi daha ileri götürmezden önce, görevimi yerine getirmek zorundayım: efendiniz, haydutlara karşı kullanacağınız silâhları okuyup üflememi buyurdu. Bunun için, bütün silâhlarınızı dışarı çıkarıp Arkont'un yattığı odanın pencereleri dibine koyacaksınız; orda, aydede gökyüzünde belirir belirmez, gidip hayır duamı okuyacağım. İlkin bu angaryayı başımızdan savıp silâhları dışarı çıkaralım. Ondan sonra sizlere benim *Sakız mastikası*'ndan* tattırırım.

Rumlar sevinçten çılgına döndüler:

— Sakız mastikası mı? Sahiden var mı yanınızda? Hey gidi Şio hey! *patrida d'Homyros* (Homeros'un ülkesi)! ey eşsiz mastika, dillerimiz bayram edecek be!

Bir sigara içiminden daha az sürede, koğuşta ne kadar çakmaklı tüfek, tabanca ve yatağan varsa, üst üste Arkont'un penceresi dibine yığıldı. Gürültüyü işiten Arkont camı açtı:

Sakız adasında yapılan, içine sakız katıldığından sakız rakısı da denen. Doğu'nun en çok aranan içkisi.

— Nedir bu gürültü patırtı?

— Silâhları okuyup üfleyeceğiz de, diye karşılık verdi Kozma.

— Hay aksi şeytan! Neyse, okuyun üfleyin ama dikkat edin, bütün tüfeklerin horozlarıyla çakmaklarını bozacaksınız!

— Korkmayın, Arkont, korkmayın! Okunup üflendikten sonra, çakmaklı tüfekler, içlerine barut yerine talaş bile koysanız ateş alır!

Bu şaka herkesi kırdı geçirdi.

Ondan sonra olup bitenlerse şöyle. Kozma, koğuşa döner dönmez, heybesinden herbiri en az üç *okka* çeken iki kocaman tahta matara çıkardı.

— Alın size mastika, Şio'nun gözyaşlarından yapılmış ünlü içki! Herkese ancak kocaman bir yudum düşecek, ama bununla yetinmek zorundasınız, çünkü Tanrı Şio'daki bütün dereleri rakıyla doldurmamış ne yazık ki! Hadi bakalım karavana taslarınızı alıp gelin!

Her tasa, kılı kırk yararak, dediği gibi tam bir yudum rakı koydu. Dağıtım bitince, mataralar Kozma'yla İlia'nın elinde, karavana tasları havada, hep bir ağızdan bağırıldı:

— Ortodoksluğun onuruna! Arkont'un ve bekçilerinin sağlığına. Silâhlarının her çatışmadan yengiyle çıkması dileğiyle *evia!*

— Yaşasın!

Rakılar içildi.

— Geri kalan *mastika*'yı da nöbet tutan arkadaşlara verelim, dedi Kozma.

Çıktık. Kozma dışarda koluma yapıştı:

— Koş, iki kucak yonga, taşıyabildiğin kadar odun, bir teneke de zeytinyağı getir, silâh yığınının yanıbaşına koy!

— İyi ama...

— Korkma! Her şey tamam. Bundan sonrası çocuk oyuncağı.

Cehennemî, tam bir kıyım gecesiydi o, hem de doğanın kış uykusundan uyanıp canlandığı günlerde... Ağaçları kökünden sökecek kadar güçlü yetmiş adam, kütük gibi sağa sola devrilmekteydi. Koğuştaki, üstü halı kaplı, bir boydan öbürüne uzayıp giden iki sıra ranza üzerinde de, yerlerde de, insanın içini bulandıran yemek artıklarıyla kusmuklar arasında, yaşamın keyfini sürdürmek üzere yaratılmış insan vücutları, ağızları köpük içinde, kıvrım kıvrım kıvranmaktaydı. Ulumaları ölüleri bile o derin uykularından uyandırabilirdi. Yapraksız, nemli kavaklar korkudan ürperiyordu sanki. O öldürücü *mastika*'dan içmeye yanaşmamış iki korkunç Rum, konağın girişinde, bıçaklanmış olarak kanlar içinde yatıyordu.

Kozma, yağ tenekesini yongalarla odunların üstüne boşalttı ve tutuşturdu. Silâhlar bir anda ateş aldı. Arkont'un yatak odasının pencereleri kızıla boyandı. Üçümüz birden odaya daldık.

Arkont, yüzü kireç gibi bembeyaz kesilmiş Floriçika'nın yanında yatıyordu. Bizi öyle Tanrı'nın adaletini dağıtmaya gelmiş elçiler gibi dimdik karşısında görünce, korkulu bir düş gördüğünü sandı, gözlerini ovuşturdu. Sonra doğruldu ve:

— Ne var, n'oluyor? Nasıl girdiniz buraya? Ve niçin?

— Eh, bu da Kutsal-Ruh'un bir mucizesi işte; *kiriakodromion*'un sonunu bağlamaya geldik, dedi Kozma tabancalarını çekerek,

— Vay haydutlar vay!...

— Ee, söylemiştim size: ve *Günün birinde, gece yarısı, dağdan gelen haydutları, tepeden tırnağa silâhlı adamların beklediği beylerin yatak odalarında bitiriverir* — hatırladınız mı sayın Arkont?

— Hey! Arnavutlar! Silâh başına!

— *Ve o vakit beyler boş yere yardım isteyeceklerdir! O vakit, başkasının gücüyle gelen her şeyin, yine başkalarının gücüyle uçup gittiğini anlayacaklardır!*

— Kimsin sen, Tanrı'nın cezası *kalogeros*? Haydutluğa başlayan bir keşiş mi?

— Hayır, Arkont! Öteden beri haydutluk eden bir keşiş!

Dördümüzün bindiği atlar, o zifiri karanlık gecede, Kalarasi'ye giden anayola diklemesine inen arayolda, birbirinin kuyruğuna takılmış, bin bir güçlükle ilerliyordu. En başta giden Kozma, Floriçika'ya:

— Memelerin, dünyanın dört bir kö-

şesinden esen yellerle sertleşip dikleşecek... diyordu. Vücudun buz gibi sellerde yıkanacak, güneşte kuruyacak, kır çiçeklerinin kokusuna bürünecek Ve Kozma tarafından sevileceksin.

Sonra atını durdurdu, Arkont Samurakis'in alev alev yanan konağına baktı, tam bir acımasızlıkla mırıldandı:

— Bir engerek yuvası daha kalktı ortadan...

Tam bir hafta, Jalomitza ırmağıyla daha başka akarsular boyunca, anayollardan kaçarak, durmadan güneye indik. Atların nalları, sulak tarlalarla, ıslatılmış ekmeğe gömülürcesine batıyordu. İnceden inceye yağan ve ardı arkası kesilmeyen yağmur, kimi zaman hepimizi iki çadıra tıkılıp kalmaya zorluyordu. O vakit suratımızdan düşen bin parça oluyordu. Ama sonra güneş çıkıyor; ılık nisan rüzgârı pelerinlerimizi şişiriyordu: ve bir anda eski neşemizi buluyor, her yanımızdan canlılık akıyordu.

Çoban kılığına giren İlia, köylere, ekmekle şarap almaya gidiyordu. Tavşan avlıyorduk. Geceleri fundalıklarda ya da sazlıklarda gizleniyor, sırayla nöbet tutuyor, çadırların önünüzdeki ateşi söndürmemeye bakıyorduk.

Kozma, yol boyu, Arkont'un konağındaki yaşamım konusunda tek bir şey sormadı.

Gece gündüz Floriçika'yla uğraştı. Canım sıkıldı bu işe:

— İki yıl boyunca, bir gün olsun talihsizliğime üzüldü mü kuzum? diye sordum bir akşam, konakladıktan sonra İlia'ya.

— Pek az.

— Öyleyse kalb falan yok bu adamda!

— Yoo, var, var; ama onun eliaçıklığı şarabınkine benzer: ancak yanındakileri ısıtır. Hem ısıtır, hem soğutur: Kozma'nın iki ayrı yanıdır bunlar.

Kızsa dilini yutmuş gibiydi. Sesini bin bir güçlükle işitiyordum. Utanıp sıkılma nedir bilmeyen Kozma'nın sesiyse, yanımızdaki çadırda, bağıra çağıra:

— Sen, Floriçika, sen, gönlümün sultanı olacaksın... diyordu.

İlia'nın dudaklarında acı bir gülümseme dolaştı. Ayaklarımızın dibinde yanan ateşin yalazını yansıtan gözleri ışıdı gecenin karanlığında.

— Ah, Jeremi, ah! dedi elimi tutup sakalını göğsüme yaslayarak, inlercesine. Kozma iblisin tekidir! Kadına söylediğini duyuyor musun? Bu sözü bir alay kadına söylediğini işittim ben. Ve hey ulu Tanrım, yalan söylediğini ya da içten olduğunu bilsem kafamı keserim! Evet, hepsine bir kumru yavrusu gibi sevgi ve yumuşaklıkla yanaştı; güneşin çatır çatır çatlattığı kuru bir toprağa düşen bereketli yağmur gibi eliaçık davrandı. Hepsine karşı bir erkek kedi gibi döneklik

etti, gözyaşları önünde, ölüm kadar ilgisiz kaldı. Dinle bak, Jeremi bir öykü anlatacağım sana. O zaman çok daha iyi anlarsın bu dediklerimi:

«Senin tutsak düştüğün *potera* çatışmasından aşağı yukarı bir yıl sonra, Moldavya'ya, acımasız bir derebeyinin asıp kestiği bölge halkının öcünü almaya gittik. Kozma, kendi beylik kuralı uyarınca, adamlarından ayrıldı, ikimiz, *marhitan* (pazarcı) kılığına girip bir akşam zorbanın konağına yollandık. Adam, elindeki özel koruyucularını, Moldavya ilbaylarını haraca kesmeye çıkan yiğit mi yiğit bir *haydut*'u tepelemek üzere kurulan *potera*'ya vermişti. Aldığımız bilgilerde: *Konakta, temizlemekte sizlere yardımcı olacağımız, topu topu yirmiye yakın ödlek uşak bulacaksınız,* deniyordu. Gerçekten de öyle oldu, konakta aşağı yukarı yirmi uşak bulduk, ama adamları kıskıvrak bağlamaya gelince, işler tam ters yönde gelişti, çünkü biz konağın avlusuna girip de sırtımızdaki çerçi (tuhafiye) denklerini yere bırakır bırakmaz, temiz yürekli, çarpıcı bakışlı bir köylü kızı gelip Kozma'nın içine od düşürdü, aklını başından aldı. Kız, hemen o akşam bizi alıp geceyi geçireceğimiz samanlığa götürürken, Kozma'ya:

Kaftanının altından hançeri
Gözüken gezgin-çerçici

efendimi öldürmeyeceksin, çünkü bana çok iyiliği dokundu, dedi.

Bunu duyan Kozma haykırdı:

«— Ey olgun kirazların ağzımızı sulandırdığı, yeşil çayırların insanı sırtüstü yatmaya çağırdığı, kuşların aşktan paylarını almaya giriştiği mevsimde doğmuş yavru, şu zorba herifin sana ne iyilik ettiğini söyle, yaptığı kötülükleri unutur, bu gece alacağım öçten falan vazgeçerim.

«— Evet, Kozma, hepsini unutacaksın bunların, çünkü efendim beni bir leş kargasının pençesinden kurtarmış, elini sürmeden beni özgürlüğe kavuşturmuştur: «Burda, dilediğin gibi yaşayacak, gönlünün çektiğini seveceksin», diyerek. Sözünü ettiğim leş kargası, bizim beyin kâhyasıdır, bu akşam *yeni ay*'a girdiğimizden, yarın sabah gündoğarken, şu gördüğünüz yoldan, efendisine topladığı ürün vergisiyle saygılarını sunmaya gelecektir. Tek başına, atla gelecek. Git önün kes, efendiye hazırladığın kurşunları uşağın karnına sık! Elindeki altınları al... Bununla yoksul köylülere sığır satınal!... Ondan sonra, kölen olayım.

«O gece, pipolarımızı tüttürüp yıldızları seyrederken, Kozma'ya:

«— İblis'in dediği gibi mi yapacaksın, Kozma? dedim.

«— Evet, İlia, İblis'in dediğini yapacağım, çünkü bu İblis'i seviyor, arzuluyorum.

«— Akıl yolundan çıkacaksın demek...

«— Şeytan'ın ta kendisi bile olsa, ardına düşeceğim...

«— Ve yılanın başını değil de kuyruğunu ezmek için canını tehlikeye atacaksın... Güçlüsün, Kozma, haksızsın!...

«— İlia, haklı olan sensin, ve bu iş canımı sıkıyor: kalk ayağa!

«Kalktım, Kozma sırtıma atladı; soluğum kesilip yere yıkılana dek döndüm samanlıkta. Bunun üzerine oturduk.

«Hadi bakalım, İlia, anlat şimdi aklından geçenleri.

«Başladım anlatmaya, Kozma, beni dinlerken, bir yandan da korkunç bir hırsla göğsünü yumrukluyordu.

«— Kozma... İnsan yarı kahraman olamaz... Sense bir kahraman sayılıyorsun... İnsanlar sana tapıyor... Oysa sen kahraman falan değilsin, ve hiç bir şeye tapmazsın... Ya da çok şeye taparsın... Yarın burdan çekilip gittiğimizde, ardımızdan: Kozma buraya ülkenin başına belâ kesilen canavarı öldürmeye geldi, ve sonunda topu topu bir kara yılan gebertti. Bunun nedeni, kara yılanın minik bir yer solucanını yemek istemesi ve bu solucanın Kozma'nın hoşuna gitmesi miydi acaba? denecek. Evet, koskoca bölge halkı böyle diyecek ardımızdan... Ve haklı da olacak... Sen haksız duruma düşeceksin... Bir kahramansa hiç bir zaman haksız duruma düşmemeli.

«Ertesi gün, tanyeri ağaranda, kara yıla-

nın geçeceği ana yolun kıyısındaki böğürtlenlerin ardında pusuya yatmıştık. Yer solucanı da yanımızdaydı. Kozma onun saçlarını okşuyor, içinden gelen arzuyu yenmeye uğraşıyordu, çünkü yer solucanı mer solucanı, doğrusunu istersen, kız erkeğin barudunu bir anda tutuşturacak türden, güneşten kopmuş bir alev parçasıydı.

«— Ah, Kozma, ah, çocukluğumdan beri düşlerimde sen varsın!

«— Ben de, dünya kuruldu kurulalı seni arıyorum, kor parçası!

«— Az sonra sana göstereceğim adamı öldüreceksin, değil mi?

«— Evet, öldüreceğim, çünkü şakaklarım zonkluyor, gözlerim yanıyor... Böyle şakaklarımı zonklatıp gözlerimi yaktığın sürece, suçlu ya da suçsuz, istediğin herkesi öldürürüm!

«— Ne yiğit adamsın, Kozma!

«— Yiğitimdir, yavrum, senin karşına çıkana dek yiğitimdir!

«Az sonra bir atlı belirdi, eyer çatısına bir heybe asmış, ağır aksak yol alıyordu. Sırtında tertemiz bir gömlek vardı, başı açıktı, yakışıklı ve sağlam bir adamın yaşama sevinciyle kendi kendine türküler çağırıyordu. Ansızın durdu, irkildi, başını sağa sola çevirdi, elini tabancasına attı: atlarımızın hemen yakından gelen aksırığını işitmişti. Ama kaygısı kısa sürdü, çünkü kız tepesine çöktü, önlüğüyle gözlerini örttü, Kozma da nişan alıp ta-

bancasını beynine boşalttı.

«Adam yana yıkıldı, at dörtnala kalktı... Doğan günün kızıla boyadığı yolda, at, ayağı üzengiye takılan efendisini sürükleyerek çılgınca koşarken, adamcağızın dağılan başı yerdeki tozları havaya kaldırıyordu.

«Kozma iblisinin karşısına dikildi:

«— Ee, kadınım, gönlün oldu mu? Ne istersin daha? Kardeşimi öldürmemi mi? Yoksa çalılıkta titreyen atımı mı? Hadi, durma, söyle!

«— Seni isterim, Kozma, seni...

«— Şakaklarım zonkladığı, gözlerim yandığı sürece, ölene dek seninim!

«Birazdan, iriyarı, aksakallı bir köylü atlarımızla birlikte çıkageldi. Kozma ona dört kese altın verdi:

«— Hepsi bu mu, Kozma?

«— Hepsi bu, dost, şimdilik!

«— İyi ama, görevini tam yapmadın.

«— Görevim falan yok: eliaçıklar kimseye bir şey borçlu değildirler.

«Atlara atladık... Kozma, bir günlük sonsuz aşkı kollarında, önde gidiyordu. Yirmi adım gerisinden de, insanoğlunun yalnızlığını düşüne düşüne, hiç sesimi çıkarmadan ben.

«Atların nallarının yosunları ezip kaydığı, tepemizdeki dalların iri yağmur damlalarını üstümüze yağdırdığı her an bir kazaya uğrayabileceğimiz, ağaçlıklı, taşlı yollardan, uçsuz bucaksız tarlalardan geçiyor, uzaklık-

ları yel kanatlı hayvanlarımızın sırtında, Sereth ağzına doğru iniyorduk.

«İlk akşam, içine dalmayı göze alamadığımız vahşi bir ormanın kıyısında konakladık. Ayağımızın dibinde, Tanrı'nın iyilikbilir kelebeklerinin gönlünü hoş etmek üzere bin bir ince koku yetiştirdiği, sürülmüş, sonu gelmez vadi.

«Derken dolunay gözüktü gökkubbede, konakladığımız fundalığı gizlerle, vadiyi cırcır böcekleriyle, Kozma'nın yüreğini acımasızlıkla doldurdu. Evet, o akşam, Kozma tam bir acımasızlıkla, düşman gibi davrandı bana, yalnız Tanrı ve özgürlüğümüz adına çaldığımı bildiği halde, dişi şeytanı için kaval çalmamı istedi.

«Çünkü kız:

«— Şu anda bir kaval çalınsa, gökkubbe açılır, İsâ Efendimizin melekleri yeryüzüne inip kutsal şarkılar söylemeye başlardı! demişti.

«Kozma ürperdi, gece yıldızının aydınlattığı yüzünü bana çevirdi: uzun zaman bir ateşi üflemiş gibi kızarıp şişmiş bir yüzdü bu. Onun coşkun ricasını anladım elbet, ama gözlerimi yere indirip sustum, duyduğum başkaldırı kanımı beynime sıçratmıştı.

«— Hadi çal, İlia!

«— Kimin için çalayım?

«— Sonsuzluk için!

«— Çok kısadır ama senin sonsuzluğun, Kozma...

«— Kısadır, İlia, ama yeryüzünü yakıp kavuran şimşek gibi güçlüdür.

«Belimden kavalımı çektim; deliklerini tükrükle ıslattım; ve çalmaya başladım... İlk sesler geceyi titretir titretmez, gök açıldı, melekler kutsal şarkılarına başladılar dişi şeytanın sesi, bülbülünkünden daha uyumlu madensel bir çağlayan halinde ortalığı sardı. Külahımın altında saçlarım diken diken oldu, parmaklarım kavalın üzerinde şeytansı bir ustalıkla hoplayıp zıplamaya koyuldu. Aklım, cehennemin cennetten daha iyi, türkü çağıran bir şeytanın da Tanrı'ya yakaran bir melekten daha dindar olduğuna inanmaya başladı:

Kimsenin sahip olamadığı
Kendiliğinden teslim olan ruhum ben.
Yoktur Tanrı'nın zorbası
Gönlüm bilmez günah denen şeyi

«Böyle dedi işte dişi iblis... Ve billur sesi, ormanın hışırtısını da, ağustos böceklerinin konserini de bastırdı. O vakit yasamı falan unuttum, Tanrı'ma ihanet ettim, çılgınlar gibi çaldım. Tuzlu ter damlaları içine girip gözlerimi yakana dek çaldım. O zaman durdum, yüzümü gözümü sildim ve ortalıkta Kozma'dan da, iblisten de en küçük bir iz kalmadığını — yeryüzündeki bütün insanlar gibi — karanlığın ve sessizliğin içinde, tek başıma oturduğumu farkettim.

«Ardı arkası kesilmeyen yağmur altında yolumuza devam ettik. Hayvanlar da, insanlar da, sudan çıkmış sıçana dönmüştü. Kozma, hazinesini korumak için, sırtında gömleğinin dışında ne varsa çıkarmış, biçimsiz ve ıslak bir paket haline gelen kadına örtmüştü. Geceleri kovuklarda geçiriyorduk. O zaman Kozma, müthiş bir bağlılık gösteriyordu kıza. Gidip tek başına kuru odun topluyor, güzelim ateşler yakıyor, öteberi kurutuyor, bize sıcak içkiler hazırlıyor, ve tam bir vahşi gibi, yarı beline dek çıplak, oturup silâhları temizliyor, kuru barutla dolduruyordu.

«Sonunda, ereğimize, yani Sereth ırmağının ağzına, bir yıl önce salcının dönekliği yüzünden *potera*'yla çarpıştığımız uğursuz yere vardık. O aşağılık herifin bize ettiğinin hesabını verme saatı gelip çatmıştı.

«Adamın hesabı tez görüldü, ama talihin akılalmaz dolaplarından ötürü, işler karıştı ve acımız iki katına çıktı.

«Atlar yüz adım ilerimizde başıboş otlarken, ırmağın Moldava yakasındaki köprü başına yakın bir çukura sinmiştik üçümüz de, Kozma, elde silâh, hainin gözükmesini bekliyordu. Hemen o gün yıldızı sönecek olan kadın sordu:

«— Ne yapıyoruz burda, Kozma?

«— Az sonra görürsün: ödenecek bir borcum var.

«— Borç öder misin sen?

«— Zaman zaman...

«Derken adam gözüktü, elleri cebinde bir sağa bir sola gitti, sonra alnına yazılanı gerçekleştirmek üzere, dosdoğru Kozma'nın tüfeğinin üstüne gelmeye başladı. Kozma silâhını omuzladığı an kadının beti benzi uçtu. bizimkinin koluna yapışıp bağırdı:

«— Dur! Kardeşim bu!

«Öfkesinden mosmor kesilen Kozma bir dipçikte kızı yere yıktı:

«— Senin kardeşinse, benim de can düşmanım! dedi.

«Ve kendisini bekleyen tehlikenin çok geç farkına varan salcıyı delik deşik etti. Kız, avaz avaz bağırarak kardeşinin yardımına koştu, ama berikinin artık böyle bir şeye ihtiyacı yoktu; üzerine kapanıp ağladı. Yanına vardığımızda kalkıp Kozma'nın karşısına dikildi

«— Kardeşimi öldürdün!

«— Ben bir casusu öldürdüm! Hem sonra, ne sanıyordun yani? Bundan böyle yalnız kâhyaları öldüreceğimi mi?

«— Kâhyanın pençesinden beni o kurtarmıştı. Bana en büyük iyiliği o etmişti!

«— Bana da en büyük kötülüğü: *potera*'ya sattı beni!

«Genç kadın cesedin yanına çöktü, duaya başladı. Biz de atları almaya gittik. Dönüşte, Kozma yere bir kese altın koyup bir haftalık sonsuz aşkına:

«— Duanı bitirince, kardeşini gömersin; sonra gidip bir manastıra kapanır, orda, en küçük bir çaba harcamadan, kılına zarar gelmeden, gönlünün çektiğince yakarırsın, çünkü Tanrı'nın da senin gibi kardeşleri vardır ve casustan falan korkmaz.

«Az sonra, kuşlar gibi özgür at sürerken, Kozma bana dönmüş, büyük bir inançla:

«— Kadın dediğin erkeğin yazgısını değiştirmek üzere yaratılmıştır! diyordu.»

İlia sustu. Sönmekte olan ateşin belli belirsiz aydınlattığı yüzünde çocuksu bir şaşkınlık vardı:

— Yaşamın bu acı veren yanlarını da düşün, Jeremi... dedi sözünü bağlamak üzere.

Ve kebesine sarılıp bir saman yığını üstüne devrildi.

Hafif bir yelin deniz gibi dalgalandırdığı çadırda tek başıma kaldım. Hiç uykum yoktu. Düşüncem, o güne dek yaşadığım şeyler üzerinde gezinirken, işitme duyum Kozma'yla Floriçika'sının çadırından birşeyler yakalamaya uğraşıyor, ama nesnelerin hışırtısından başka bir şey duyamıyordu. İçimdeki duyguların sıkıntısıyla çadırdan çıktım, birkaç adım atar atmaz zaman durdu. Her yanımı uyum sardı... Sürekli uyum... Sazların, Nemçe saparnalarının, yabani dutların, nilüferler

üzerine tünemiş binlerce kurbağanın ve tek gözlerini kapayıp uykuya yatmış kızkuşlarının oluşturduğu bu dünyada varolmanın gecesel mutluluğu kokuyordu burcu burcu. Bir sazan balığının sıçradığı, sonra lap diye suya düştüğünü işittim. Bir turna kuşu gagasını uzun uzun takırdatırken, bir çakırdoğan da güçlü kanat çırpışlarıyla gözle görülmeyen uzayı yırtıyordu. Batıdan esen okşayıcı yelin itişiyle, saparnaların pamuğumsu başakları Yaratan'a yöneltilmiş sessiz teşekkürler halinde soğa sola dağılıyorlardı.

Aklım başımdan gitti...

Kurşun gibi ağır bir el beni daldığım düşlerden uyandırdı. sıçradım: Kozma, kapkara bir kitle halinde karşıdaydı. Darmadağınık saçlarıyla keçeleşmiş sakalıyla bıyığı boynuna düşmüştü; kalın kaşlarının altından yalnızca etli burnuyla, içlerinde iyilik ve hoşnutluk okuduğum iki kocaman gözü gözüküyordu. Dingin, ciddi ve uyumlu kalın erkek sesiyle bana:

— Merhaba, Jeremi, özgür delikanlı!... dedi. Kozma'nın mutluluğu için uyumayıp nöbet tutuyorsun demek? Çok iyi... Ama artık dinlenme vaktin geldi... Hadi git yat! Kozma alacak senin yerini.

— Yanıyorsun, Kozma: senin mutluluğun için nöbet tutmuyor, bataklıkla iç içe yaşıyorum.

Bir adım geri çekildi:

— Haa, bak bu daha iyi! İki güzel şeyi birarada yapıyorsun: önce *kendini,* sonra *beni* düşünüyorsun!... Yasa böyledir zaten. Yalnız, söyle bakalım, sakın azıcık kızgın olmayasın bana?

— Evet, azıcık.

Kozma gerindi. İki yana açılan kocaman kolları karşısında, dünya küçüldü sanki.

— Sevdiğimiz birine içerlediğimiz zaman yapılacak en iyi şey, o küçük kini başımızdan atıp hemen sevgiye dönebilmek üzere, kızdığımız insanı yatırıp dövmektir; çünkü insanın içini kemiren öfke, sevgi dolu yumruktan çok daha yaralayıcıdır. Al sana mutluluk dolu bir göğüs, çekişle vursan yıkamazsın: hadi vur, Jeremi!

Olanca gücümle bir yumruk indirdim. Kozma kılını bile kıpırdatmadı.

— Daha hızlı vur!

Öfkeden kıpkırmızı kesilmiş olarak bir daha vurdum.

— Bir daha!

Elimi kaldırdım... Ama o ışıl ışıl yüzü, ayılarınki kadar geniş ve kıllı göğsü görünce... Hele beni kucaklamaya hazır, kartal kanadı gibi açılmış o kollar... Hayır, hayır, yapamazdım!

Kollarına atıldım, yüzümü erkekçe kokan kılları arasına gömdüm. Kozma beni bağrına bastırıp saçlarımı okşadı.

— Nen var Jeremi? Ne yaptım sana?

— Çok mutlusun, Kozma, mutluluğunsa beni çok, çok yalnız bırakıyor.

Karşılık vermedi, ama kurşun gibi ağır kollarının iki yana sarktığını, yüreğinin örse inen çekiç gibi ve bir saat düzenliliğiyle attığını hissettim. Sonra gidip Türk gibi bağdaş kurup oturdu, beni de yanına çağırdı, piposunu doldurdu, yaktı ve aşağı yukarı şunları söyledi:

— Bak yavrum, Kozma'nın mutluluğu başkalarını ancak yalnız ve boş bırakabilir. Yeni tomurcuklanmış ağaçları çırılçıplak bırakan, sevecenlik dolu taçyapraklarını koparan, yatağından ve mırıltısından hoşnut derelerin yolunu değiştiren, hayvanları öldüren fırtınaya benzer bir mutluluk... Her şeyi siler süpürür... Canlı olan her şeyi. Sonra gider kafasını bir yere, kendisini alıp hapseden kayalıklara vurur, ya da sonsuz gökle ve suyla dolu bir çukura gömülür. Ama yıkıcı olduğu kadar da verimlidir, o geçip gittikten sonra, yaşam daha büyük bir güçle yeniden fışkırır. Ben de işte bu kasırga gibiyim. Belki biraz daha iyilikbilmezim; belki ona oranla daha az doğruyum. Yalnız şunu bilmiş olki, ancak sıradan şeyler paylaşılır ve ortaklaşa yaşanır. İnsanoğlu çok mutlu olduğu anda, yalnız kalır; çok mutsuz olduğu zaman da öyle. Böyle bu iş: küçük bir çukurda herkes seninle birlikte sıçrayabilir; ama hiç kimse ardından uçuruma gelemez. Eksiksiz mutluluk da bir tür uçurumdur: az önce ken-

dini düşlere kaptırıp tehlikeyi unutacak, benim tarafımdan apansız yakalanacak duruma gelmemiş miydin? Özgürlük yoldaşlarımızdan hangisi seni bu noktaya dek izleyebildi? Geçen gün, Arkont Samurakis'in fare kapanına girip seni kurtarma arzusuna kapıldığım zaman kim düştü ardıma? İlia! İlia geldi ardımdan. Ama İlia, hiç bir zaman kulak asmadığım, koruyucu meleğimdir benim. Ve her zaman, istemeye istemeye ardıma düşer. Bu da, babamız olacak domuzun, bizi döllerken, haremine yalnız çılgınlık tohumu ekmeğe karar vermiş olduğundan ileri geliyor herhalde; böylece, bir sürü çılgın çıkarmış ortaya: cinsel çılgınlığın simgesi olan Kozma, yani ben; akıllı uslu çılgınlığın simgesi İlia; hafifmeşrepliği çılgınlık kertesine vardıran kızkardeşimiz Kira; ve son olarak da, hepimizden daha çılgın olan ve galiba çılgınlığını nerde kullanacağını bilemeyip kendini asan kaçık kardeşimiz. Ayrıca, bunu derken de pek emin değilim, çünkü hınzır cevizli çöreği öylesine çılgınca severdi ki, fırından çıkarılırken deli gibi olurdu, belki de ağzı çörek doluyken asmıştır kendini. İnsan çılgınlığı uğrunda ölmeyi bilmelidir. Ama başka birinin çılgınlığına karışmaya gelmez.

Kozma, bunu derken, gözünü çılgınca çadırına dikmişti: dolunay ufukta üç mızrak boyu yükselmiş, çadırın kapısına çıkıp kollarını kavuşturmuş, kıpırdamadan kendisini seyreden Floriçika'nın karşısında duruyordu

koyu kırmızı tekerleğiyle. Kızın çözülmüş gür saçları, kara bir katran gibi, beyaz ipekliden yapılmış Yunan pelerinine sarılmış omuzlarına dökülüyordu.

Kozma, bu güzel görünüm karşısında, namaz kılan Müslümanlar gibi diz çöküp yere kapandı, uzun süre öylece kaldı. Sonra, bitkin bir halde ağır ağır doğruldu, ayağa kalktı, koldan çok bacağa benzeyen çıplak kollarını göğe doğru uzattı. O anda Floriçika gözüme çok daha az etkili, öbür nesneler de soysuz ve buruşuk gözüktü; tam o sırada, esneyerek çadırdan çıkan İlia'ysa, kebesine sarınmış, zavallı bir adam gibiydi.

Üçümüz de ona bakıyorduk, ötekilerin de benim gibi düşündüklerini, yani Kozma'nın kendini şöylece üstümüze bırakmakla hepimizi ezeceğine inandıklarını sanıyordum; ama korkutmuyordu bizi.

Gidip Floriçika'nın beline sarıldı. Kız, bir tüy gibi taşınışına ses çıkarmadı. Ayağındaki Yunan pabuçları yerdeki yumuşacık yeşil halıya belli belirsiz değiyordu. Aynı ritm içinde birkaç adım attılar. Ama bu kırılgan bey hanımıyla kabasaba kaçakçıyı yan yan görenler, bir su perisinin gönlünü bir satir'e* kaptırdığını sanırdı.

Kozma işte orda, o anda, vahşi yüzünü aydedeye dönerek. elleriyle göğsünü sıkarak

---

Satir Teke ayaklı, hayvan kulaklı, küçük boynuzlu, yarı insan yarı hanvan tanrı.

haykırdı mutluluğunu. Atların başını havaya kaldırtan boru gibi bir sesle :

— Neden yüreciğim dışarı fırlayacakmış gibi atıyor? dedi. Neden kafesi dar geliyor hınzıra? Neden kanla boğulacakmış gibi oluyor acaba?

Oynaşının eline yapıştı, korkusunu açığa vurdu

— Floriçika! Sen, erkeğin arzularını alıp karanlıklara gömen bir uçurumsun! Sabır nedir bilir misin, hiç değilse! Az sonra, ay ışığında yola çıkacağız; ve tanyeri ağarırken, kızılmkilerin konakladığı yere varacağız. Otuz sabırsız yiğit bizi bekliyor orda! Hepsi de yasadışı, ölümden korkmayan insanlardır. Yasa diye tek bir şey bilirler: yaşamın en son ereği olan arzularını doyurmak! Bu ereğe engel olan her yasaya, ölümü göze alarak karşı çıkarlar. İşte bu yüzden kahraman diyorum ben onlara Hele insanı büyüleyen, azgın boğanınkileri andıran bakışları, kalpleri delip geçen sivri uçlu bıyıkları, yüzdeki ayva tüylerini okşayan kıvırcık sakalları, butlarına yapışık kısa pantalonları ve için için kaynayan Tanrı'nın cezası yumurtalıklarıyla kadınların gözünde iyiden iyiye birer kahramandır hepsi.

Ve Kozma olanaksızı istedi:

Floriçika, minik çiçek,
Her yakışıklı delikanlının ardına düşecek!

— Sen sakın havalanma... Ben bu adam-

ların başı değil, Tanrı'sıyım; ama kadın karşısında hiç bir Tanrı duramaz! Bense, Kozma olarak kalmak, Kozma olarak ölmek istiyorum. Bana bağlı kalacağına yemin et, Floriçika!

Floriçika, kışın kızaklara takılan çanlarınkine benzer bir sesle neşeli bir kahkaha attı; ay, bu kahkahaya, bütün bataklığı sevince boğan bir gümüş örtüye bürünerek karşılık verdi:

Kozma, Kozma, bileği güçlü,
Dokuz yerde birden vuruşan Kozma,

— Şimşekten bir bardak suda çakmasını mı istiyorsun? Koskoca meşeye gel yatağın altında bit mi diyorsun? Toprağa, karnını yaran saban demirine diren mi diyorsun? Kendisini dölleyen tohumdan kaçınsın mı yani? Ha, ha, haa!...

Sonra, uçmaya hazırlanan kuğu gibi, geniş yenli kollarını iki yana açtı, çadıra doğru koşup gözden yitti; beti benzi sararan Kozma'ysa, kolu kanadı kırık, doğruca İlia'nın yanına gitti, alçak sesle sordu:

— Şu kadının bana verdiği karşılığa ne dersin, İlia?

İlia, boynunu da, yüzünü de uzatarak:

— Kadının hakkı var, verdiği karşılık doğru ve hakedilmiştir derim.

Aklı başından giden Kozma uludu:

— Şeytanlar alsın seni de, aklını da, doğ-

ruluğunu da! Bu değil ki benim öğrenmek istediğim!

— Nedir peki? dedi İlia hiç istifini bozmadan.

Beriki onun kulağına eğildi, öfkesini yenmeye çalışarak:

— Bu kadın, on yedi yıl önce, çam ormanında rastladığımız *çobanitza* olmasın İlia?

— Olabilir, Kozma... Belki de odur... Ama emin değilim. Ayrıca, bunu öğrenmenin ne yararı var? Eğer gerçekten çam ormanındaki *çobanitza*'ysa, o geceki burnu büyüklüğünü hatırla. On yedi yıl sonra, eskisiden daha iyi bulduysan, bu, kadının ata benzediğini gösterir: koştukça açılır.

Kozma, piposu ağzında, olduğu yere çöküp düşüncelere daldı.

Ay tam tepemize çıktığında, konakladığımız son yerden ayrılmış, kaygan yapraklarıyla yüzümüzü ıslatan sazlar ve Nemçe saparnaları arasında kendimize bir yol açarak ilerliyorduk. Kimse konuşmuyordu.

***

Hey ulu Tanrım, kimse ağzını açıp tek lâf etmiyordu. Oysa konuşmak gerekti. Konuşmak ne demek? Ulumak, sille tokat birbirine girişmek, kırıp geçirmek, un ufak etmek gerekti. Ayağımızın altında canavar ağzına benzer yarıklar açacak bir yer sarsıntısı

gerekliydi bize; ya da kafamızı şişirip davula çevirecek Beç tavuğu yumurtası kadar bir dolu; bizden kat kat üstün, her yanımızı yara bere içinde bıraktıktan sonra hepimizi palas pandıras kaçmaya zorlayacak bir potera'yla kapışmak gerekti; Kozma'nın kafasında vıdık vıdık gelişen ve yıkımına yol açacak düşüncelerin beşiği olan şu sessizliği bozmak üzere ya bir yıldırım düşmeli, ya veba salgını başgöstermeli ya da buna benzer bir belâ açılmalıydı başımıza.

Aslında ben hiç bir şeyden kuşkulanmıyordum tabiî. İlia birşeyler biliyordu belki, ve belki Floriçika da. Ama çok geçmeden, karanlık dağılıp da tanyeri ak kefenini yüzlerimize ve yeryüzüne atar atmaz hepimiz öğrendik durumu.

O sırada ıssız bir tarlanın ortasındaydık ve dolamaçlı patikada, birerli kolda, ağır ağır yürüyorduk. Soğuğa hiç gelemeyen Floriçika, kendini atın salınışına bırakmış, Kozma'nın kollarında uyukluyordu; Kozma'ysa, dünyayı falan unutmuş, o kaba ve yağlı suratını eğmiş, korkunç bir bakışla kucağındaki hazineyi seyrediyordu. Kana susamış yırtıcı hayvanınkini andıran bakışları kimi zaman, başına buyruk insanlara özgü harika bir burunla süslü, dingin çizgili kızoğlankız yüzüne, kimi zamansa, pelerinin altında beliren ve atın salınışıyla dalgalanan tatlı çizgili karna takılıyordu.

Ansızın, Kozma atını durdurdu, kucağındaki değerli yükü bıraktı; Floriçika, yumuşak bir yastık gibi sevgilisinin dizlerine serildi. Açılan gözlerinin içi gülüyordu. Saçları yere dökülüyordu. Omuzları, göğüsleri ve kalçaları şeytansı bir uyum içersindeydi.

Kozma bu eşsiz hazineye baktı, baktı, sonra haykırdı:

— Ne yani! Her sabah bağrını açan, tohumu kabul eden bir tarla mı bu? Ve ben, Kozma, malıma uzanan elleri kesmeden, ömür boyu bu lâfları mı dinleyeceğim, ha?

Floriçika, kollarını başının üstünde kavuşturdu ve hoşgörülü bir küçümsemeyle:

— Evet, Kozma... dedi. Bütün bunları dinleyeceksin, ayrıca şu sözümü de: sürülmemiş tarlaya kimse değer vermez, sen bile.

Ve yılan gibi kıvrak vücudunu kıvırarak yere atladı. İlia ile ben de ardından.

Kozma hiç istifini bozmadı, ama kanı beynine sıçrıyordu: Floriçika'nın verdiği karşılık onu can evinden vurmuştu. Korkunç bir öfke kasırgasından başka bir şey saramazdı bu yarayı; kadının omuzları bunca ağırlığa dayanamayacak kadar zayıf olduğundan, öfkesini kendine döndürdü. Biz daha olup biteni anlayamadan, eyerden aşağı kaydı, atın altına uzandı, çelik gibi elleriyle hayvanın ayağına yapışıp kaldırdı, göğsünün üstüne koydu. Aynı anda, bir tekme attı hayvanın karnına, bu türlü sertliklere alışmamış

olan at acı acı kişneyip efendisinin göğsünde tepindi.

Üçümüz birden, gözlerimiz dışarı uğramış halde yardımına koştuk. Kozma'nın yüzü mum gibi sararmıştı, ağzından burnundan kan geliyordu. Buna karşılık, gözleri yumuşacık ve dingindi. Floriçika'nın haykırışları karşısında birşeyler söylemek istedi; ağzından boşanan kan buna engel oldu. Usulca gözlerini yumup bayıldı.

Öldü sandık, alıp tarlalardan birine taşıdık, orda soluk aldığını gördük, kana bulanmış yüzünü yıkadık, ayılttık.

Azıcık sararan Floriçika başını dizlerine yatırdı, yüzüne yapışan saçları kaldırdı, sevgiyle öptü:

— Dostum... dostum... Kötülük etme, n'olur! Haksızlık etme! Yaşamdan, bize verebileceğinden faslasını isteme!

Kozma, hırıltılı bir sesle homurdandı:

— Vız gelir bana haklı... haksız... yaşamın vereceği ya da veremeyeceği... Yaşam dediğin, nah şu göğsümdür. Onun istediği her şeyi, canım pahasına isterim. Şimdiyse, malıma uzanan elleri kesmek istiyorum... Keseceğim de!

Bunu söylerken, sararan yüzünü yeniden al bastı. Ufukta beliren güneşin gönderdiği portakal rengi ışınlar altında, iyice ovulmuş bakır gibi yandı. Kozma gözlerini ardına dek açıp, ufukta, gözle görülür bir hızla yükselmekte olan, yarım güneş tekerleğine baktı.

Sonra, ağır yaralılara özgü müthiş bir çabayla göğsünü kaldırdı, güneşe doğru kanlı bir tükrük savurup öfkeyle şunları söyledi:

— Sen... beni... dünyayı... ve de... yaratana...

Alacağı karşılığı dinlermişcesine bir anda sustu, ama yeni bir kan dalgası kapanan ağzını açtı ve kan göğsüne boşaldı.

Kozma, yaşama duyduğu tüm nefreti dile getiren, ardına dek açık gözlerini dikerek Floriçika'nın dizine devrildi. Hiç birimiz yardımına koşmaya cesaret edemiyorduk.

İlia koluma yapıştı, sürülmemiş tarlaya doğru çekti beni.

— Nasıl öldüğünü görmeyeyim diye mi uzaklaştırıyorsun beni? diye sordum İlia'ya az ilerde.

O, gözünü dikmiş, iri bir akbabanın görkemli uçuşunu izliyordu.

— Onun bu yaradan öleceğini sanmam; Kozma dokuz canlıdır. Ama sonunda ölecek: yarın, bir hafta, ya da bir ay sonra ölecek, çünkü kafasında fazladan bir tahta var, işte bu fazlalık canına okuyacak... Amansız bir hastalıktır bu. Dur da anlatayım sana. Her insanın yüreğinde, uyuyan bir kurt vardır. Yumuşak başlı adamda bu kurt hiç bir zaman uyanmaz, ya da pek ender olarak uyanır, esner, yeniden uykuya varır: böylesi, aynı

taşa günde on kez çarpan, kızıp küfreden, ama taşı kaldırmayan kişidir; ya da, kapısı gıcırdadığı zaman: «Hay dinine yandığımın kapısı!» demekle yetinendir — alıp kapının menteşelerine azıcık yağ damlatmak aklına bile gelmez. Bu, Tanrı'nın, akıl erdiremediğim bir nedenle, hafta sonunda, beyni insanoğlundan önceki sayısız harikayı yarattıktan sonra ortaya çıkardığı insandır. — Haftanın altı günü Tanrı'nın çevresinde dönenip yaptıklarını eleştirmekten başka bir işe yaramayan İblis, pazar gününden yararlanıp insanoğlunun kafasına fazladan bir tahta daha, şeytansı tahtayı, işler dilediği gibi gitmediği, arzularına set çekildiği zaman atan tahtayı ekleyivermiştir. Ancak, cumartesiyi pazara bağlayan gece, sıradan insanın yeryüzünü bir sürü sersemle dolduracak vakti olmuştur, vırt zırt kafası kızan insan sayısının onca az oluşu da bundandır işte. Bununla birlikte, kafalarındaki tahtalar öbürlerinden fazla olan, yeryüzünün altını üstüne getirip tanrısal huzuru bozmaya yetecek kadar insan türemiştir; öyle ki, günün birinde, Ermiş Pierre gelip Tanrı'ya yakınmıştır: «Ulu Efendim, demiştir, benim çoban seninki gibi sakin, akıllı uslu, söz dinleyen, güzel bir oğlan değil. Benimki kavgacının gürültücünün biri: koyunlardan biri yokoldu mu, bütün köpekleri alıp koskoca sürüyü oracıkta bırakıyor, yitenin ardına düşüyor; peynir biraz acıdı mı, kaldırıp suratıma atıyor; geceleyin bir bit

herhangi bir yerini ısırdı diye, ortalığı velveleye verip adamda ne uyku bırakıyor ne bir şey. Senin anlayacağın, Ulu Efendim, başım iyice dertte!» Yaratan değneğini kaptığı gibi, danışmanıyla birlikte yola düşmüş. Onlar otlağa vardıklarında, Yüce Dağ'ın çobanı, ağzı bir karış açık, uyumaktaymış, bizimkiler gelince uyanmış, kalkıp saygıyla selamlamış onları. Yüce Efendimiz de kendisini kutsamış. Ermiş Pierre'in çobanı, bir tepenin başında oturmuş, büyük bir tutkuyla kaval çalıyormuş, öylesine kendinden geçmiş durumdaymış ki, Tanrı bile kulak vermek zorunda kalmış; sonra omuzuna dokunup: «Söyle bakalım, dostum, demiş, neden koskoca sürüyü bırakıp tek bir koyunun ardına düşüyorsun? «Çünkü hep en çok sevdiklerim sürüden ayrılıyor», diye karşılık vermiş çoban, hiç istifini bozmadan: buysa, Tanrı'nın pek hoşuna gitmemiş. «İyi ama, oğlum, seni buraya hizmet edesin diye koyduk. Sevmek ya da nefret etmek senin gibi uşakların işi değil ki!» Berikinin tepesi atmış: «Ne yani? Her şeyden önce insan değil miyim ben?» Çobanın saldırganlaştığını gören Tanrı, tepesine vurduğu gibi derin bir uykuya yatırmış adamı, eğilip kafatasını incelemiş ve haykırmış: «Hah, Şeytan'ın parmağı karışmış bu işe: bir tahtası fazla bu kafanın!» Ve o fazla tahtayı çıkarmış. Çoban, sakin, akıllı uslu, söz dinleyen, tatlı bir oğlan olarak uyanmış. Konuklardan, gelip kendisini uyur buldukları için özür

dilemiş, yerlere dek eğilip selâmlamış ikisini de, kaval çalmayı aklının köşesinden geçirmemiş, bundan sonra ancak bir uşağa yakışır ölçüde sevip nefret etmiş. Kozma'nın kafasındaki fazla tahtaysa, yaşamının tümüdür. Tanrı olsam, bu tahtaya el sürmezdim. Ama bizimki can verecek... Şu kadının uyandırdığı kurt, yiyip bitirecek onu. Hani kurtarmak için malına uzanan iki bey elini kesmek yetse, seve seve yardım ederdim ona...

İlia, düşüncesinin geri kalan yanını kendine sakladı.

Neye inanacağımı şaşırmıştım... Yalnız, Kozma'nın ağır hasta olduğunu ve yakında öleceğini biliyorum. Bu da bana müthiş acı veriyordu.

O sırada, yiğit yoldaşlarımızın konakladığı ormanın çok çok bir fersah uzağında, Çernavoda ile Kalarasi arasındaki uçsuz bucaksız topraklarındaydık. Adamlar, beni kurtarmak üzere, kelleyi koltuğa alıp tek başına yola çıkmış olan önderlerini bekliyorlardı. Ölü müyüz, diri miyiz bilmiyorlardı; ve bizi o çorak tarlaların ortasına mıhlayan Kozma'nın apansız öfkesi olmasa, şimdi çoktan dostlarımızın yanında bulunacaktık.

Ne yapacaktık peki şimdi? Bulunduğumuz yer tehlikeliydi: az ilerden büyük il yolu geçiyordu. Tuna üzerindeki Çernavoda sallı geçidinden topu topu bir buçuk fersah uzakta bulunduğumuza göre, her an yakalanabilirdik.

İçimdeki sıkıntı gelip boğazımda düğümlendi... İlia'ya baktım: düşünüyordu. Her zaman dümdüz olan alnı kırış kırıştı. Bile bile ölçülü atılan adımları bile düşüncelere dalmıştı sanki. Tepeden tırmağa düşünce kesilmişti. Topuklarına dek uzanan kebesi ona içten bir keşiş ciddiliği veriyordu. Dört bir yana saran sessizlikte tek bir kanat çırpışı bile işitilmiyordu Yayla, bir gömütlük (mezarlık) sessizliğindeydi ...Yalnız birkaç devedikeni, insanın içini burkan bir hüzünle başlarını sallıyor, dünya kuruldu kurulalı orda duran üç beş kum tepeciği, bu ıssız çölün kuraklığını yumuşatıyordu.

İlia gezintisini bu tepeciklerden birine yöneltti, tepeye tırmandık. Orda, gözleri aşağıda oturan ve pek seçilmeyen Kozma'yla Floriçika'da, kebesinin altında tüfeğini çıkardı:

— Bakalım bizim Kozma ne kadar hasta, dedi.

Ve sözünü bitirmeden tüfeği ateşledi. Kozma, bir saniye sonra, kollarını: *Tehlike mi var?* anlamına havaya kaldırmış, yüzü bize dönük, ayaktaydı.

İlia tüfeği namlusundan kavradı, başının üstünde çemberler çizdi, bunun anlamı: *Kaygılanacak bir şey yok!* demekti. Alnındaki kırışıklar bir anda silindi:

— Haa! Bu iyi işte! Bacakları gövdesini taşıdığı sürece korku yok demektir!

Aşağı indik. Kurumuş koyun pisliklerini gösterdi bana:

— Yakınlarda bir sürü olmalı. Gidip küçük bir süt kuzusu arayalım.

Gerçekten de, yaylanın kıyısındaki su baskınlarından ırak, yer yer söğüt ağaçlarıyla kaplı bir otlak sayısız koyun beslemekteydi. Yanlarına vardığımızda, korkunç çoban köpekleri karşıladı bizi. Çoban, tek bir buyrukla onları kuzeye çevirip yanına çağırdı, ayaklarının dibine çöküp kuyruklarıyla yeri dövmeye başladılar. Çoban, cüce gibi bir karış boyluydu. Esmer, çok kıllı bir adamdı, kaçula'sını kulaklarına dek çekmiş, uzun bir *sarika*'ya sarınmış, çenesini kalın bir değneğe dayamış, ayakta bizi bekliyordu. Silâhlı olup olmadığını bilmiyorduk, ama deneylerle dolu yaşamının oluşturduğu sert çizgili yüzündeki kesin istem, vücudunun rahatlığı, özellikle de bizleri tepeden tırnağa süzen minik kara gözleri, insan güzelliğine saygı duyan herkesi etkileyecek nitelikteydi. Ancak korkağın biri vurur böyle bir adamı; vurulup düştüğü zamansa yer titrer.

İlia, on adım kala durdu:

— Biz iyiniyetli kişilerden, sana iyi gün dilekleri, çoban kardeş.

— Hoşgeldiniz, yolcular, inşallah düşünceniz de sözünüz kadar tatlıdır.

— Düşüncemiz şu, bu sürünün sahibi misin, yoksa uşağı mı?

— Kendi gönlümün efendisiyim. Sürüye gelince, o da beni özgürce yaşatıyor.

— Öyleyse, sağlam yapılı dört kişinin karnını doyuracak bir kuzuya kaç *sfanz* istersin?

— Dürüstlük safanz'la ödenmez, canlar. Dilediğinizi seçin. Karnınızı doyurmak için istediğinize göre, yünü az olanı ayırın. Afiyetle yiyip, sağlığıma dua edin.

Kuzu İlia'nın kucağında, Kozma'yla Floriçika'nın yanına döndüğümüzde, güneş gökyüzünün bir çeyreğini geçmişti. Bizimkiler bir çadır kurmuş, sessizce gölgesine uzanmışlardı. Sırtlarındaki yüklerden kurtulan atlar çayırlıkta otluyordu. Yerdeki pıhtılaşmış kan lekelerine sinekler konmuştu. İlia bunları toprakla örttü, sonra kuzuyu alıp böğürtlenlerin ardına, ta öteye gitti, kızarmış, küle ve kömüre belenmiş olarak geri getirdi.

Ekmeğimiz kalmamıştı. Şarabımızsa, topu topu yarım *ploska*'ydı. İlia yere bir örtü serdi, kuzuyu parçaladı. İyice açıktığı belli olan Floriçika hemen sofranın başına geçti, Türk gibi bağdaş kurup oturdu. Kozma da aynı şeyi yaptı, ama hiç de hevesli gözükmüyordu, aklı başka yerdeydi: yanımızda değildi. İlia onu kendine getirdi.

Başından külahı çıkardı, havarilere özgü köklü inancın izlerini taşıyan uzun yüzüyle:

— İnsanoğlunun elinden çıkmamış yasalara boyuneğelim, dostlar... dedi...

Kozma hemen atıldı:

— Ben hiç bir şeye boyuneğmem!

— Ve onları, değişmez yasalar olarak kabul edelim...

— Hiç bir şey de kabul etmem!

İlia ne diyeceğini şaşırmıştı. Büyük bir hoşgörüyle, Kozma'yı daha çok kızdırmak istemedi, ilk kendisi başladı yemeye. Ama biz yemeği bitirdiğimizde, Kozma topu topu üç lokma yemiş, üç yudum şarap içmişti. Buna önce kendisi kaygılandı:

— İlia kardeş, *ölüm yılına girdim* galiba ben... Kendimi bildim bileli, öfke iştahımı kesmemiştir. Ne dersin, İlia kardeş?

İlia dimdik gözlerinin içine baktı:

— *Bade** Kozma, öleceksin galiba...

Bu sefer şaşkınlık sırası Kozma'daydı, ama yine de etine iğne batırılmış gibi sıçradı

— Öleceğim, değil mi, İlia? Ve Floriçika alacak canımı!...

Kadın buna karşı çıktı:

— İyi ama, Kozma, seviyorum ben seni! Öteden beri sevdim.

Kozma bu sözü yine eledi:

— Öteden beri sevdin... Ve alnın lekeli geliyorsun karşıma!

— El sürülmemiş olarak gelenleri ne yaptın, Kozma?

---

* Rumanya'da, halkın kendisinden büyükler için kullandığı bir terim.

— Ertesi gün unuttum, ama bu benim değil, Tanrı'nın işi: erkeğe arzuyla yanıp kavrulan bir döl torbası verdiğine, susuzluğunu hep el değmemiş kaynaklarda giderme zevki aşıladığına göre, ettiği haksızlıkları açıklamak ona düşer.

İlia gözlerini ardına dek açtı ve söze karıştı:

— Doğru, Kozma, doğru!... Tanrı'da azıcık hak adalet kavramı varsa, bu iş karşısında epey bocalaması gerek. Ben çılgınlığınla kabul ediyorum seni. Ve seni ölümden kurtarmak için, bize yaraşmayan bir öç almal yetecekse, hemen şu anda hazırım. Söyle bana, kime kızgınsın?

— Tanrı'ya!... Bütün dünyaya!

— İyi ama, Tanrı'yla da, bütün dünyayla da savaşamayız! Derdin Floriçika'dan geliyorsa, onun da bu işte hiç suçu yok.

— Kozma'ya hiç kötülük etmedim ben, diye sızlandı Floriçika. Ama başkalarına dersen, evet, çok kötülük ettim onlara, diri diri yaktığınız Arkont Samurakis de içlerinde olmak üzere...

— Ohh, canıma değsin!... diye dişlerini gıcırdattı Kozma.

— Ya da Silistre Paşası'na...

— Silistre Paşası mı? O köpek de kirletti seni? Ben de hemen gidip kulaklarını keseceğime, oturmuş burda kuzu yiyorum ha?

Kozma, bunu der demez ayağa fırladı, ve

o zaman, gözümün önünde, şimşek gibi hızlı ve parlak bir sahne geçti.

Hepimiz ayaktaydık. Kozma, kireç gibi beyaz bir yüzle yanıma geldi, bir elini omzuma koydu:

— Jeremi, dedi, sancım var, hakarete uğradım, bütün servetini yitirip yıkıldığını gören oyuncu kadar dertliyim. Gönlün zengin midir? Aşağılık bir işte, İlia gibi, o körpecik bileğinle bana yardım etmek ister misin? Evet, aşağılık bir iştir bu, ama belki de beni dertten kurtaracak: Silistre Paşası'nın gırtlağına erimiş kurşun akıtmak istiyorum! Yardım et bana! Oğlumsun benim, canını da, özgürlüğünü de bana borçlusun!

Bunun üzerine Floriçika kaplan gibi aramıza sıçradı ve şiddetle bizi birbirimizden ayırdı:

— Yalan!... diye haykırdı gözleri dışarı uğramış bir halde. Yalan! Canını da, özgürlüğünü de bana borçlu! Bir yanılsamanın ürünüdür o, dolayısıyla, canını bir düşe adamalıdır: benim onun anası!

Floriçika, Tanrı'nın adaletini dağıtmaya gelmiş bir elçi gibi dimdik dururken, biz üçümüz de, yıldırımla vurulmuş gibi bir adım geriledik.

Kozma, eliyle yüzünü sıvazladı, heyecanla sordu:

— Kimsin sen anlaşılmaz kadın? Çar ormanındaki *çobanitza* olmayasın?... Kucağın-

da çocukla yoluma çıkan, sonra yitip giden sen misin yoksa?

Floriçika kollarını kavuşturdu, yüreğimi paralayan, bana, Arkont'un konağındaki hüzünlü *kulübe*'me geldiği geceyi anımsatan, ağlamaklı bir sesle:

— *Eksiksiz mutluluğu* arzulamış olan, gözlerini güneşe dikip düş görmeye kalkan ve gözlerini yakan kadınım ben! Bir düş gecesinde gözümü yakan ve bana her şeyi olduğu gibi görmeyi öğreten güneş sendin Kozma. O günden beri çok yol aldım, kendi elimle çarmıha gerdim kendimi, ve şu anda eskisinden daha ak olarak karşındayım: artık yalnız kendim için istemiyorum *dünyanın bütün mutluluğunu*. Ama ne yazık ki sen benim geçtiğim yollardan geçmedin, acımayı bilmiyorsun. Haksızlık yalnız ucu sana dokunduğu zaman ayağa kalkıyor seni, ve tek bir arzun için, bütün dünyayı içip bitirebilirsin. Ama şimdi sana, biricik putumuzun hâlâ sen olduğunu göstereceğim, Kozma: aşağılık bir öç almanın seni içini kemiren hınçtan kurtaracağını umuyor, kölelik zincirlerini kırmak üzere yaratılmış ellerini kana bulmak istiyorsun; daha da kötüsü, ancak haklı başkaldırıyı tanıması gereken Jeremi'nin körpecik yüreğine nefret tohumları ekmek, onu tiksindirici bir kan dökücü haline getirmek niyetindesin. Peki, seni alıp Silistre Paşası'na götüreceğim, ama tek bir koşulum var: bundan böyle her dediğimi yapacağına yemin et!

— Her dediğini yapmak mı? diye bağırdı Kozma başını öne eğerek; peki, Floriçika, şimdiye dek kendinden başka kimseye boyun eğmemiş bir adam olan ben, her dediğini yapacağım; ama bu da gösteriyor ki, gerçekten ecelim geldi, «ölüm yılına» girdim. Başkasının buyruğuna girdiği andan sonra Kozma, Kozma olmaktan çıkmış demektir!

Kadın denen yaratığın eteklerinde, dünyanın yaratılışından önceki gizlerin bir parçası gizli galiba.

İlia'yla ben hemen arkalarından giderken, Kozma'nın yanında at süren Floriçika'ya bakınca bu fikir geldi aklıma. Erkek gibi binmişti ata. Geniş eteği, böyle oturmasına engel olmuyor, ama ipek çoraplı bacakları, canından bezmiş bir keşişin bile aklını başından alacak güzellikteki bacakları dizine kadar gözüküyordu. Kolsuz sıktırması içinde dik ve rahat duran gövdesi atın adım atışına göre dengeli ve alımlı bir biçimde salınırken, başı, vidalıymış gibi durmadan sağa sola dönüyor, bakışlarıyla uçsuz bucaksız yaylayı tarıyordu. İşte o zaman, sözünden dışarı çıkmamaya söz verdiğimize göre, kendi kendime, başımıza buyruk kesilen istemin şu kırılgan başta mı, yoksa sırtına bindiği atın tüm sağrısını örten şu geniş eteklerde mi saklı olduğunu düşündüm...

Buyurma yetkisini artık elinde bulundurmayan Kozma'ysa, onun yanında, kıpırtısız, ağır bir kitle gibi duruyordu. İlia'ya gelince... O ne bir şey yitirmiş, ne de kazanmıştı. Ama çok garip şeydi doğrusu, bir anda Kozma'nın istemini, İlia'nın aklını avucuna alan şu kadın!

Üstelik de anam olduğunu söylüyordu! Kozma da babam olduğunu! Ve ikisi birlikte, hiç akıl erdiremediğim bir işi sonuca bağlamaya gidiyorlardı: Silistre Paşası'na, Kozma'dan önce mi, sonra mı, her neyse işte, Floriçika'yı sevmiş olmanın hesabını soracaklardı! Peki ama, Paşa'nın kusuru neydi? Ya Kozma'nın hakkı? Neden yoldaşlarımızı sıkıntı içinde bırakıyorduk?

Nasıl da karanlık şeylerdi bunlar!

Bununla birlikte, Kozma'nın boyunduruk altına girdiğini farkettiğimden beri sırtımdaki yük kalkmıştı, çünkü yavaş yavaş ondan ürkmeye başlıyordum. İlia'nın da keyfi yerinde gibiydi. Demek ki, atılacağımız serüven pek öyle acıklı bitmeyecekti, ayrıca, bir Arkont'un tadına baktıktan sonra, gerçek bir paşa göreceğime seviniyordum.

Silistre'ye gidebilmek için, salla Tuna'yı geçmek gerekiyordu.

Floriçika, dar ara yola değil de, büyük ana yola yöneltti bizi, Kozma bu yolun tehlikeli olduğunu söyleyince de, yeni komutanımız iğneli bir şakayla karşılık verdi:

— Daha gizli bir yoldan gitmek akıllı ve sakınımlı bir iş olurdu belki; ama bir tarla faresinin bıyıklarını temizleyişinin bir fersahtan görüleceği bu düz ve çıplak yaylada, ara yoldan gitmek, devekuşu gibi gizlenmeye benzer ve bütün kolcuların dikkatini üzerimize çeker. Onun için en iyisi birbirini her türlü kuşkudan uzak sayan insanların geçtiği ana yola çıkmak ve kimi zaman mucizeler yaratan bir «gramcık talihe» güvenmektir. Bilir misiniz bu öyküyü?

— Bilmiyorduk.

— Belli, dedi, okul yüzü görmemişsiniz. Ben anlatayım sizlere. İki adam bir kır yolunda ilerliyormuş. Birinde «bir ton bilgelik», öbüründeyse «bir gramcık talih» varmış. İki köy arasındayken gece bastırınca, yıldızların altında uyumaya karar vermişler «Bir gramcık talihi» olan, öyle uzun boylu düşünmeden, kebesini başına çekip yolun ortalık yerine atmış kendini. «Bir ton aklı» olansa: *Geceleyin burdan bir araba geçip beni ezebilir,* diye düşünmüş. Ve gidip yolun kıyısındaki tarlaya, otların arasına devrilmiş. Gece geç vakit, iki atlı bir fayton geçmiş. Hayvanlar, yolun ortasındaki kara gölgeyi görünce ürkmüş, yana kaçmış ve tarlada yatanı ezmişler. Bu yüzden, Rumen atasözü: «Bir *gram* talih, bir *araba dolusu* akıldan iyidir» der. Biz de, sala varabilmek için işte bu bir gramcık talihe güvenmek zorundayız. Talihimiz yaver gitmezse, her zamanki gibi, tüfeklerimi-

zin kurşunlarıyla atlarımızın bacakları kalır elimizde.

Neyse ki, ne bir *gram* talihe, ne de bir *ton* akla gerek kaldı, bir terslikle karşılaşmadık, ama bizi böylesine elverişsiz bir yerde, kalabalık kolcularla karşılaşma tehlikesine atan bu serüven yine de kanımı beynime çıkardı. Üstelik de niyeydi yani bütün bunlar? — Hepimiz seviyorduk Kozma'yı: nerden kafasına sokmuştu şu Paşa'yı?

İlia'ya sordum bunu. Şöyle karşılık verdi:

— Kozma «ölüm yılı»na girdi. Güneşten tersine gitmesini, şimdiye dek yaptıklarının tersini yapmasını istiyor. Olmaz böyle şey. Kozma'ysa ölecek. Bu yüzden, hiç bir dediğine hayır dememeliyiz, canımızı bir çılgınlık uğruna tehlikeye atma pahasına da olsa, çünkü şunu bilmiş ol ki Jeremi, çılgınlık insanın yaşayışında bilgelikten daha büyük bir yer tutar.

İlia'nın verdiği karşılık hiç hoşuma gitmedi, ve gerçek bir paşa göreceğime artık o kadar sevinmez oldum, çünkü işin içinde kolcularla çatışmak da vardı. Tutsaklıktan yeni kurtulmuştum, oysa Tuna'nın öte yakasında beni yeni bir kölelik, belki de ölüm bekliyordu.

Suratım asıldı. Kozma bunu hemen farketti, nedenini anladı ve yüreğine bıçak saplanmış, yiğit, kahraman bir insan gibi davrandı: atını durdurdu, yanıma geldi ve kanı-

mı donduran bir dinginlikle şunları söyledi

— Daha dün gece sana, gerek büyük sevinçlerde, gerek büyük üzüntülerde yalnız kaldığımızı, kimsenin bizi izleyemediğini anlatmıştım. Görüyorsun ki haklıymışım: şu anda ölesiye yaralı ve yalnızım. Onun için dostlarım, kimseyi zorlamıyorum çılgınlığımın ardına düşüp gelmeye. Hadi gidip bizimkilere katılın; İlia yolu biliyor. Bense... atım, iki tüfeğim, dört tabancam, yatağanım, gömleğim ve yazgımla, tek başıma, kara talihimin beni çektiği yere giderim...

Sözünü kestim. Boynuna sarılıp yanaklarından öptüm. Gerek benim bu hareketim, gerekse öbürlerinin bağlılık sözleri karşısında son derece soğuk ve ilgisiz davrandı. Ama yanımızdan ayrılmadı. Yola koyulduk yeniden.

Yaylanın dibinde, ta aşağılarda ve uzaklarda, kıyıları sık ağaçlı, külrenkli, özgür insanların dostu, yalnız Tuna beliriverdi ansızın.

Kozma, onu görür görmez üzengileri üzerinde dikildi, acıdan boğuk çıkan, dalgalı erkek sesiyle şu *haydut* türküsünü çağırmaya başladı

Yanaştır salını be salcı!
Yanaştır da şu *gospodar*'ın* konağına
varayım.

Gospodar: Derebeyi.

Malının çokluğundan kokuşan.
Kukumav kuşu gibi yalnızdır herif:
Neyka'*ysa** *gençtir, hayduttur.*
Çek salını akıntıya doğru,
Yoksa karnına boşaltırım kurşunu!

O daha türküsünü yeni bitirmişti ki, vadilerden birinden üstü açık bir gezinti arabası çıktı, bizim indiğimiz yokuşa vurdu. Önce kaygılandık, ama az sonra arabayı, güneşin battığı ülkelerdekiler gibi giyinmiş soylu bir adamın tek başına sürdüğünü farkettik: başında bir silindir şapka, boynunda kolalı bir takma yaka ve boyunbağı, ayağında kısa pantalon ve çizme, sırtında uzun ceket vardı. Bıyıkları kökünden kazınmış, favorileriyse alabildiğine uzatılmıştı.

Floriçika:

— Kaygılanmayın, tanıyorum bu adamı, dostumdur... dedi.

Kozma hopladı

— Nee? Şu korkuluk gibi herif dostun ha?

Soylu bey yaklaştı, ta ötelerdeyken şapkasını çıkardı, arabasını durdurdu ve ince bir Rumence'yle Floriçika'yı selâmladı:

— *Jupanitza* Floriçika'ya en derin saygılarımı sunarım.

Neyka: Bey, ağan!

Bizimki elini uzattığından, adam da eğilip öptü; bunun üzerine Kozma atını öyle bir mahmuzladı ki, zavallı hayvan arka ayakları üstünde şaha kalkıverdi.

— İstanbul'dan döneli çok mu oldu? Bilseniz nasıl aradık sizi!

— Sahi mi? dedi Floriçika cilveyle; kadınsız mı kaldınız?

— Kadınsız mı? Yok canım, ama *akıllı kadın* yoktu'

Sonra bizleri şöyle tepeden süzerek sordu:

— Nedir bu yanınızdakiler?

— Orman bekçileri, yeni tuttum.

— Hımmm «... Gören de çapulcu sanır!

— Vallahi orman bekçileriyle çapulcular arasında pek bir ayrım yoktur, bunlar da saçlı sakallıdır, silâhları vardır ve pek ender yıkanırlar.

— Haa, söz çapulculardan açılmışken sorayım. Kozma adlı haydutun ortalığı nasıl kasıp kavurduğunu işittiniz mi? Çok sinir bozucu doğrusu, ama «bizimkiler» de kusurlu canım, halkı dayanılmaz derecede soyup soğana çeviriyorlar.

Bunu dedikten sonra, yeniden öptü Floriçika'nın elini, yerlere dek eğilip selâm verdi ve ağır ağır uzaklaştı.

Kozma'ysa olduğu yerde çivilenip kalmıştı. O vakit, konuşma boyunca, bıyığının bir köşesini tümden kemirip bitirdiğini far-

kettik. Kılı kıpırdamıyor, olduğu yerde durmuş, göz ucuyla uzaklaşmakta olan *boyar*'ı izliyordu. Adam elli adım kadar uzaklaşınca, tüfeğini doğrultup nişan aldı ve göz açıp kapayıncaya dek sırtının ortasından vuruverdi. Adam yere yıkıldı; üstü açık araba tarlalara yollandı.

Kozma'ysa:

— Al bakalım avanak, dedi, *kırk yılda bir yıkanan* adamların yanındaki hanımların elini öpmek ne demekmiş öğren...

Sonra Floriçika'ya döndü:

— Bu adam taslağıyla da mı yattın? Vay başıma gelenler! İstanbul'a gidersem, hepsini arayıp gebertmek için epey ter dökeceğim demektir!

Sonra da bana:

— Git bak, Jeremi, dedi: gebermemişse, tabancanla işini bitiriver.

Dediğini yaptım, gidip baktım ve geri geldim: adam, kafası dağılarak ölmüştü.

Floriçika:

— Bak Kozma, dedi, sevmesine seviyorum, ama saymıyorum artık seni: bana boyuneğeceğine söz vermiştin, oysa...

— alışkın olmadığım için verdiğim sözü unuttum...

— Tanıdığım insanların en iyilerinden birini öldürdün, zavallının tek bir kusuru vardı: dünyaya zengin olarak gelmiş, ve bütün öbür zenginlerle birlikte, insanları Tanrı'nın böyle eşitsiz yarattığına inanmış olmak. Ama

öbürlerinden ayrı bir insandı, topraklarında köleliğe son vermiş, hastaneler yaptırmıştı...

Sinirlenen Kozma kızın lâfını böldü:

— Evet, insanların sırtındaki deriyi soyduktan sonra getirip birer gömlek vermişti hepsine!... Hem sonra bana ne bunlardan!... Bu değil ki benim kafamı bozan...

Uzun ve acılı bir sessizliğin ardından ekledi

— Silistre Paşası'nın konağına gidemeyiz artık: tek âşığın sanarak cezalandırmak istiyordum adamı. Oysa sen, İstanbul'lara varıncaya dek, düzineyle âşık tutmuşsun. Eee? *Yılanın başı dururken, kuyruğuna mı saldıracağız yani!* Yoo, yokum ben bu işe! Kampa dönmeyi yeğlerim. Ondan sonrasını düşünürüz... Daha doğrusu, hiç bir şey düşüneceğim yok, boynumu soluğumu kesecek olan ipe uzatacağım.

Akşam olurken vardık kampa, ve bir anda Kozma'yı da, boynuna geçireceği «ilmiği» de, hıncımı da unutup kendimi, çılgınca, insanoğlunun henüz çirkinleştiremediği doğanın koynuna attım. Kovuklarına iki adamın rahatça girebileceği, fıçı kadar geniş karınlı, yaşlı söğütler vardı bizim kamp yerinde. Eli açık Tuna'nın verimli damarları, dört bir yana dağılıyor, kimsenin sahip çıkmadığı, özsuyuna doyup çatır çatır çatlamış su bit-

kilerinin yetiştiği bir bataklığı verimli hale getirerek kilometrelerce ötelere uzanıyordu. Kurtlarla tilkilere karşın, balıklar, kuşlar, böcekler tam bir barış içerisinde yaşıyor, varolmanın tadını çıkarıyor, Yaratan'ın yapıtı önünde saygıyla eğiliyorlardı.

Yalnız, yeryüzündeki hayvanların en yırtıcısı olan insanoğlu, ufak bir çabayla, daha az cinayet işleyerek cennete çevrilecek yerlere ölüm, yoksulluk ve kölelik saçmaktadır.

Ben arkadaşları biraz daha yaşlanmış, onlar da beni büyüyüp güzelleşmiş bir delikanlı olarak buldular.

Yayan altı saatta geçilecek kadar büyük, köyden kasabadan ırak bir adanın ortasına küçük bir köy kurmuşlardı; gözcüler gelişimizi haber verdiğinden, on tüfekle havaya üçer el ateş ederek ve bağırarak karşıladılar bizi

— Yaşasın yiğit çetebaşımızla güzel yoldaşı! Yaşasın bilge İlia'yla ölü sandığımız yiğit Jeremi!

Bu karşılama töreni beni azıcık güldürdü, çünkü daha içten olmasına karşın, Floriçika'yla İstanbul'dan döndüğü zaman avluda Arkont'a yapılana tıpa tıp benziyordu.

— Özgür de olsalar, köle de, insanların alışkanlık ve duyguları aynı, diye düşünüyordum. Hepsinin canı cehenneme!

Sonra, hemen danalar gibi koşmaya, hoplayıp zıplamaya başladım. Eh, yeriydi doğrusu!

Şöyle yüksekçe, temizlenmiş bir alanın her yanına çadırlar kurulmuş, sıkıca kazıklara bağlanmıştı, içlerindeyse, sazlardan ve samanlardan yapılmış birer yatakla birer yorgan vardı yalnızca. Geri kalan eşyaysa, silâhlarla birlikte, her kaçakçıya bir tane olmak üzere, söğüt kovuklarına asılmıştı. Kadınlar da ağaç kovuklarında yatmaktaydı, çünkü her erkeğin yalın ayak başı kabak doloşan, her yanları sivrisinek sokmasından kabarmış, genç ve salak birer kadını vardı.

Yemek saatı yaklaştığından, kadınlar, küçük bir kışlanın aşocağındaki gibi sağa sola seğirtmekteydiler. Rasgele çengellere asılmış kocaman tencerelerde, mis gibi kokan *mamaliga** kaynıyor, onun *terciu* denen suyu fokurdayıp aşçıların ayaklarına sıçrıyordu. Daha başka tencerelerdeyse, soğanlı, maydanozlu, rezeneli, kerevezli turna balığı *çorba*'sı hazırlanıyor, üstlerine kırmızı biber ekilmiş on kiloluk sazan balıkları *protzapes*'lerinde,** kızgın korların yalazında oynaşıyorlardı. Ayrıca, içleri sarımsak, soğan ve domuz yağıyla doldurulmuş bir düzine yaban ördeği ve kazı da ateşte kızarmaktaydı. Dumanı dört bir yanı tutan bu et pazarının kokusu öylesine iştah açıcıydı ki, kurtlar bile acı acı ulumaktaydı.

Mısır unundan yapılan lâpamsı ekmek.

Ağaçlardan kesilip eğik olarak toprağa dikilen kızartma değnekleri.

Ama bu saydığım ve az sonra altmış kişinin yumulacağı yemekleri yiyebilmek için bir de içki gerekliydi, çünkü bilindiği gibi, bataklık suyu «insanın karnında küçük kurbağalar üretirdi». Ancak, içki de boldu, hem de nasıl!

Nemli bir Nemçe saparnası yığınının altına gömülmüş olan, içi «damak çatlatan» şarapla dolu *yüz vadra*'lık* fıçı, her yanı gizlerle ürperen kutsal bir tapınağı andırıyor, onun hemen yanındaki, çok garip bir biçimde çadıra benzeyen yirmi *vadra*'lık fıçıdaysa, hani varsa «ölüleri bile diriltecek» İsâ Efendimizin kanından yapılmış *tzuyka*** serinliyordu!

Neyse ki, yanımızda yöremizde, o sonsuz hiçliğe tanıklık ederek canımızı sıkacak ölü falan yoktu. Eceli gelen Kozma bile o akşam ölümü unuttu, topluluğa ayak uydurdu ve çetebaşı olarak hücum işaretini verdi.

Herkes, at nalı biçiminde dizilip yere çöktü, isteyen istediği kadar *mamaliga* kesiyor, *troaka*'sını*** dilediği yemekle dolduruyor, dizlerinin üstünde yiyor, *çorba*'yı kocaman *leoşka*'larda**** içiyor, kızartmalarıysa elleriyle atıştırıyordu. Şaraba gelince, küçük

---

Vadra: 15 litre.
Tzuyka: Erik rakısı.
Troaka: Tahta çanak.
Leoşka: Tahta kaşık.

kova'lar, İsa'nın kutsal kanıyla dolu tapınağa habire boş gidip dolu dönüyordu.

Suratı, ikiye yarılmış karpuz gibi kızaran Kozma — bütün konuklar gibi, elinde *tzuyka* testisi — söz alıp konuşmaya başladı:

— Arkadaşlar!... Yaşamla ölüm, Ulu Tanrı'nın kısraağından doğmuş iki ölümsüz yapıttır: burun deliklerinden çıkan solukla yeryüzündeki varlıklara can veren ve bu canı alan işte o kısraktır. Bizi doğdurun demediğimize göre, kimseye borcumuz yok demektir. Tek bir görevimiz var şu yeryüzünde, kendimize iyi bakmak; kendimize iyi bakmak içinse üç güzel şey yapmamız gerekir: iyi yemek, iyi içmek ve iyi yellenmek! Onun için işe tıkabasa yiyip içmekle başlayalım. Sonra gider çadırlarımızda yelleniriz!

Bu söylev, korkunç kahkahalarla karşılandı. Testiler gırtlaklara boşaltıldı, *tzuyka* mideye inip iştahı kamçıladı, sonra «her ağızda kırk deli çarpışmaya başladı!» *Mamaliga* lokmaları koparılıp avuç içinde şöyle üstünkörü yuvarlandıktan sonra, ustaca bir bilek hareketiyle, zaman kazanmak üzere, mermi gibi uzaktan fırlatılıveriyordu ağızlara. *Leoşka*'lar daha dudaklara değmeden boşalıyordu. Kızarmış turna ve sazan balıkları yutulurken kılçıkları boğaza takılırsa, ağızdaki lokma olduğu gibi omuz başından geriye tükürülüyordu. Yüzler *kova*'lara gömülüyor, boyunlar şişip mosmor kesilene dek orda kali-

yordu. O zaman, içkici, insanın soluğunun bu kadar kısa, karnının da böylesine küçük olusundan ötürü Tanrı'yı kınıyordu. Tanrı'dan gelen bu beceriksizliği az da olsa gidermek için, daha hesabını göremediğine karar veren konuk ok gibi fırlıyor, yediklerini oturtmak üzere olduğu yerde sıçrıyor, sonra hemen yerine çöküyordu O arada, işi kolaylaştıran geğirmeler de vardı elbet, ama bunların her zaman aynı derecede yararlı olduğu söylenemezdi, çünkü tam ağız doluyken gelirlerse, yiyecekler insanın beynine fırlıyor, ağızdan burundan saçılıyorlardı.

Bu beleş yemeğin sonlarına doğru, adamın biri bütün rahatımızı kaçırdı. At nalının öbür ucunda boy gösterdi adam. Hemen sağında oturan çetebaşı yardımcısı ayağa kalktı, onu Kozma'ya göstererek:

— Reis, dedi, belki de aramızda bir yabancının bulunduğunu farketmişsindir: şu gördüğün keşiş, günün birinde bizim nöbetçilerin yanına gelip aramıza katılmak istediğini söylemiş, başkaldıran, sözünün eri, yiğit bir kişi olduğunu anlayınca geçici olarak aramıza aldık. Onuruna kadeh kaldırmak, bizlere katılmak üzere senden izin istemek istiyor.

Bunun üzerine, orta boylu, sağlam yapılı, gençce, sarı sakalıyla bıyığı güzelce taranmış, temiz, ama solgun yüzlü, kavun gibi çıplak ve fırlak alınlı, iri külrenkli gözleriyle

insanın gözünün içine bakan bir adamın ayağa kalktığını gördük. Ayak bileklerine dek uzanan, delik deşip olmuş, buruşuk cüppesi ona hüzünlü bir hava vermekteydi.

Dupduru bir sesle, aşağı yukarı şunları söyledi:

— Evet, Kozma... İlkin senin sağlığına, sonra bütün buradakilerin esenliğine içmek, haydutların arasına katılmama izin vermeni istiyorum. Yalnız, iznin olursa, az önceki sözlerinin beni bir parça düş kırıklığına uğrattığını belirteyim. Nasıl olur? Yaşamla ölüm bir kısrağın ölümsüz yapıtları mıdır? Bu kısrağa İsa Efendimiz'in kendisi bile binmiş olsa, olmaz böyle şey!... Ölüm de, yaşam da. varlığını kabul etsek de, kısrağının değil, Tanrı'nın yapıtıdırlar. Sonra, bir de, sana göre yiyip içip yellenmekten başka görevi olmayan insanoğluna ettiğin hakaret var; Domuzlara yaraşır bir görev bu! Çok kırıldım doğrusu! Halk sizi kurtarıcı biliyor, ve onun dostça yardımıyla ayakta duruyor, bir günde yakalanıp asılmıyorsunuz. Yiğit insanlar gibi yiyip içmenize engel olan yok, ama ondan sonra gidip çadırınızda yellenmekten başka bir şey yapmazsanız, soyluluğunuzdan kuşkulanırım doğrusu! Bu akşam size kim olduğumu ve buraya hangi yoldan geldiğimi söylemeyeceğim. Yalnız diyeceğim o ki: *insanları özgürlüğe kavuşturursanız, sizlere* yardım ederim!..

O sözünü bitirdiği an Floriçika ayağa

fırladı, koşarak keşişin yanına gitti, alnından öptü:

— Aklınla bin yaşa sen emi, tıpa tıp benim düşüncemi dile getirdin, dedi.

Bizim çetedekilerin oynaşları bu lâf üzerine kikirdeştiler, çünkü karı kısmısı düşünecek yerde kikirdeşir hep; çetedeki erlerse, bu olaydan sonra Kozma'nın suratının asıldığını farkedip bozulmuşlardı.

İlia'nın keyfi yerindeydi. Kozma sordu:

— Ne dersin şu garip keşiş için, İlia?

İlia omuz silkti, Kozma'nın şişmiş yüzüne baktı:

— Her keşişin bir *kiriakodramion*'u (pazar duası) var derim... Kadınları tavlamak üzere okuduğu bir dua: geçen hafta, senin duanın kazandığı başarıyı düşün.

Gün iyiden iyiye kararmıştı. Yüzler bin bir güçlükle seçiliyordu. Çiftler yataklarına yollandı. Ve o gece, yenen fazla yemekten ötürü, çadırların her birinden bin türlü iniltinin geldiğini işittim.

Bizim öykünün sonuna geldik:

Kozma, ertesi sabah, uyuz köpek gibi kalktı, ve kalkar kalkmaz çadırının önüne çıkıp bağırdı:

— Böyle gidersek, yakında yarım düzine ebeye ihtiyacımız olur. Hadi bakalım! Karı-

lar analarının yanına. Bize gelince, silâh ve at başına, yola çıkıyoruz!

— Ya ben? diye sordu Floriçika:

— Sen karı değil, erkeksin, haydutsun! Talih seni, ben öldüğüm gün yerimi alıp benden daha iyisini yapasın diye yolladı. Öleceğim günse çok yakın: bu gece, ilk atacağım kurşunun, ayaydınlık gecede, düşmana değmeyeceğini gördüm düşümde. Bu, ayaydınlık gecede boşa giden üçüncü kurşunum olacak, falcılarsa, bu sonucu düşmanın eliyle öleceğimi söylemişlerdi. Öyle de olacak. Ve çok da iyi olacak: Kozma yeterince yaşadı çünkü.

Erkekler hemen öteberiyi toplamaya başladılar, yavuklularıysa, bir yandan son yemeği hazırlıyor, bir yandan da, gidip kimi zaman söğütlerden birine, kimi zaman da sevgililerinin omuzuna yaslanıp için için ağlıyorlardı.

Floriçika, kadın olduğu halde, Kozma'nın dediği gibi, bir hayduta yaraşır biçimde, yiğitçe davrandı:

— Mutsuzsunuz elbet, diyordu, ağlayıp sızlayan kadınlara; ama kabahat sizde. Bu adamların yasadışında yaşadığını, at üstünde uyumak zorunda bulunduğunu, kadınları dörtnal giderken kucaklayıp öptüklerini unuttunuz. Seven kadının burda tek bir görevi vardır: erkeğinin boşalttığı *flinta*'yı yeniden doldurmak. Sizlere kalsa, hemen bir kilise kurar, bir belediye yaratır, bir kaymakam seçer, bir alay da asker toplardınız.

Sonra ele geçirdikleri malları derleyip toparlayan erkeklere döndü:

— Şu kıvır zıvır tüccarlarına bakın hele! dedi. Haydutsunuz ha sizler! Bırakın da güleyim bari! Oymalar, inciler, kumaşlar, kör bıçaklar, oyuncak tabancalar, İstanbul'un kenar *mahallelerindeki* kaldırımları dolduran demir ve pılı pırtı yığını bunlar be! Ha, ha, haaa!...

Ve sonra Kozma'ya dönüp:

— Şu bitpazarının «başı» da sen misin? dedi.

Bunu duyan keşiş Floriçika'nın üstüne saldırdı:

— Hay ağzını öpeyim, kadın, tıpa tıp benim düşüncemi dile getirdin, diyerek alnından öptü.

Floriçika da ses çıkarmadan alnını uzattı.

Kozma, bu dayanılmaz sahneyi seyretti, ya sabır çekti ve tek başına sazların arasına daldı, az sonra haydut Yanko Jiano'nun türküsü yükseldi sazlıktan:

Ey minik bakla çiçeği
Sereth kıyısında
Otluyor Yanko'nun atı
Hem otluyor, hem kişniyor.
Yanko da yatmış düş kuruyor;
Düşünde sevdalısını görüyor!
Hani şu Mayıs Böceği vadisinde
Yanko'ya bez dokuyan

Şeytan kızı düşlüyor.
Ama dokuduğu bezden
Yapmayacak ona yedek gömlek:
Bununla da bir kefen dikip
Kendisini seven kara gözleri örtecek!...

Türkü, ta ötelerde sönüp gitti. Bir anda korkunç bir acıma duygusu kapladı içimi, büyük bir sakınımla Kozma'nın ardına düştüm. Bir saat sonra, art arda geçtiğimiz sazsız yerlerden ötürü, onu yitirdiğimi sandım, sazların ne yana kıpırdadığını görebilmek için söğütlerden birine çıktım. Sazlar arasında değil, yirmi adım kadar ötede, duru bir su birikintisinin başındaydı, ve işte o zaman, inanılmaz şeyler görüp işittim!

Kozma diz çökmüş Tanrı'ya yakarıyordu. Uzun süre yatıp yatıp kalktı, nice sonra bir iniltiyi andıran sesi yükseldi:

— Hey ulu Tanrım! İstediğin dürüstlükse, dürüst olalım! Yüreğime yerleştirdiğin düzenden ayrıldım mı hiç? Beni kazançtan ve bencillikten tiksindirttiğin zaman küçücüktüm, daha o zaman babamdan çalıp yoksullara dağıtmaya başladım. Sonra ormana sığındım, sağı solu talan ederek, şunu bunu öldürerek yaşadım. Evet, tıpkı çalıp çırparak, onu bunu öldürterek, senin adına yıldırımlardan koruduğun tapmaklar diktirerek yaşayan toprakağaları ve soylular gibi yaşadım.

Hep onların tepesine çullandım, yoksulların değil. Zaman zaman öfkelenip İlia'nın sırtına bindiysem, bu, gereğinden çok haklı oluşundandı. Sen de öyle yapmıyor musun? Ettiğin haksızlıkları yüzüne vuran yoksulun sırtına binmiyor musun? Ee, mademki böyledir neden başıma sardın ciğerimi söken şu derdi? Çevirdiğin bütün dolapları bildiğime göre, sen mi çıkacaksın yargıç diye karşıma? Pöff!...

Hak tu diyerek tükürdü suya. Sonra sırtüstü uzandı.

Az sonra, ormanın en sık yerinden, ineğini sulağa getiren bir kadın çıkageldi. Hayvan su içerken, o da «merhaba Hıristiyan» diyerek Kozma'yı selâmladı, göğüs geçirerek uzun uzun seyretti. Kozma kadına aldırış bile etmedi. Kadın, kollarını memelerinin altında kavuşturmuş, elinde bir değnek:

— Kozma olduğunu biliyom, dedi... Adamlarınla birlikte, bizim gibi, nah şuralardaki vahşi yerlerde yaşıyosun. Ee! Yüce Tanrı korusun seni! Ama talihin yüzüne gülmediği bizim gibi gariplere de acı. Basit insanlarız bizler. Zenginler, sırtımızdaki gömleğe varana dek neyimiz var neyimiz yoksa soyup götürdüler. Ama n'eylersin? Tanrı ettiklerimizin cezasını büle veriyo besbelli.

Kozma, yerinden bile kıpırdamadan yarıda kesti kadının sözünü:

— Çek git başımdan!... Midemi bulandırıyorsun!... *Ba-sit-in-san-larız-biz-miş!* Ne

basiti, hayvansınız hepiniz! *Tanrı-büle-is-ti-yo-muş!* Şimdi Tanrı'na da, sana da...

Sonra ayağa fırlayıp uzaklaştı.

Kadın haç çıkardı ve yakardı:

— Kusuruna bakma sen onun, sevgili Tanrım. Ne dediğini bilmiyo. Üstelik canı da çok darda.

Tam iki ay, av hayvanlarından başkasına tüfek sıkmadan, Dobruca boyunca, Maçin dağlarına doğru, ölüm mahkûmları gibi sürttük durduk. Kozma artık iyice ayrılmıştı bizlerden, İlia ile beni bile kırk yılda bir ve istemeye istemeye yanına yaklaştırıyor, onu avutmak için elinden geleni yapan Floriçika'yı ise görmeye dayanamıyordu. Çetebaşı yardımcısının yönettiği adamlar, Kozma'nın hiç bir zaman yüz vermediği gizli yağmalara giriştiler.

Sonunda, özgür yaşamaya elverişli, pusu kurmaya yatkın, jandarma birlikleri için son derece tehlikeli bir yer olan İbrail yakınlarına geldik yeniden.

Oraya varınca, Kozma'yla İlia bir akşam gizlice çeteden ayrılıp Tuna'nın öte yakasına geçtiler, tam beş gün ortalarda gözükmediler. Geri döndüklerinde, Kozma, ayağının tozuyla haykırdı:

— Ay ışığında üçüncü kez ateş ettim ve

adamı vuramadım. Bundan böyle canlı saymayın beni.

Silâhlarını çıkarıp yere attı, atına bindi, ağır ağır uzaklaştı. İlia'yla ben, canına kıymasın diye, hemen ardına düşüp birkaç gün birlikte yol aldık; ama sonunda, kuşkularımızın yersizliğine aklımız erdi. Ayrıca, o da çok uzağa gitmiyor; kampın çevresinde dolanıyordu; hiç umulmadık saatlarda geri geliyor, yiyip içip yeniden yola koyuluyordu. Ne çok üzüntülü, ne de çok neşeliydi; ama sorulan bütün sorulara omuz silkerek karşılık veriyordu. Zaman zaman, acı acı gözyaşı döken, ellerine sarılıp kendisini sevdiğine yeminler eden Floriçika'nın saçlarını okşuyordu. Kızın yeminleri karşısında ağzını açıp ta tek söz etmiyor, gülümsemekle yetiniyordu.

Kozma'yı böyle silâhsız gören, iriyarı bir domuz çobanı sanırdı.

Ah, o güzelim, korkunç günler! Yaz sona ermek üzereydi, güneş, işte o günlerde, doğarken de, batarken de, bataklıktaki tüm börtü böceğe sevinç çığlıkları attırır. Yumurtlama mevsimi bitmiştir... Kıyımdan paçayı kurtarmış yaban ördeği, yaban kazı, angıt kuşu, kızkuşu palazları, dupduru, masmavi göğün avcı saçmasının eremeyeceği köşelerinde sürüler halinde dolanır dururlar. Çiftliklerin çevresinde dolaşan kurt ve tilki yavrularını, eldeğmemiş postlarından ve ürkek tavırlarından tanırsınız. Mayıs böcekleri, yaban arıları

ve öteki böcekler şaşkın şaşkın sağa sola seğirtir, küt diye ağaçlara çarparlar. Bitkiler boy atmaz olur, dinlenir, varolmanın tadını çıkarırlar. Yaşamın ölüme baskın çıktığı andır bu.

Bizim kamptaysa işler tersineydi.

Kozma'yla İlia'nın öç almak üzere İbrail'e inişleri, bizimkinin ateş ettiği adamı vuramayışı ortalığı karıştırmıştı, kalabalık bir *potera*'nın ardımıza düştüğünü hissdiyorduk. Nöbetçileri iki katına çıkarmıştı. Artık tilki gibi bir gözümüz açık uyuyor, durmadan yer değiştiriyorduk.

Buysa, sonunda herkesin sinirini bozdu, ama Kozma hiç oralı değildi, ömrü güllük gülistanlık içinde geçiyormuşcasına, gezip gezip geri geliyordu.

Bir gün öğleden sonra, yemek biter bitmez, yeni alışkanlığı uyarınca hemen gezintiye çıkmak üzere kalktı.

Dirseğinin birine yaslanıp uzanmış olan İlia, gömütten geliyormuş duygusunu veren boğuk bir sesle bir türkü tutturdu:

Gitme bre Kozma Ağa,
Potera geliyor baksanaaa!

Kozma durdu, bir an dönüp ona baktı, sonra daha boğuk bir sesle karşılık verdi:

Bırak gelsin, sıçayım poteraya:
Geleceği varsa, göreceği de vardır haaa!

Ve atına atladı.

Biz de ata binip otuz adım gerisinden onu izlemeye başladık.

İsakçea yakınlarındaydık... Yüksek fundalıklarla çevrili, ıssız bir yolda gidiyorduk.

Ansızın, gözümüzün önünde, fundalıklardan iki *flinta* namlusu çıktı, Kozma'ya çevrildi; bizimki kollarını havaya kaldırdı:

— Silâhsızım! diye bağırdı.

— Aman ne güzel! diye karşılık verildi fundalıktan.

Ve iki el ateş edildi. Biz de tüfekleri ve tabancaları fundalığa boşaltana dek, Kozma'nın atın üzerine kapandığını, boynuna sarıldığını, şimşek gibi ileri fırladığını gördük, kurtuldu sanarak ardına düştük.

Oysa kurtulmamıştı, son hızla giderken, yarı yolda, göğsü delik deşik, toprakla doldurulmuş bir çuval gibi küt diye yere devrildi, at da alıp başını gitti.

PANAİT İSTRATİ
1884 - 1935

Kapak resmi:
VAN GOGH

15 Lira

DURAN OFSET BASIMEVİ 27 71 34